

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**GENÇLERDE EVLİLİK YAŞININ UZAMASI ÜZERİNE DİN
SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

VİLDAN DİNDAR

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**GENÇLERDE EVLİLİK YAŞININ UZAMASI ÜZERİNE DİN
SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

VİLDAN DİNDAR

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi FATMA ODABAŞI

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

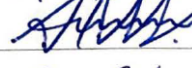
TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİN SOSYOLOJİSİ Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi VİLDAN DİNDAR'ının GENÇLERDE EVLİLİK YAŞININ
UZAMASI ÜZERİNE DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA adlı tez
çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 8.08.2019 tarih ve 2019-25/6 sayılı kararıyla
oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 29 / 08 / 2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi FATMA ODABAŞI	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. ALİ COŞKUN	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. ZEKİ ARSLANTÜRK	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Vildan DİNDAR
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	: Din Sosyolojisi
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Fatma ODABAŞI
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - Ağustos 2019
Anahtar Kelimeler	: Din, Aile, Evlilik, Dindarlık, Gençlik

ÖZ

GENÇLERDE EVLİLİK YAŞININ UZAMASI ÜZERİNE DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA

“Gençlerde Evlilik Yaşının Uzaması Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma” konulu tez çalışmasında evlilik yaşının yükselme nedenleri sosyolojik ve dini bir perspektifle incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma; kentleşme, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçlerinin evlilik yaşının ötelenmesinde etkili olduğu varsayımı üzerinden şekillendirilmiştir. Çalışma giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; araştırmanın konusu, amacı, önemi, hipotezleri, yöntem ve saha araştırmasının kurgulanması bölümlerine yer verilmiştir. Birinci bölümde gençlik, aile ve din üzerine teorik bir çerçeve oluşturulmuş, modernleşme, kentleşme ve sekülerleşme süreçlerine ilişkin alt başlıklara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise niteliksel araştırma yönteminden yararlanılarak yapılan söz konusu çalışmada, yükseköğrenim görmüş, kentli, kendini muhafazakâr olarak tanımlayan 15 kişi ile mülakat yapılarak, aile ve evliliği nasıl değerlendirdikleri, ideal evliliğin ne olduğu, evliliği geciktirmelerinde yahut evlilik kararını geç vermelerinde etkili olan faktörlerin neler olduğu saha çalışması yoluyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Kent ile kurdukları ilişkiler ve kentlilik düzeyi bağlamında dini algıları ve dindarlık pratiklerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

GENERAL INFORMATIONs

Name and Surname : Vildan DİNDAR
Department : Philosophy and Religion Sciences
Program : Sociology of Religion
Advisor : Assist. Prof. Fatma ODABAŞI
Degree Awarded and Date : Master - August 2019
Key Words : Religion, Marriage, Religiosity, Youth,

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE INCREASING AGE OF THE MARRIAGE OF THE YOUTH IN TERMS OF SOCIOLOGY OF RELIGION

In this thesis, we tried to examine the reasons of why the marriage age has increased in terms of religious and sociological perspectives. The research is consisted of the assumption that urbanization, rationalization, individualization and secularization affect the marriage age. It is composed of introduction, first part, second part and conclusion.

In the introduction, we gave place to the research object, its importance, hypothesis, method and field research. In the first part, we tried to form a theoretical frame for the youth, family and religion. In this context, it also has subheadings regarding the process of modernization, urbanization and secularization. In the second part, we have benefited from the qualitative research method in the relevant research and had interview with 15 people who are university graduate, urbanite and defined themselves as conservative concerning how they approach to family and marriage, what is ideal marriage and which factors have affected their delayed marriage decisions. Moreover, in the context of their relations with city and level of urbanity, we tried to evaluate their perceptions and practices on the religion.

ÖNSÖZ

Sosyolog olmak, herkesin bildiği yahut bildiğini sandığı konulara farklı bir bakış açısı ile yahut Bauman'ın tabiriyle “sağduyu” çerçevesinde yaklaşmayı ve olanı olduğu gibi incelemeyi gerektirir. Modernleşmenin yerini postmodernleşmeye bıraktığı, küreselleşmenin etkisiyle dünyanın giderek küçüldüğü, kentlerin büyüyerek metropol halini aldığı, yaşam standartlarının giderek yükseldiği bir dönemde gençliğin, dindarlığın ve ailenin geçirdiği dönüşüm dikkatle düşünmeyi gerektiriyordu. Bu çalışma gençlerde evlilik yaşının uzamasının nedenlerini hem dini hem de sosyolojik bir perspektifle inceleme amacı taşımaktadır.

Çalışmamda en başından bu yana her türlü konuda yardım ve desteği ile yanımda olan ve bu yolculukta bana çok kıymetli şeyler katan kıymetli danışmanım Dr. Fatma Odabaşı hanımefendiye teşekkür ederim. Ayrıca bitmeyen sabrı ve yol göstericiliğiyle her daim yardıma hazır olan din sosyolojisi bölüm başkanı değerli hocam Prof. Dr. Halil Aydınalp'e ve yüksek lisans eğitimi aldığım Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Bilim Dalı hocalarıma ve sosyoloji birikimimin oluşmasında etkili olan İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü hocalarıma ve özellikle kendisinden çokça istifade ettiğim Dr. Ayşen Şatıroğlu hocama şükranlarımı sunarım.

Bu süreçte yanımda olan, manevi destek ve yardımlarıyla her daim varlıklarını hissettiren kıymetli dostlarıma, saha aşamasında mülakatı kabul ederek katkı sağlayan ve açık yüreklilikle görüşlerini ifade eden kıymetli katılımcılara, saha araştırmasının mantık ve kurgusunun oluşturulması noktasında destek olan ve ayrıca manevi olarak desteğini esirgemeyen Mehmet Tüzün'e, çalışmamı titizlikle gözden geçirerek, düzeltmelere vakit ayıran ve elinden gelen her konuda katkı sağlamaya hazır olan Mustafa Bey'e ve birlikte çıktığım yolu birlikte tamamladığım Elif Bildik'e teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak en büyük teşekkür bugünlere gelmemde emeği büyük olan, haklarını ödemeye muktedir olamayacağım, beni her anlamda destekleyen ve çalışmaya teşvik eden anne ve babama... Kendilerine ayıramadığım vakitlerde beni anlayışla karşılayan biricik kardeşlerime de minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Vildan DİNDAR

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
3. Araştırmanın Hipotezleri	3
4. Yöntem ve Saha Araştırmasının Kurgulanması	5
4.1. Amaca Yönelik Örneklemenin Oluşturulması- Görüşmecilerin Seçimi	6
4.2. Mülakat Sorularının Hazırlanması	8
I. BÖLÜM: GENÇLİK, AİLE VE DİN: TEORİK BİR ÇERÇEVE	12
1.1. Aile ve Evlilik Yapılarının Değişen Yüzü.....	12
1.1.1. Ailenin Tanımları	12
1.1.2. Ailenin İşlevleri.....	15
1.1.2.1. Ekonomik işlev	17
1.1.2.2. Biyolojik işlev	18
1.1.3. Modernizm ve Evliliğin Değişen Anlamı	19
1.1.4. Özneleşen Gençlik / Mahremiyetin Değişen Yüzü ve Aile	
Değerleri	21
1.1.5. Evlilik.....	22
1.1.5.1. Evliliğin Tanımlanması	22
1.1.5.2. Evliliğin Amaçları	24
1.1.5.3. Evlilik Yaşı.....	26
1.1.6. Aile ve Evlilik Unsurlarında Meydana Gelen Niceliksel Değişimler	
.....	35
1.1.6.1. Nüfus Yapısında Meydana Gelen Değişimler	35
1.1.7. Toplumsal Değişme- Evlilik- Din İlişkisi	38
1.1.7.1. Toplumsal Değişme Sürecinde Evlilik Kurumu.....	40
1.1.8. Gençlik	41
1.1.8.1. Gençlik ve Aile Değerleri.....	41
1.1.8.2. Gençlik ve Din.....	42
1.1.9. Sekülerleşme ve Aile.....	47
1.1.9.1. Sekülerleşme Tartışmalarına Genel Bir Bakış	47
1.1.9.2. Sekülerleşme; Farklı Anlam ve Tanımlar.....	48
1.1.10. Kent ve Metropol: Mekân, İnsan, Eylem, Zihin Dünyası	
Etkileşimi.....	49

II. BÖLÜM: GENÇLERDE EVLİLİK YAŞININ UZAMASI ÜZERİNE DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA	56
2.1. Aile ve Evlilik Olgusu.....	58
2.1.1. Aile ve Evliliğe Yaklaşım Biçimi; Aile, Güvenli Sığınak, Aidiyet / Evlilik; İki Farklı Âlem, Zorunlu Bir Reaksiyon	58
2.1.2. Günümüz evliliklerinin kuruluşu; dini ihtiyacın dünyevi beklentilere dönüşmesi süreci	61
2.1.3. İnsanlar niçin evlenir? “Yol arkadaşını edinirsin, mesafeler kısalır...”	63
2.1.4. İdeal evlilik; “Kredi çekip ev almamaktır, ömrünü borçla çürütmemektir...”	65
2.1.5. Eş seçimi; merhamet olmazsa olmaz.	68
2.1.6. İdeal Evlilik Yaşı; İlerleyen yaş ortalamaları.....	70
2.1.7. Erken Evlilik / Geç Evlilik; Avantaj ve Dezavantajlar ...	72
2.1.8. Evliliği Geciktirme Nedenleri; İstek ve beklentilerin kesişmemesi durumu.....	74
2.2. Din-Dindarlık-Değişim.....	76
2.2.1. Dindarlıktan Dini’darlığa... ..	76
2.2.2. Eş seçiminde dindarlık faktörünün önemi.....	81
2.3. Evlilik Yaşının Uzaması.....	84
2.3.1 Kent- Bilinç- Dünyevileşme İlişkisi.....	84
2.3.1.1. Büyük Kentlerde Ortalama Evlilik Yaşının Yüksek Olmasının Nedenleri.....	84
2.3.1.2. Kent- Metropol- Bireysel Hayatlar; Özgürlük fikri evliliği erteler mi?	86
2.3.2. Kentte Sekülerleşmenin İzini Sürmek: Evlilik Tercihlerinde Seküler Yönelimler.....	90
2.3.3. Eğitim- Kariyer Planlamaları	98
2.3.4. Evlilik Yaşının Uzamasında Statünün Etkisi	101
2.3.5. Statü- Denklik İkilemi; Dengini Bulmak Mümkün Mü?	104
2.3.6. Ekonomik Özerkleşme	107
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA	115
EKLER.....	123

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Mülakat Katılımcı Listesi	8
Tablo 2: Türkiye genelinde kadın ve erkeğin ortalama ilk evlenme yaşları.....	31
Tablo 3: Türkiye genelinde kadın ve erkeğin ortalama evlenme yaşı	32
Tablo 4: İstanbul genelinde kadın ve erkeğin ortalama ilk evlenme yaşları.....	33
Tablo 5: İstanbul genelinde kadın ve erkeğin ortalama evlenme yaşı	34

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Nitel araştırma sürecinin adımları.....	10
Şekil 2: En uygun eş seçim kriterlerinin hiyerarşik yapısı.....	24
Şekil 3: Yaşa özel doğurganlık hızlarındaki değişmeler.....	35

KISALTMALAR

<i>M.Ü.</i>	Marmara Üniversitesi
<i>Bkz.</i>	Bakınız
<i>TÜİK</i>	Türkiye İstatistik Kurumu
<i>C.</i>	Cilt
<i>Çev.</i>	Çeviren
<i>Der.</i>	Derleyen
<i>Ed.</i>	Editör
<i>s.</i>	Sayfa
<i>SETA</i>	Siyaset Eğitim ve Toplum Araştırmaları Vakfı
<i>yy.</i>	Yüzyıl
<i>G1</i>	Görüşmeci 1
<i>Vb.</i>	Ve benzeri
<i>Vs.</i>	Vesaire

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

İmparatorluktan cumhuriyete uzanan tarihsel süreçte Türk toplumunda ailenin geçirdiği değişim ve dönüşümler makro ölçekte sosyal bilimlerin mikro ölçekte ise sosyolojinin araştırma ve tartışma alanı olarak canlılığını korumaktadır. Sosyal değişme perspektifinde aile ve din konusunu ele alan birçok çalışma mevcuttur. Ancak yapılan araştırma sonucunda gençlerde evlilik yaşının uzaması konusunu sosyolojik ve dini bir perspektif ile ele alan bir çalışmaya rastlanmamış olması bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu çalışmada gençlerde evlilik yaşının uzaması, evliliğin geciktirilmesi ve gençlerde aile-din algısında meydana gelen değişimlerin ardında yatan sosyo-kültürel ve dini etmenler araştırılmıştır. Bu araştırma sonucu bize, toplumsal değişimde aktif rol üstlenen ve değişimin öznesi konumunda olan gençliği anlama ve söz konusu süreci anlamlandırma noktasında bilgi verecektir. Dinin toplumsal yaşamda geri plana itilerek akıl ve bilimin öncelenmesini ön plana çıkaran modernitenin toplumsal yaşamda aile yapımızda hangi yönde değişimlere sebep olduğunu tespit edebilmek için, modern öncesi yani geleneksel dönemde aile kavramının ne anlam ifade ettiği ve tarihsel süreç içerisinde nasıl bir değişim seyri izlediğini tespit etmek şüphesiz ki önemlidir. Zira gelenek karşıtı bir söylemle ortaya çıkmış olan modernite, süreç içerisinde kendi geleneklerini üretmiş ve gelenek-modern karşıtlığı çeşitli toplumsal kurumlar üzerinde kimi zaman gerilimlere ve kimi zaman da çatışmalara sebep olmuştur. Bu gerilim ve çatışmalar ekseninde şekillenen iki önemli kurum ise aile ve din kurumudur. Her ne kadar günümüzde aile kurumu geçmişteki yapısından son derece farklı bir görünüm sergilemiş olsa da sosyal bir gerçeklik olarak aile kurumunun var olduğu ve var olmaya devam edeceği toplum bilimcilerin hemfikir olduğu konulardan biridir. Elbette ki modern çağda ailenin ölümü ve ailenin yok olacağından bahseden sosyologların varlığı söz konusudur. Ancak ilk insanın varlığından itibaren gözlemlediğimiz aile kurumu her devirde ve her toplumda farklı biçimlerde varlığını göstermiştir.

Aile, tarihi üretici güçler ve üretim ilişkileri arasındaki karşıtlık üzerinden değerlendiren marksist ve materyalist çevrelerce devlet, mülkiyet ve eşitsizlik kavramları çerçevesinde açıklanmaya çalışılmış ve bu durum modern dönemde ailenin tümüyle yok

olacağını öngören toplum bilimcilere teorik bir dayanak noktası oluşturmuştur. Buna karşın İslam geleneğinde kişinin maddi ve manevi anlamda çeşitli faydalar elde ettiği, sevgi, saygı, sadakat, güven, yardımlaşma, dayanışma gibi bir takım ahlaki erdemlere dayanan, kişinin huzur ve sükûn bulduğu bir kurum olarak algılanmıştır. Modern toplum düşüncesinde ise aile anlam, yapı ve işlev bakımından başkalaşım geçirmiştir. Geniş aileden çekirdek aileye evrilen bir yapı sergileyen modern aile üzerinde; sanayileşme, kentleşme, sekülerleşme gibi süreçler artan bireyciliği de beraberinde getirmiştir. Artık günümüzde modern kent hayatı bireylere geçmişte olduğundan çok daha fazla sorumluluk yüklemekte, gençler omuzlarına yüklenen bu sorumlulukların neticesinde evliliği daha ileri yaşlara ertelemektedir.

Sanayileşme, kentleşme, eğitim sürecinin uzaması, teknolojik gelişmeler bireyselleşme, rasyonelleşme ve sekülerleşme süreçlerinin ortaya çıkmasına neden olmakta, aynı zamanda dini hayat üzerinde de etkili olmaktadır. Bu durum gençlerin dini yaşayış, inanç, tutum, değer ve davranışlarının yanı sıra; aile algısı ve evlilik kararını alacakları yaş üzerinde de farklılaşmalara neden olmaktadır. Din, kişilerin olay olgu ve durumlar karşısında tavır alışlarında önemli bir unsurdur. Toplumun en dinamik unsuru olan ve değişime en açık sosyal kategori olması dolayısıyla gençliğin, aile ve din ilişkisi bakımından ele alınıp anlamlandırmaya çalışılması, din- toplum ilişkisini anlamlandırma ve sağlam toplumun temeli olan ailenin geçirdiği dönüşümü anlamlandırma noktasında bize bilgi verecektir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Geleneksel üretim biçiminin yerini sanayi tipi üretime bıraktığı modern endüstri toplumu, yalnızca üretim biçimleri ve üretim ilişkilerini değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapı ve kurumları da yeniden biçimlendirmiştir. Modernite geleneksele ait anlam dünyasını tahrip ederek, kendi anlam, değer ve zihinsel kodlarını topluma empoze etmiştir. Modern sanayi toplumlarında ailenin anlam ve işlevleri geçmişte olduğundan farklı bir durum seyretmektedir. Aile ve evlilik, kişinin hayatın zorluk ve meşakkatine katlanabilmek için bir refik arama amacıyla kurulan bir kurum olmaktan çıkmış, evlilik rasyonel tercihlere göre şekillendiği sürece bir anlam kazanmaya başlamıştır. Kapitalist sistem kendi anlam dünyasını inşa ederken, modern bireyi de

sistemin kendi dinamikleri içerisinde düşünmeye sevk etmektedir. Endüstrileşme ve modernleşme sürecine bağlı olarak ortaya çıkan birçok sosyo-kültürel etmen, gençlerin aile ve evlilik algısı üzerinde etkili olmaktadır.

Gençlik, insan hayatında bir geçiş dönemi olmasının yanı sıra, biyolojik, psikolojik, sosyolojik, kültürel boyutları da olan bir evredir. Gençlik, aynı zamanda toplumsal gelişmelerden en fazla etkilenen ve sosyal yapıyı etkileyen bir durumda olmasından dolayı statik değil dinamik bir yapıdadır. Buna ek olarak modernleşmenin etkilediği en temel alanlardan biri de şüphesiz ki din kurumudur. Din, sosyal davranışlar için belli kurallar getirmesi ve açıklamalarıyla gündelik hayat tecrübesini düzenlemesi dolayısıyla sosyal davranışlar için bir motivasyon kaynağıdır. Burada konumuz açısından önemli olan şey modernleşme kapsamında ele aldığımız unsurların gençlerin dini değerleri ve dindarlığı üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve dini hayatta meydana gelen değişim ve dönüşümlerin gençlerin aile algısı üzerinde hangi düzeyde etkili olduğu meselesidir.

Hiç şüphesiz ki evlilik yaşının uzamasının ardında yatan pek çok gerekçe olabilir. Lakin çalışmanın bir yüksek lisans tezi olduğu düşünüldüğünde değişimde etkili olduğu düşünülen belli faktörlere odaklanarak çalışmanın tasarlanması uygun görülmüştür. Bu araştırma, gençlerde evlilik yaşının uzamasının nedenlerini değerlendirmek amacıyla; söz konusu sürece etki eden sosyo-kültürel etmenler ile dinin ve dindarlıkta meydana gelen değişimlerin, bu değişim süreci içerisindeki rolünü belirlemeyi amaçlamaktadır.

3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma, modernite ile birlikte hayatımıza giren kentleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçlerinin toplumsal değişimin yönü ve hızını arttırdığı ve bu değişimlerin gençlerin aile, evlilik ve din konusundaki algı ve düşüncelerini etkilediği varsayımından hareketle gerçekleştirilmiştir.

Araştırma temel olarak “kentleşmenin ve seküler eğitimin gençlerde rasyonelleşmeyi beraberinde getirdiği ve söz konusu süreçlerin, gençlerin aile algısını değiştirdiği, gençlerde evlilik yaşının geciktirilmesinde bireyselleşmenin etkili olduğu” varsayımına dayanmaktadır. Özel olarak ise şu varsayımları kapsadığı düşünülmektedir:

1. Çağdaş eğitim sistemindeki dönüşümler; eğitim sürecinin uzaması ve yaygınlaşması, gençlerde evlilik yaşının uzamasına sebep olmaktadır.

2. Kent hayatı ve metropol yaşamı gençler üzerinde daha farklı bir bilinç hali yaratmakta ve bu durum bireyselleşmeyi beraberinde getirmektedir. Bireyselleşmenin, gençlerin aile algılarında ve evlilik düşünceleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

3. Kentte sosyal akış daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar hızlı gerçekleşmekte, bu durumda gençler evlenmeye vakit bulamamaktadır

4. İslam'da evliliğin temel prensiplerinden biri denklik meselesidir. Modern kent hayatında kazanılmış statüler gençlerde dengini bulamama sorununu da beraberinde getirmektedir.

5. Gençler için evlilikte dini faktörlerin ön sıralarda geldiği düşünülmektedir. Ancak günümüzde dindarlık ve muhafazakârlığın içeriğinde ve muhtevasında değişimler yaşandığı ve bu değişimlerin gençlerin alacakları evlilik kararı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

6. Özgürlüğüne meftun olan birey evlenmek istememektedir.

7. Günümüzde ailenin fonksiyonları evlenmeden de karşılanabildiği için gençler evlilik fikrine sıcak bakmamaktadır.

8. Evlilik yaşının ilerlemesi ve evliliğin geciktirilmesi konusu daha çok kadının çalışma hayatında yer alması üzerinden tartışılmaktadır. Oysaki esas problem zihniyet problemidir. Artık günümüz gençlerinde hedeflerin, çıkarların, beklentilerin dünyevileşmesi söz konusudur.

9. Bireyselleşme sürecinden hem kadın hem erkek muzdarip durumda olmakla birlikte aile yapısındaki değişmelerin çoğu zaman kadın perspektifinden değerlendirilmesi, meseleyi eksik okumaya sebep olmaktadır. Bu nedenle meselenin her iki cins açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu araştırmada gençlerde evlilik yaşının uzamasının ardında yatan sosyokültürel etmenler ile gençlerde din algısı ve bu algıda meydana gelen değişimlerin söz konusu süreç üzerinde etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

4. Yöntem ve Saha Araştırmasının Kurgulanması

Saha araştırmasının kurgusunun, üniversite mezunu, kentli ve eğitimli birey üzerinden temellendirildiğini ifade etmekte yarar vardır. Kent hayatı bireye belli bir hayat tarzı sunarken, birey bilinçli bir seçimle kente katılmakta ve kentin değerlerini içselleştirmektedir. Kentli olma, bireyin statüsünden, sosyo-ekonomik durumuna; dini tutum ve davranışlarından kültürüne uzanan çizginin ipuçlarını yansıtmaktadır. Bu açıdan insan eylemini anlama ve açıklama noktasında kent önemli bir analiz parametresi sayılabilir.

Modernite, hız ve haz odaklı bir hayat anlayışı telakki ettiğinden “daha iyi bir yaşam” mottosu gençler açısından eğitim kurumlarında geçirilen sürenin artmasını zorunlu kılmaktadır. Eğitim hayatında geçen yılların evliliğin geciktirilmesinde önemli bir unsur olduğu düşünüldüğünden örneklem grubunda seçilen kişilerin en az üniversite mezunu olmasına dikkat edilmiştir. Böylelikle eğitimde geçen sürenin artışının söz konusu sürece etkisi görüleceği gibi, kentli ve eğitimli olmanın bu sürece nasıl bir etkide bulunduğu mukayeseli bir şekilde ortaya konulabilecektir.

Çalışmanın başlangıcında nicel araştırma yoluyla araştırma konusu tasarlanmak istenmiştir. Fakat TÜİK’in yapmış olduğu araştırmanın istatistiki verilerine göre ortalama evlilik yaşının üzerinde kalan kişilerle çalışmanın yapılması planlandığından seçili örnekleme ulaşmanın güçlüğü ve evliliğin geciktirilmesinde etkili olan durumların analiz edilmek istenmesi nitel analiz metodunun kullanılmasını gerekli kılmıştır. Sosyal bilimler alanında hem nicel hem de nitel metotlar kullanılmaktadır. Toplumsal olaylar heterojen bir görünüm sergilemekte ve bir olayın meydana gelmesinde birden çok sebep etkili olabilmektedir. Bu açıdan nitel araştırma nicel araştırmaya göre daha derinlemesine analizler yapma imkânı sağlamaktadır. Punch’un belirttiğine göre nitel araştırmada veri toplamada yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış görüşme, gözlem ve belgelerden yararlanılmaktadır.¹ Bu çalışmada veri toplamak maksadıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve belgelerin incelenmesinden yararlanılmıştır.

¹ Keith F. Punch, **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Dursun Bayrak, vd. (çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005, s.185.

Mevcut literatürün taranması esnasında aile, evlilik, gençlik, din, kent, eğitim, statü, modernleşme, sekülerleşme, bireyselleşme gibi temalar dahilinde literatür taranmıştır. Gençlerde evlilik yaşının uzamasını istatistiki bir biçimde ortaya koyma amacıyla TÜİK' in düzenli aralıklarla yapmış olduğu Türk Aile Yapısı Araştırması'ndaki istatistiklerden faydalanılmıştır. Aile ve evliliğin geçirdiği değişim, modern dönemde gençlik ve zihniyet ilişkisi, kentleşme ve metropol tipi yaşamın kente özgü bir dindarlık algısı ortaya çıkarması üzerine mevcut literatür gözden geçirilmiştir.

Yapılan okumalardan hareketle mülakatlarda araştırmacıya yol gösterecek olan temalar belirlenmiş ve sorular bu temalardan hareketle oluşturulmuştur. “Aile ve Evlilik Olgusu”, “Din-Dindarlık-Değişim”, “Evlilik Yaşının Uzaması” olmak üzere üç ana tema belirlenmiştir.

Uygulamalı araştırma bölümünde ise, amaca yönelik belirlenen örneklem grubu ile mülakat çalışması yapılmıştır. Araştırmada gençlerde aile ve evlilik algısında etkili olan sosyo-kültürel etmenler belirlenirken, gençlerin dini hayatında ve dindarlıklarında meydana gelen değişimlerin evlilik kararı almayı geciktirmede nasıl bir etkisi olduğu da ayrıca incelenmeye çalışılmıştır.

4.1. Amaca Yönelik Örneklemen Oluşturulması- Görüşmecilerin Seçimi

Bilimsel araştırmalarda herkes, her şey veya her yeri aynı anda incelemek mümkün değildir. Bu nedenle örneklem, araştırmacıya sadece hangi kişilerin görüşmeci olarak seçileceği ya da hangi olayların gözlemleneceği imkânı vermez; aynı zamanda ortam ve sürecin ne olacağı gibi noktalarda araştırmacıyı sınırlandırmakta ve ona yol göstermektedir.²

Neuman'a göre örneklem, “*Bir araştırmacının daha büyük bir havuzdan seçtiği ve nüfusa genellediği daha küçük olaylar kümesidir.*”³ Neuman, örneklemi olasılık dışı ve olasılıklı örneklem olmak üzere iki ayrı kategoriye ayırmaktadır. Bu örneklem türlerini kendi arasında gelişigüzel, kotalı, amaca yönelik, kartopu, aykırı örnek olay, ardışık,

² Punch, s.183.

³ W. Lawrence Neuman, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (I. Cilt)**, 6. Basım, Ankara: Yayın Odası, 2013, s.319.

kuramsal örnekleme şeklinde sınıflandırmaktadır. Punch ise nitel araştırmalarda daha çok “amaçlı örneklem” olarak ifade edilen örneklem türünün tercih edildiğini belirtmektedir. Bu örneklem, “*belirli bir amaçla veya odaklanılan konuyla ilgili olarak örneklemin önceden düşünülüp belirlenmesi*” anlamına gelmektedir.⁴ Bu çalışmada olasılık dışı örneklem yöntemlerinden amaçsal örneklem kullanılmış, TÜİK İstatistikleri’ ne göre 2001-2018 yılı kadın ve erkek ortalama evlenme yaşındaki istatistiklere bakılarak, ana temalar ve alt temalara uygun yaş gruplarına ulaşılması hedeflenmiştir. Nitel araştırmacılar için önemli olan, bir örneklemin toplumun tamamını temsil edip etmediği değildir. Örneklemin temel amacı, bir toplumsal olay hakkında kavramayı derinleştirebilecek ve netleştirebilecek belli olay, örnek ve durumları toplamaktır.⁵ Bu nedenle nitel bir araştırmaya girişen toplum bilimcinin yapmaya çalıştığı şeyin toplumsal süreçlerin fotoğrafını çekmek ve görünenden hareketle manzaranın tespitini yapmak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çalışmada amaca yönelik örneklemin kullanılmasına karar verildikten sonra, birinci ana tema olarak aile ve evlilik olgusu seçilmiş; öncelikle “evliliği geciktirmiş kişi kimdir?” sorusundan hareketle, evlilik yaşı istatistiklerine dayanarak ortalamanın üzerinde olan kişiler evliliği geciktirmiş kişiler olarak düşünülmüş ve mülakatlarda bu yaş ve üzerine ulaşılması hedeflenmiştir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumuna yönelik dağılımları aşağıda Tablo 1’de verilmiştir. Görüşmecilerin “gençlik” kategorisi altında değerlendirilmesi, günümüzde gençliğin sınırının 30’lu yaşları aşmış olarak kabul edilmesi dolayısıyladır. Ana temalardan bir diğeri “din, dindarlık, değişim”dir. Bu nedenle görüşmecilerin seçilmesinde bir diğer kriter kendini “dindar” ya da “muhafazakâr” olarak tanımlayan kişiler olmuştur. Üçüncü ana tema olarak belirlenen evlilik yaşının uzaması konusu “kent-bilinç dünyevileşme ilişkisi”, “kazanılmış statülerdenlik ikilemi”, “eğitim kariyer planlamaları”, “ekonomik özerkleşme” gibi ana temalara ayrıldığından, görüşmecilerin seçilmesinde bir diğer kriter, üniversite mezun-yüksek öğrenim, kentli olma gibi hususlar olmuş, konu cinsiyet farklılıkları temelinde anlaşılacak istendiğinden kadın ve erkek her iki grup da örnekleme dahil edilmiştir.

⁴ Punch, s.183.

⁵ Neuman, s.320.

Sosyo- ekonomik seviyelerin ve demografik özelliklerin evliliği ertelemeye etkili olup olmadığı da yapılan mülakatlar esnasında anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1: Mülakat Katılımcı Listesi

Sıra No	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Yaşanılan Yerleşim Birimi
G1	Kadın	28	Doktora	Öğretmen	Kent
G2	Kadın	34	Yüksek Lisans	Psikolog	Kent
G3	Kadın	42	Doktora	Akademisyen	Kent
G4	Kadın	29	Yüksek Lisans	Fizyoterapist	Kent
G5	Kadın	30	Yüksek Lisans	Memur	Kent
G6	Kadın	28	Lisans	Avukat	Kent
G7	Kadın	36	Yüksek Lisans	Öğretmen	Kent
G8	Erkek	30	Doktora	Akademisyen	Kent
G9	Erkek	34	Doktora	Akademisyen	Kent
G10	Erkek	30	Lisans	Sanatçı	Kent
G11	Erkek	34	Yüksek Lisans	Memur	Kent
G12	Erkek	34	Doktora	Memur	Kent
G13	Erkek	36	Yüksek Lisans	Bilgisayar Mühendisi	Kent
G14	Erkek	31	Lisans	Dış Ticaret Sorumlusu	Kent
G15	Erkek	46	Lisans	Memur	Kent

4.2. Mülakat Sorularının Hazırlanması

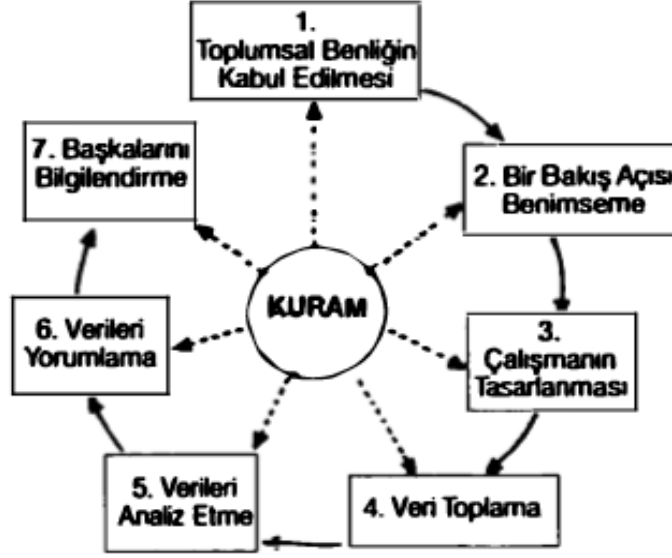
Nitel araştırma, toplumsal bir olayı, doğal ortamında, doğal oluşum süreci içerisinde ve ilişki bağlantılarıyla anlamlandırmaya çalışan araştırma türüdür. Nitel araştırmalarda gözlem, mülakat ve anketler yoluyla veri toplama yoluna gidilmekte, zaman alıcı olması nedeniyle genelde küçük örneklemeler araştırma nesnesi olarak seçilmektedir. “İnsan ve gruplar niçin böyle davranır?” sorusunu anlamaya çalışan nitel araştırma, kişilerin kanaatleri, algıları, tecrübeleri ve duyguları gibi sübjektif verileri esas

almakta ve bulguları yorumlayıcı perspektiften yararlanarak değerlendirmektedir. Nitel araştırmaların ilgilendiği ve yanıt aradığı soruları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- İnsanlar niçin böyle davranır?
- Kanaat ve vaziyet alışlar nasıl oluşur?
- İnsanlar çevrelerinde olup bitenden nasıl etkilenir?
- Kùltürler niçin ve nasıl gelişir?
- Sosyal gruplar arasındaki farklar nelerdir?⁶

Nitel araştırmacı, bir araştırma tasarlayan, araştırmaya uygun verileri toplayan, onları analiz eden ve yorumlayan kişidir. Araştırmacı, bu adımlar esnasında var olan kuramlardan yararlanmakla birlikte yeni kuramlara da ulaşır. Verilerin yorumlanması aşamasında nicel araştırmacılar daha önce geliştirdikleri hipotezleri test ederken, nitel araştırmacılar yeni kavramlar ortaya koymanın ve kuramlara dayandırarak yeni yorumlar inşa etmenin peşindedir. Son aşamada başkalarını bilgilendirme her iki yaklaşımda da ortak olmakla birlikte, insanların nasıl bilgilendirdiği meselesi kullanılan yöntemle göre farklılık göstermektedir. Neuman, nitel bir araştırmanın adımlarını şematik olarak aşağıdaki biçimde göstermektedir:

⁶ M. Zeki Ilgar ve Semra Coşkun Ilgar, “Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömùlü Teori (Temellendirilmiş Kuram)” **İZU Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3, 2013, s.199.

Şekil 1: Nitel araştırma sürecinin adımları

Kaynak: W. Lawrence Neuman, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (I. Cilt)**, 6. Basım, Ankara: Yayın Odası, 2013, s.23.

Nitel araştırma desenlerinin bir türü olan ve nitel araştırmanın temel bakış açılarından birini oluşturan Olgubilim (Fenomenoloji) ; kavramları, olayları, durumları veya tecrübeleri yaşantı ve anlamlardan hareketle açıklamaya çalışan bir yaklaşım türüdür. Bu yaklaşım biçiminde bir konuyu, olguyu yaşayan birey ve gruplardan hareketle aydınlatmak ve konuya dikkat çekmek amaçlanır. Veriler görüşmeciler aracılığıyla toplanmaktadır. Güven ve empati kurmak, yoğun etkileşim gerektiren görüşmeler yapmak, bireylerin söylemlerinden hareketle veri analizi yapmak gibi durumlar söz konusudur.⁷

Bu çalışmada da gençlerin evliliği ertelemeğinde etkili olabilecek muhtemel sebepler anlaşılmaya çalışıldığından, fenomenolojik yöntem benimsenmiş ve mülakat soruları hazırlanırken, evliliği ertelemiş bireylerle görüşmeler yapılması yoluyla, söz konusu süreç üzerinde etkili olabilecek durumlar anlaşılmaya çalışılmıştır.

⁷ Ilgar ve Coşkun Ilgar, s.201.

Mülakat sorularının hazırlanması esnasında mevcut literatür tarandığında ve araştırmacının gözlemlerinden hareketle yukarıda görüşmecilerin seçilmesi kısmında da bahsedildiği gibi öncelikle ana temalar oluşturulmuş ve bu ana temalar alt temalara bölünerek her tema ile ilgili bilgilere ulaşmak maksadıyla açık uçlu sorular sorulmuştur. Görüşmecinin bu sorular karşısında fikrinin olmaması yahut kısa cevaplar vermesi gibi durumlarda alternatif açıcı sorular sorularak konunun derinlemesine irdelenmesi hedeflenmiştir. Nitel bir araştırma yapıldığından sorular açık uçlu bir biçimde tasarlanmak istenmiş, ancak yer yer kapalı uçlu sorular da sorulmuştur.

İlk ana temayı oluşturan aile ve evlilik olgusu, aile ve evliliğe yaklaşım biçimi-evlilik-yaş ilişkisi gibi alt temalardan oluşmaktadır. Bu temada amaç hem görüşmeciyi hem konuya ısındırmak hem aile ve evliliğe bakış açılarını anlamaya çalışmaktır. Bu nedenle öncelikle aile ve evlilik kavramlarının kendileri için ne anlam ifade ettiği sorularak, geç evlenmeye negatif mi yoksa pozitif mi bir anlam yüklendiği kestirilmeye çalışılmıştır. İdeal bir evliliğin ne olduğu ya da ideal eşin kim olduğuna yönelik sorular ise zihinsel açıdan ideal bir tipin kategorize edilip edilmediği, ideale ulaşamamanın evliliği ertelemede etkisi olup olmadığını anlayabilmek sebebiyledir. Diğer yandan “size göre ideal evlilik yaşı kaç olmalıdır?” sorusuyla görüşmecinin geç evlenme hakkındaki fikirlerine ulaşılmaya çalışılmış, alternatif sorularla geç evlenmenin kendisi için bir sorun teşkil edip etmediğine yönelik bir analiz yapılmak istenmiştir.

İkinci ana tema ise din- dindarlık-değişimdir. Alt temayı ise dindarlık- eş seçimi ilişkisi oluşturmaktadır. Çalışmanın başlangıcında dini hayatta ve dindarlıkta meydana gelen değişimlerin muhafazakâr gençlerin evliliği ötelemesinde etkisi olup olmadığının araştırılmaya çalışılacağı belirtilmiştir. Bu nedenle dindarlığın anlamı, dindarlık bakımından kendilerini nasıl değerlendirdikleri, eş seçinde dindarlık faktörünün önemli olup olmadığı, sekülerleşme yahut dünyevileşmenin muhafazakârların eş seçimini hangi yönde ve ne ölçüde etkilediğini öğrenmek amaçlanmıştır.

Üçüncü ana tema ise evlilik yaşının uzamasıdır. Bu tema da kendi arasında” kent-bilinç-dünyevileşme ilişkisi”, “kazanılmış statüler-denklik ikilemi”, “eğitim-kariyer planlamaları”, “ekonomik özerkleşme” gibi alt temalara ayrılmış ve her bir temayı açıcı mahiyette sorular sorulmuştur.

I. BÖLÜM: GENÇLİK, AİLE VE DİN: TEORİK BİR ÇERÇEVE

1.1. Aile ve Evlilik Yapılarının Değişen Yüzü

1.1.1. Ailenin Tanımları

Aile ile ilgili kuşatıcı bir tanım yapmak oldukça zordur. İlkel çağlardan günümüze değin yaşanan toplumsal gelişmelere bağlı olarak farklı toplumlarda farklı aile tanımları ortaya çıkmıştır. Aile, her toplumda kültür yapısı ve toplumsal yapıda meydana gelen değişimler çerçevesinde şekillenmektedir. Değişimlere bağlı olarak şekillenmesi dolayısıyla da müşterek bir tanım yapmak kolay olmamaktadır.

Sosyoloji literatüründe aile ile ilgili pek çok tanım bulunmaktadır ve her tanım onu farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu tanımlardan her biri aileyi sosyal hayatın temel unsurlarından biri olarak kabul etmesinin yanı sıra, onu sosyal bir grup, birlik, örgüt, topluluk, kurum, sosyal bir yapı olarak değerlendirmektedir.⁸ Aile, üyeleri arasındaki ilişkiler yönünde grup tanımı içine yerleştirilebildiği gibi, sosyal hayatın ana şekillerinden biri olması bakımından topluluk ve örgüt, birliğin yürütülmesinde başvurulan sistemleştirilmiş kurallar yönünden kurum ve toplumsal hayatın içindeki temel unsurlarından biri olması yönünden de toplumsal yapının bir parçası olarak düşünülebilir.⁹

Aile dendiğinde ilk akla gelen anne, baba ve çocukların oluşturduğu birlik olmaktadır. Ancak daha genel bir tanımla aile, biyolojik ilişkiler ile insan türünün soyunu devam ettiren, toplumsallaşmanın ilk basamağı, o güne kadar oluşmuş kültürün nesiller arasında aktarıldığı, toplumsal, hukuksal, biyolojik, psikolojik yönleri bulunan toplumsal

⁸ Birsen Gökçe, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Aile Yazıları 1**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s.205-206.

⁹ Gökçe, s.207.

bir birimdir.¹⁰ Bu anlamda ailenin toplumsal, hukuki, ekonomik ve kültürel bir takım özellikleri bulunmakta ve buna uygun işlevleri yerine getirmektedir.

Özgüven'e göre aile; *“karşıt cinsten iki yetişkin kişinin yasal ve törel bağlarla uyarak kurdukları biyolojik, psikolojik ve sosyolojik işlevleri olan bir kurumdur.”*¹¹ Aile, kadın ve erkeğin nikâh adı verilen akdin hukuki anlamda gerçekleşmesiyle oluşan bir yapıdır. Nikâh akdiyle resmi anlamda evlenmiş olan bireyler biyolojik ve psikolojik bir takım ihtiyaçları meşru bir zeminde gerçekleştirmekte ve böylece ahlaki değerlerin muhafazasını sağlamaktadır.

Aile birçok yönüyle diğer sosyal kurumlardan ayrılmakta, kendine has ve devamlılık seyreden bir takım karakteristik özellikler göstermektedir. Her toplumda ve sosyal gelişimin her evresinde var olması dolayısıyla evrensel bir özellik taşımakta, duygusal bir temele dayanmakta, kişilik yapısının gelişimini ve sosyalleşmeyi şekillendirmekte, şekillenmiş bir yapıyı ifade etmesi dolayısıyla kapsamı sınırlı olmakta, sosyal yapıda çekirdek özelliği taşımakta, aile üyeleri arasında sorumluluk duygusu oluşturmakta, sosyal kurallarla çevrili, sürekli ve aynı zamanda geçici tabiata sahip bir görünüm sergilemektedir.¹²

Sosyologlara göre aile toplumun temel yapı taşıdır ve toplumun temelini oluşturmaktadır. İkel çağlarda toplumsal bir kurum olarak nasıl toplum hayatında merkezi bir rol oynuyorsa, aynı şekilde modern çağlara gelindiğinde de merkezi bir misyon üstlenmektedir. Kültürel bir birim olarak ele aldığımızda aile, maddi ve manevi unsurların kuşaktan kuşağa aktarıldığı, tarihsel bir gelişim seyri arz eden birey ve toplum arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

Aile, aynı zamanda toplumsallaşmanın gerçekleştiği ilk mekândır. Rocher toplumsallaşmayı *“insanın tecrübelerinin ışığında kişiliğinin doğal yapısı ile yaşadığı toplumun sosyo-kültürel öğelerini yaşamı sırasında içselleştirdiği ve insani kişiliğinin farkına vardığı... bir süreç”*, olarak tanımlamıştır.¹³ Bu anlamda aile bireyin içinde

¹⁰ Önal Sayın, **Aile Sosyolojisi**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları, 1990, s.2.

¹¹ İbrahim Ethem Özgüven, **Evlilik ve Aile Terapisi**, Ankara: Psikolojik Danışma Rehberlik ve Eğitim Yayınları, 2000, s.24.

¹² Gökçe, s.208-209.

¹³ İsmail Doğan, **Eğitim Sosyolojisi**, İstanbul: Nobel Akademi Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 2011, s.104.

yaşadığı toplum ile anlamlı bir şekilde bütünleşmesini sağlayan, toplumla bütünleştiren bir misyon da üstlenmektedir.

Mustafa Erkal ise aileyi; “*nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessese*” olarak tanımlamıştır.¹⁴ Bu tanıma göre aile sosyal sistemin devamlılığını sağlayan, fertler ve müesseseler arasında kültür aktarımının sağlandığı, çocukların yetişkin bir birey haline gelene kadar sosyalizasyon süreçlerinin sağlandığı bütüncül bir kurum şeklinde kabul edilmiştir.

Bir başka tanıma göre ise aile; sosyo-kültürel gelişimin hemen her basamağında yer alan, iki cins arasındaki ilişkileri ve neslin devamını düzenleyen, standartlaştıran bir sistemdir.¹⁵ Sağlıklı ve müreffeh bir toplumun temeli sağlam evliliklere ve sağlam aile yapılarına bağlıdır.

Aile yapı olarak değişmelere maruz kalsa da toplum açısından önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bazı düşünürler sanayileşme ve şehirleşmeye paralel olarak gelişen ve genişleyen sosyal organizasyonların ailenin varlığını ortadan kaldırmakta olduğunu savunmuş, kimileri tarafından da aile fertlerin hürriyetini sınırlayan bir kurum temelinde ele alınmıştır. Bu anlamda Batı, aile kurumunun evrimini 19.yy. modern endüstriyel kapitalizminin gelişimiyle doğrudan orantılı olarak ele almıştır. Friedrich Engels ve Karl Marx gibi düşünürlere göre kapitalist burjuva toplumu ortadan kalkıp komünist topluma geçilince aile de kendiliğinden ortadan kalkacaktır.¹⁶ Ailenin evrenselliği görüşünün yanında kimi düşünürler de ileri kapitalist toplumlarda ailenin kaderine şüpheli bir yaklaşım sergilemişlerdir. Burjuva ailesinin parçalandığı mı yoksa yeni bir biçime mi evrildiği sorgulanmakta, kimi zaman aileye meydan okunmakta ve kutsallığını yitirdiği görüşü savunulmaktadır. Eleştirel görüşe göre aile; devlet ve ekonomi kurumlarına sıkı sıkıya bağımlı olmasından dolayı, evrensel bir aile kuramından ve tanımından bahsedebilmek söz konusu değildir. Aile, farklı toplumlarda farklı şekillerde tanımlanmıştır ve her toplumda aileye farklı düzeylerde önem verilmiştir.

¹⁴ Mustafa Erkal, **Sosyoloji**, 1. Basım, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1987, s.76.

¹⁵ Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, Ankara: Vadi Yayınları, 1997, s.35.

¹⁶ Erkal, s.77-78.

Sanayi öncesi Avrupa’da aile ya haneye ya da soya dayanan belli belirsiz bir toplumsal kategoriye işaret etmektedir. Çağdaş devirde ise anne, baba ve çocukların birliği ile sınırlanmakta ve toplumun çarpıcı bir birimi olarak tanımlanmaktadır. Birçok aile kuramcısı, toplumsallaştırma, neslin devamı, cinsellik, iş gücünün yeniden üretimi gibi işlevler çerçevesinde kendi aile tanımlarını gerçekleştirmiştir.¹⁷

1.1.2. Ailenin İşlevleri

Aile, anne baba ve çocuklardan oluşan; toplumun en küçük yapı taşı olarak tanımlansa da içerik bakımından çok daha farklı bir misyona sahiptir. Toplum dediğimiz sistem; aile adını verdiğimiz sosyal birliklerin bir araya gelerek oluşturduğu bir bütündür. Aile arkaik toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar birey ve toplum açısından pek çok farklı fonksiyonu icra etmiştir. Geleneksel toplumlarda ailenin işlevleri çok geniş bir alana yayılmışken, modern toplumlara gelindiğinde ailenin işlev ve fonksiyonlarının büyük bir bölümünü başka toplumsal kurumlara devrettiği gözlemlenmektedir.¹⁸

Sanayileşme, kentleşme ve kapitalistleşme sürecinde hemen hemen tüm toplumlarda ortak fonksiyonları olduğu kabul edilen ailenin önemli bir değişim geçirdiği, işlevlerinin büyük bir bölümünü kaybederek toplumun temel kurumu olma özelliğini yitirdiği fikri yaygın olarak tartışılmaktadır.¹⁹ Çekirdek ailenin modern sanayi toplumlarının en belirgin özelliği olduğunu belirten Özkalp, endüstri toplumlarında bu aile tipinin yaygın olarak görülmesinin nedeni olarak “*mülkiyet, hukuk, bireysel mutluluk ve herkesin kendi hayatını yaşamak istemesi gibi toplumsal idealler ve bireysel felsefenin gelişmesi*”ni göstermektedir. Eskiden ailenin sorumluluk alanına giren ihtiyaç ve sorunların günümüz toplumlarında devlet tarafından karşılandığını belirten Özkalp, bu aile tipinde bireyin artık ailesine bağımlı olmaktan çıktığını, coğrafi ve toplumsal hareketliliğin etkisiyle aile içi dayanışmanın azaldığını belirtmektedir.²⁰

¹⁷ Mark Poster, **Eleştirel Aile Kuramı**, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1989, s.172-175.

¹⁸ Ahmet Bilgili, “Avrupa Topluluğu İle Bütünleşme Sürecinde Türk Aile Yapısı”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**), Mimar Sinan Üniversitesi SBE, 1993, s.7.

¹⁹ Ferhunde Özbay, **Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.32.

²⁰ Enver Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1995, s.104.

Modern toplumlarda ailenin geleneksel toplumlara kıyasla değişiklik gösterdiği bir diğer alan ise aile içi ilişkilerdir. Tarım toplumlarında yüz yüze yahut doğrudan olarak ifade edebileceğimiz birincil ilişkiler yaygındır. Bu durum bireylerin tutum ve davranışlarının denetlenmesinden, ekonomik faaliyetlere, dini tutum ve davranışlardan ibadetlere kadar uzanana pek çok alanı kapsamaktadır. Toplumsal evrim sürecinde endüstrileşmeyle beraber toplumsal ilişkiler de nitelik değiştirmiş ve ailenin kapsamına giren birçok iş de bürokratik kurumlar tarafından devralınmıştır.²¹

Her şeyden önce, aile kişinin huzur bulacağı bir yuvadır. Fizyolojik ve psikolojik birtakım ihtiyaçların meşru bir zeminde temini ve tatmini meselesi aile kurumu sayesinde mümkün olmaktadır. TÜİK verilerine göre; 2014-2017 yılları arasında Türk halkının çok büyük bir çoğunluğu mutluluk kaynağının aile olduğunu belirtmiştir.²² Bu durum bireylerin mutluluk kaynaklarında başat rolü ailenin oynadığı gerçekliğini teyit etmektedir.

Modern dönemlere gelindiğinde aile, birçok işlevini diğer toplumsal kurumlara devretmiştir. Mekanik dayanışmanın hâkim olduğu toplumlarda anne çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinden sorumluyken; organik dayanışmanın hâkim olduğu günümüz toplumlarında ise bu işlevi devlet üstlenmektedir. Evlilik her toplumda ve her kültürde evrensel düzeyde rastlanabilecek bir olgudur. Bu durum evliliğin toplum yaşamında çeşitli işlevleri gerçekleştirmesinden kaynaklanmaktadır.²³

Ailenin işlevleri her toplumda farklı özellikler göstermekle birlikte, bazı işlevleri tüm toplumlar için benzer hususlar taşımaktadır. ABD’li sosyolog Ogburn (1963) ailenin temel işlevlerini araştırmış ve yedi temel işlev üzerinde durmuştur. Bunlar: insan neslini üretmek, ihtiyaçları karşılamak, statü sağlamak, çocukların eğitimini planlamak, din eğitimi vermek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek, aile üyelerinin birbirlerini koruması, karşılıklı sevgi ortamı yaratmak ve cinsel doyum sağlamak gibi işlevlerdir.

²¹ Emre Kongar, “Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, **Aile Yazıları 2**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s.63.

²² *İnsanların en büyük mutluluk kaynağı aile ve sağlık*, 2018, <https://www.haberler.com/insanlarin-en-buyuk-mutluluk-kaynagi-aile-ve-10632352-haberi> (07.08.2019)

²³ Özgüven, s.19.

Ackerman ise (1958) tüm bu genel işlevleri, “biyolojik”, “psikolojik”, “sosyal”, “ekonomik” olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır.²⁴

Aile kurumunun geçirdiği değişim, tarihsel süreç göz önüne alındığında anlamlı hale gelmekle beraber, modern dönemde endüstrileşme, kentleşme gibi süreçlerin ailenin yapısı ve fonksiyonlarında meydana getirdiği değişimi ortaya koymak, gençlerin evliliği neden ertelediği sorusunu da daha anlaşılır kılacaktır. Ailenin insanlık tarihi boyunca ortak ve devamlı olan biyolojik, psikolojik, maddi ve manevi birçok fonksiyonu modern dönemlere gelindiğinde değişime uğramıştır. Günümüz dünyasında gençlerin ailenin fonksiyonlarına yüklediği anlamlar, geçmiş dönem ile karşılaştırıldığında, gençlerin evlilik algısındaki değişimi ifade etmeyi daha mümkün kılacaktır.

1.1.2.1. Ekonomik işlev

İnsanlığın geçimini avcılık ve toplayıcılıkla sağladığı ilkel çağda aile iş bölümüne dayanan, üyelerine sorumluluk duygusu yükleyen ekonomik bir birimdir. Tarım toplumlarında erkek, üretim araçlarının yapımı ve kullanımında aktif rol oynarken, kadın geleneksel ev işleri ile ilgilenmekte ve ataerkil toplum yapısı hüküm sürmektedir. Bu dönemde aile kendi üretim ve tüketim ihtiyaçlarını giderebilmektedir. . Sanayi toplumuna geçişle birlikte ise sermaye birikimi tarımdan ticarete kaymış ve böylece kapitalist üretim biçimi ortaya çıkmıştır. Ekonomik etkinliklerin değişimiyle beraber geniş aile yerini çekirdek aile tipine bırakmıştır. Sanayi toplumu ailesinde üretim birimi gözle görünür biçimde azalmasına karşılık, tüketicilik birimi etkin bir şekilde hüküm sürmektedir. Kadınların üretim hayatı içerisinde yer alması çok eski zamanlara dayanmasına karşılık bir ücret karşılığında çalışmaları sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Kadının çalışma hayatında yer alması ile birlikte de ailedeki konumu değişmektedir. Geleneksel geniş aile yapısında ev içi özel alanda tanımlanan kadın, çekirdek aile yapısına geçişle birlikte kamusal alana çıkmakta ve evin erkeğiyle birlikte ev içi ekonomiye katkı sağlamaktadır. Bu durum ailenin ortalama gelirinin ve yaşam düzeyinin artmasını da beraberinde getirmektedir.²⁵

²⁴ Özgüven, s.20.

²⁵ Özge Zeybekoğlu Dündar, “Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, Nurşen Adak (Ed.), **Değişen Toplumda Değişen Aile** içinde (39-63), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016, s.59.

1.1.2.2. Biyolojik işlev

Aile hem kendi mevcudiyetini hem de toplumun sürekliliğini sağlamak adına topluma yeni üyeler kazandırmakta ve yeni nesiller oluşturmaktadır. Aile eşlerin cinsel arzu ve isteklerini düzenli ve meşru bir zeminde karşılayan, neslin devam ve sürekliliğinin gerçekleştiği biyolojik özellikleri bulunan bir müessesedir. Meşruluk, bireyin içinde bulunduğu toplumun kültür, ahlak, din, yasa ve normlarına uygun bir anlam dünyası üretmesi ve buna uygun olarak hareket etmesidir. Başka bir ifade ile aile, toplumsal düzenin sağlanması ve insan için doğal bir ihtiyaç olan cinsel gereksinimi sosyal normlar sayesinde düzenlemektedir denilebilir. Böylece evlilik ve aile, neslin devamını kültürel norm ve değerlere uygun olarak düzenlemekte ve toplumda sosyal denetimi mümkün kılmaktadır.²⁶

- 1) **Koruma;** Kendiliğinden dünyaya gelmeyen ve aciz bir varlık olan insan uzun süreli bakım ve ekonomik güvenliğe gereksinim duymakta, bu konuda bütün toplumlarda en önemli sorumluluk aileye düşmekte ve çocukların en temel bakım ve gereksinimleri aileleri tarafından karşılanmaktadır.
- 2) **Toplumsallaşma;** Öncelikle ebeveynler, ikincil olarak da ailenin diğer üyeleri, çocukları gözetmekte; bir çocuğun doğumundan toplumun bir üyesi olmasına kadar geçen toplumsallaşma sürecinde onlara içinde bulundukları toplumun değerlerini, normlarını ve kültürünü aktarmaktadırlar.
- 3) **Cinsel davranışın düzenlenmesi;** bir norm olarak cinsellik kişiden kişiye ve hatta toplumdan topluma değişebilmektedir, ancak aile kurumu bu konuya bir düzenleme getirir.
- 4) **Sevgi ve arkadaşlık;** ideal bir aile mensuplarına sıcak ve şefkatli bir ortam sağlamak, insanlar kendilerini aile içinde güvende ve mutlu hissetmektedir. Hayatın sevinç ve keder dolu her anı aile bireyleri ile paylaşılmakta, aile bireyleri kolaylıkta ve zorlukta birbirleri için sığınılacak bir liman misyonu üstlenmektedir.

²⁶ İbrahim Kır, "Toplumsal bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri" **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 36, 2011, s.385

5) **Toplumsal statü sağlama;** Aile, geçmişten gelen belirli bir takım sosyal statüleri aile bireylerine miras olarak aktarır. Ailenin imkânları, çocuğun daha sonra alacağı eğitim dâhil birçok konuda belirleyici olmaktadır.²⁷

1.1.3. Modernizm ve Evliliğin Değişen Anlamı

Latince “modernus” tan alınan ve modo”dan türetilen “modern” kelimesi hemen şimdi anlamına gelmekte; aynı zamanda eski zamanların toplum tipinden günümüz toplumuna uzanan bir değişmeyi ifade etmektedir.²⁸ Touraine, modernlik düşüncesinin bilim ve teknoloji ile akıl öncülüğünde bir toplumsal örgütlenmeyi olumladığını ifade etmektedir. Bu ifadeye göre modernlik, bilimsel bir kültür ile hür bireylerden oluşan toplum arasında bir denklik kurmaktadır. Ona göre denklik iddiasının temelini akıl oluşturmaktadır. Aklın üstünlüğünü kabul eden “modern” kavramı, geleneksel olandan tamamen farklılaşmış bir hayat tarzını ifade ederken, önemli olanın *şimdiye* düşkünlük²⁹ ve anı yaşamak olduğuna dikkat çekmekte, modern olmanın dünden tamamen kopmuş bir dünyada yaşamak olduğunu hatırlatmaktadır.³⁰

Tarihsel olarak modernleşme, 18.yy’dan 20.yy’a uzanan bir dizi tarihsel gelişmeyi kapsayan süreçtir. Bu süreçte, kurum, inanç, gelenek, üretim ilişkileri gibi pek çok alanda farklılaşmalar meydana gelmiştir. Geleneksel üretim biçiminin yerini makine üretimine bırakmasıyla, Durkheim’in tabiriyle “mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya” geçildiğinde, el emeğine dayalı Pazar ekonomisi yerini kâr elde etmeyi önceleyen pazar ekonomisine bırakmıştır. Modernleşmenin itici gücünü oluşturan sanayi devrimiyle beraber göç, kentleşme, üretim gibi pek çok toplumsal olgu meydana gelmiştir. Aydınlanma hareketiyle beraber yukarıda dikkat çekildiği şekilde akıl ve bilim önderliğinde yeni bir dünya anlayışı kurulmuştur. “İlerleme, sekülerizm, rasyonalizm, pozitivizm... vb.” gibi düşünce biçimleri toplumda hâkim olmaya başlamıştır.³¹

Akıl merkezli bir yaklaşımın hâkim olduğu modernite, toplumsal alanda ve organizasyonlarda rasyonelleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Weber, organizasyonların

²⁷ Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Bursa: Ekin Yayınevi, 2013, s.261

²⁸ Sezgin Kızılcıkel ve Yaşar Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri**, Ankara: Atilla Kitabevi, 1994, s.299.

²⁹ Matei Calinescu, **Modernliğin Beş Yüzü**, Sabri Gürses (çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2013, s.15.

³⁰ Osman Özkul, **Kültür ve Küreselleşme**, İstanbul: Açılım Kitap, 2013, s.110-112.

³¹ Ergün Yıldırım, “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde, (121-152), İstanbul: Açılım Kitap, 2016, s.122-123.

rasyonelleşmesinin bürokrasiyi ortaya çıkardığını, hayatın rasyonelleşmesinin de büyü ve gizemin hayatın dışına atıldığını ifade etmiştir. ³² Modernleşme ile beraber, büyü bozulan organizasyonlardan biri de hiç şüphesiz ki aile kurumudur. Tarım toplumunda bir üretim birimi olan aile, geleneğin ve dinin belirleyici olduğu bir karakter sergilemektedir. Aile içi ilişkiler kutsal değerlere göre şekillenmekte, anne-baba, ebeveyn-çocuk, kadın-erkek ilişkileri bu değerler çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Aile, mahremiyetin kalesi olarak görülmekte, mimari dahi bu anlayışa göre şekillenmekte, aile ve değerleri, kamusal alana karşı kapılarını kapatmaktadır. ³³ Nasıl ki mekân ait olduğu kültürü temsil gücüne sahipse³⁴, aile de bir aynadır; bir kültürü bir hayat tarzını, bir iklimi yansıtır.

Modern sanayi toplumlarında ise aile, maddi ve manevi işlevleri bakımından pek çok başkalaşım geçirmiştir. Endüstrileşme ve kent hayatı üretim biçimlerinin yanında toplumsal ilişkileri de top yekûn bir değişime mecbur bırakmıştır. Bu durumda ailenin bağlamı da farklı bir zemine oturmaktadır. Cinsler arası eşitliğin artması ve cinsiyet rollerinin değişmesi ile kadın-erkek ilişkileri kapitalist koşullarda yeniden üretildiği müddetçe anlam kazanmakta, karı ve koca bir “eş” haline gelerek özneleşmekte ve modernitenin idealleri ölçüsünde bir aile imgelemi geliştirilmektedir. ³⁵

Aktay, çağımızda ailenin geçirdiği değişimlerin mevcut durumu ve seyri hakkında şu tespitlerde bulunmaktadır:

- 1) Geniş aileler giderek azalırken, aile yapılarındaki farklılıkların artış göstermektedir.
- 2) Eş seçiminde özgürlük şeklinde genel bir eğilim söz konusudur.
- 3) Ailelerin çocuğu eğitme, sosyalizasyon gibi işlevleri başka kurumlar tarafından devralınmaktadır.

³² İsmail Demirezen, **Tüketim Toplumu ve Din**, İstanbul: Dem Yayınları, 2015, s.36.

³³ Yıldırım, s.123.

³⁴ Köksal Alver, **Steril Hayatlar**, 2. Basım, Ankara: Hece Yayınları, 2010, s.23.

³⁵ Yıldırım, s.124.

- 4) Müslüman ailelerin kültürün etkisiyle, kendi hayatları ve aile bireylerinin hayatları üzerindeki denetim etkisi azalmaktadır.
- 5) Gayrimeşru birliktelikler, yeni aile tiplerinden bahsedilmesini mümkün kılacak düzeydedir.
- 6) Aile olma ile ilgili karar verilirken eşler ortak karar verme suretiyle ataerkil yapının tekeline kırma yolunda gelişmeler kaydetmektedir.
- 7) Boşanma oranları artış eğilimindedir. Bu durumun ortaya çıkardığı en büyük sorunlardan biri çocuğun tek bir ebeveyn elinde toplumsallaşmasıdır.
- 8) Aile içi şiddet eğitim seviyesi ile paradoksal biçimde artış göstermektedir.³⁶

1.1.4. Özneleşen Gençlik / Mahremiyetin Değişen Yüzü ve Aile Değerleri

Modernleşmenin dönüşüme neden olduğu alanlardan biri de hiç şüphesiz ki makro düzeyde mahremiyet, mikro düzeyde ise aile hayatıdır. Özellikle mahremiyetin sınırlarına dâhil edilebilecek pek çok şey bugün artık alenen ve kamuya açık bir hal almıştır. Son yıllarda aile ile ilgili konuların televizyonlarda, yazılı ve görsel medyada her yaştan ve her toplum kategorisinden insanın ulaşımına açık bir durumda olması bu durumu örnekler niteliktedir. Aile içerisinde kalması gereken pek çok hususun kamuoyu önünde tartışılarak reyting malzemesi haline gelmesi, aile kurumunun ve değerler sisteminin yara almasına hizmet etmektedir. Evlilik konusu ve eş seçiminin gösteri malzemesi haline getirildiği izdivaç programları, çok mahrem ve iki kişi arasında kalması gereken hususları umuma sunarak, evliliğe ve aileye ilişkin pek çok değeri tarumar etmektedir. Anthony Giddens'in mahremiyetin dönüşümü olarak ifade ettiği süreç, küresel çağda yerini mahremiyet patlamasına bırakmaktadır.³⁷

Kamusal ve özel alan arasındaki ayrımın giderek silikleştiği günümüz toplumunu ilk kez Gary T. Marx'ın kullandığı "gözetim toplumu" kavramı ile ifade etmek mümkündür. Ona göre gözetim toplumu "bilgisayar teknolojisiyle bütünsel denetimin

³⁶ Yasın Aktay, "Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler", **Küreselleşen Dünyada Aile: 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.179-180.

³⁷ Yıldırım, s.124.

önündeki engellerin yıkıldığı bir alanı” ifade etmektedir. Gözetim toplumunda yeni teknolojilerin artışıyla beraber kişisel mahremiyet ihlale ve ihmale daha açık, her türlü tehdide karşı daha savunmasız bir hale gelmiştir.³⁸ Dizi ve filmler aracılığıyla gençlere rol model olarak sunulan kadın ve erkek tiplerleri, kişilerin aileye ve evliliğe ilişkin tutum ve tercihlerine de etki etmektedir. Medya ideal ilişkiyi romantik ilişki olarak sunmakta, aynı ev içerisinde nikâhsız birlikteliği aile olmak şeklinde göstermekte, evlilik fikrinin yerine “beraberlik” fikrini gençlerin bilinçaltına empoze etmektedir.³⁹

Ailenin giderek küçülerek çekirdek aile şeklinde tanımlanması moderniteye özgü bir muhayyiledir. Çekirdek aile, bireylerin özneleşerek eylemde bulunduğu bir hal arz eder. Çünkü aile bireyleri az sayıda kişiden oluşursa, bireylere sunduğu imkân da bu ölçüde artacak ve iyi eğitim, kaliteli tüketme, yeme-içme imkânlarının çeşitliliği, konforlu barınma gibi imkânlar açısından refah seviyesi de yükselecektir. Modernleşme bu açıdan ailede insanların özne olarak hareket etmelerine olanak sağlayacak bir kültür ve ilişkiler yumağı sağlamaktadır. Çocuklar zamanlarını ebeveynlerinden ayrı geçirmektedir. Eğitimin seküler ve bireyci boyutu “girişimci insan” çağrısı ile bu yönelimi güçlendirmektedir.⁴⁰

1.1.5. Evlilik

1.1.5.1. Evliliğin Tanımlanması

Evlilik kavramı, aile kavramına göre daha somuttur. “Aile” bir grup, ya da örgüte karşılık gelirken, “evlilik” ise iki kişinin ortak bir hayatı paylaşmak, neslin devamını sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği bir sözleşmedir. Evliliğin kurumsal boyutu, kadın ve erkeği karı-koca şeklinde birbirine bağlayan bir ilişkiler sistemi kalıbına oturturken, doğacak çocuklar üzerinde devletin kontrol hakkı bulunması nedeniyle de yasal bir ilişki temeline dayanmaktadır.⁴¹ Malinowski, bu iki kavram arasındaki farkı şu şekilde ifade etmiştir: “*Aile bir grup ya da örgüt, evlilik ise çocuk yapmak ve yetiştirmek amacıyla*

³⁸ Nalan Çelikoğlu, **Mahremiyet**, İstanbul: İskenderiye Yayınları, 2008, s.73.

³⁹ Bkz. Kavak Yelleri, Yaprak Dökümü, Çocuklar Duymasın, Aşk-ı Memnu, Öyle Bir Geçer Zaman ki, Ufak Tefek Cinayetler, Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz, Kadın, Baba Candır... vb. diziler, aile ve toplum ahlakını dejenere edici öğeler içermektedir.

⁴⁰ Yıldırım, s.125.

⁴¹ Gülbahar Gül, “Aile ve Evlilik Kurumu”, Haluk Yavuzer (Ed.), **Evlilik Okulu** içinde, (20-28) İstanbul: Remzi Yayınları, 2012, s.21-22.

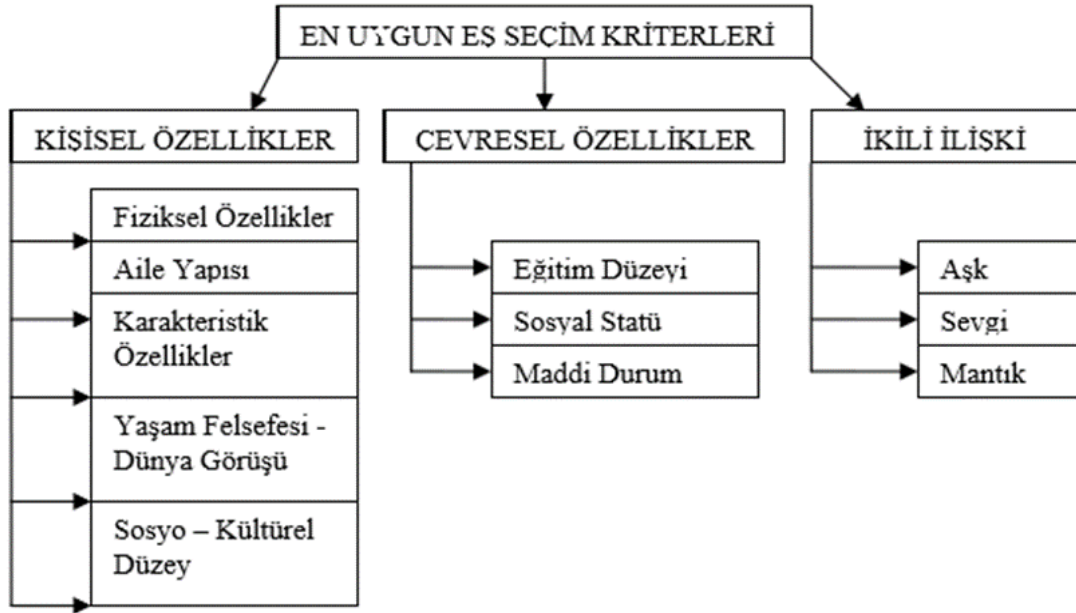
gerçekleştirilmiş bir kontrattır.”⁴² Evlilik sözcüğü için çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlardan birini şu şekilde ifade etmek mümkündür: “Evlilik, iki yetişkin insan arasındaki, toplum tarafından tanınan ve onaylanan cinsel bir birlik olarak tanımlanabilir.”⁴³

Eş seçimi ve evlilik, bireyin hayatında son derece önemli bir yere karşılık gelen ve bireyin fiziksel ve zihinsel anlamda belli bir olgunluğa ulaşması neticesinde gerçekleşen bir olaydır. Karşı cinsi eş olarak seçerken, eş olacak kimsenin bireyin kendi özellikleriyle uyumlu olması ilişkilerin daha sağlam zeminlere dayanmasını sağlamaktadır. Kişilik özellikleri, fiziki görünüm, ekonomik şartlar, mesleki ve kazanılmış statüler, din ve ideolojik görüşler, evlenmek istenilen kimsede aranan niteliklerden bazıları olmaktadır.⁴⁴ Aşağıdaki tablo doktora öğrencilerinin eş seçiminde hangi kriterleri göz önünde bulundurduğuna ilişkin bir çalışmanın sonucunu yansıtmaktadır. Buna göre eş seçiminde aşk, sevgi, mantık gibi bir takım faktörlerin yanında, sosyolojik bakımdan değerlendirilmesi gereken beklentilerin varlığı da gözler önüne serilmektedir.

⁴² Birsen Gökçe, “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Aile Yazıları** 4, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s.386.

⁴³ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000, s.148.

⁴⁴ Alaaddin Kasapkara, Betül Kasapkara, “20-30 Yaş Grubu Bekâr Erkeklerin Eş Seçimine Yönelik Tutumları ve Eşten Beklentilerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 34, 2014, s.793.

Şekil 2: En uygun eş seçim kriterlerinin hiyerarşik yapısı

Kaynak: Adem Tüzemen, Aşkın Özdağoğlu, “Doktora Öğrencilerinin Eş Seçiminde Önem Verdikleri Kriterlerin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi İle Belirlenmesi”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, 2017, s.221.

1.1.5.2. Evliliğin Amaçları

İnsan aciz bir varlık olmasından dolayı hayatta karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilme, hayatın zorluklarını ve yükünü bir başkası ile paylaşabilme, korunma ve dayanışma içerisinde olabilme, geleceğe güvenle bakabilme, toplumda bir yer edinebilme, birbirlerinden onur ve kıvanç duyabilme, ortak amaca yönelme⁴⁵ gibi sebeplerle evlenmeyi düşünmekte; bu sayede evlilik bireylerin bireysel ve sosyal açıdan tatminini sağlamaktadır.

Yahudilikte, Hristiyanlıkta aile kutsal ve dini bir kurum olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple Yahudilik bekâr kalmayı büyük günah saymakta, Hristiyanlık ise aileyi meydana getiren evliliğin kutsallığını ön plana çıkararak evlenen eşleri bir beden gibi

⁴⁵ Özgüven, s.20.

kabul etmektedir.⁴⁶ İslam dininde ise tamamen dini bir kurum şeklinde kabul edilmemekle birlikte nikâh ve evlilik çeşitli ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir.

Kur'an da Rûm Suresi 21. Ayette ailenin sevgi ve huzur yuvası olduğu şu sözlerle ifade edilmektedir: *“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun varlığının delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*⁴⁷

İnsan, toplumsal bir varlık olmasından dolayı diğer insanlarla birlikte yaşamakta ve toplum içerisinde sosyal ilişkiler ağı kurmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu toplumun normlarını, değerlerini ve toplumsal rollerini öğrenerek toplumun bir üyesi haline gelişini ifade eden sosyalizasyon⁴⁸ sürecinde karmaşık ilişkilerin varlığı söz konusudur. Kişi bu süreç içerisinde belli bir yaş ve olgunluğa eriştiğinde karşı cins ile ilişki kurma ihtiyacını da kendisinde hissetmektedir. Toplum nezdinde ilişkinin kabul görmesi ve meşru bir zemine oturması açısından bireylerin beraberliklerini evlilik kurallarıyla onaylatmaları gerekmektedir. Bu açıdan İslam'ın evlilik ve aile hayatını teşvik etmesi, gençlik döneminin önemli dürtülerinden olan cinsellik duygusunun meşru bir mecrada tatminine olanak tanımakta, herhangi bir sorun yaşamaksızın doğal işlevselliklerini normal seyrinde sürdürebilmeye imkânı sağlamaktadır.⁴⁹

Evlilik hem erkeğe hem de kadına çeşitli sorumluluklar ve görevler yüklemektedir. Evlenmemiş bir erkek henüz sadece kendi ihtiyaçlarından mesul iken, evlendikten sonra eşi ve çocuklarının her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda yükümlü olmaktadır. Baba evinde yaşayan bekâr bir kız için de aynı durum söz konusudur. Evlilik hayatından önce baba evinde anne ve diğer kardeşler ile evin yükünü paylaşmakta iken, evlendikten sonra hem eş olmanın hem evi idare etmenin hem de anneliğin sorumluluğu omuzlarına yüklenmektedir. Buna rağmen insanlık tarihi boyunca bir şekilde bütün toplumlarda evlilik kurumunun varlığına rastlanmaktadır. Bu durum

⁴⁶ Fikret Karaman, **Din ve Sosyal Hayat**, 1. Basım: Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011, s.167.

⁴⁷ Kur'an-ı Kerim, Rûm sûresi, Ayet: 21.

⁴⁸ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akıncı, Derya Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s.760.

⁴⁹ Turgay Gündüz, “İslam'ın “Eğitim” Anlayışı Çerçevesinde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitime Yeni Bir Bakış”, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, s.55.

evlilik kurumunun birey ve toplum yaşamındaki rolüne işaret etmekte ve evrenselliği anlamına gelmektedir. Evlilik sayesinde insanlar cinsel arzu ve isteklerini meşru ve kabul edilen bir zeminde tatmin etmekte, aynı zamanda erkek ve kadın arasında bir ünsiyet bağı kurmak vesilesiyle kişilerin duygusal ihtiyaçlarını da gidermektedir. Çeşitli kuralların varlığıyla biçimlenen evlilik hayatı sayesinde toplumda bir düzen ortamı oluşmakta, bu da cinsel anarşi ve kaosa engel olmaktadır.⁵⁰

İnsan doğası gereği diğer canlı türlerinden ayrılmakta ve çoğalmak için sosyal bir olay olan evlilik organizasyonuna ihtiyaç duymaktadır. Şahinkaya'ya göre evlenme; sosyal kurallara bağlı olarak birleşmeyi anlatan bir törendir. Evlilik kararı vermiş olan kişiler, içinde bulundukları toplumun bu konudaki yasa, nizam ve geleneklerine uymakla mükelleftir. İnsanlık tarihi boyunca toplum huzuru ve refahı açısından ailenin önemi belirlenmiş ve evlilik kanunları üzerinde önemle durulmuştur.⁵¹

1.1.5.3. Evlilik Yaşı

Günümüzde Türk ailesinde yaşanan değişim ve dönüşüm göz önünde bulundurulduğunda, gençlerin evlilik müessesine yaklaşımları dikkatle incelenmeyi hak etmektedir. Bu açıdan üzerinde önemle durulması gereken hususlardan biri de gençlerin ilk kez kaç yaşında evlendiğini ifade eden evlilik yaşıdır. Evlilik yaşı toplumdan topluma ve kültürden kültüre göre değişebilmekte; hatta aynı toplum içerisinde farklı coğrafi bölgeler arasında dahi farklılık gösterebilmektedir. Bu duruma neden olan faktörler arasında kentleşme, eğitim imkânlarının artması ve yaygınlaşması, işsizlik, nüfus yapısının değişmesi gibi unsurları göstermek mümkündür. Bu faktörler sadece aile yapısını dönüştürmekle kalmamakta, ailenin kuruluş sürecine ilişkin pek çok süreç üzerinde de başat rol oynamaktadır.

İslam'da kutsal bir akit olarak ifade edilebilecek evlilik, aile kurmanın esasıdır. Ancak günümüzde Müslüman aile kurumu da bir değişim içerisinde. Bu değişimler; tahsil görmüş ve çalışan hanım sayısının artması, ailenin giderek küçülmesi, görücü usulü

s.19. ⁵⁰ Hüseyin Bustan, **İslam ve Aile Sosyolojisi**, Zafer Aydaş (çev.), İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2015,

⁵¹ Rezan Şahinkaya, **Psiko Sosyal Yönleriyle Aile**, Ankara: Kardeş Basımevi, 1979, s.11-12.

evliliklerin azalması, evlilik yaşının giderek yükselmesi olarak sıralanabilir.⁵² Aile sosyolojisi tarihi çalışmaları da göstermektedir ki, evlilik kurumu tarihin hiçbir döneminde 18.asır sonlarından itibaren daha görünür hale gelen şehirleşme ve sanayileşme devrindeki kadar zor kurulmamıştır.⁵³

Geleneğin, kültürün ve İslamiyet'in kaynaklarından beslenen aile kurumunda, yerel ve küresel düzlemde meydana gelen değişmelerin etkisiyle birtakım başkalaşımalar meydana gelmiştir. Modernleşme neticesinde evlenme yaşı gitgide yükselirken, boşanma oranlarının da artış göstermesinin etkisiyle insanlar evliliğe sıcak bakamamakta ve buna bağlı olarak evlenmeler de azalmaktadır. Dini hayatta gerçekleşen değişimler, manevi ve ahlaki değerlerde meydana gelen dejenerasyon aile yapısını etkilemekte, psikolojik sorunlara da neden olmaktadır.⁵⁴

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 16. Maddesine göre;

*“Yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır. Her erkek ve kadın, evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara sahiptir. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradesiyle yapılır.”*⁵⁵

Bu madde gereğince her bireye evlenme ve aile kurma hakkı özgür bir biçimde tanınmış olup, evlilik kararının verilebilmesi için bireylerin iradelerini özgür ve tam bir biçimde kullanabilmeleri için yetişkin olma şartı getirilmiştir. Beyanname ile kadın ve erkeğe evliliği başlatma, evliliği sürdürme ve boşanma hususunda eşit haklar getirilerek, kişilerin toplumsal ve kültürel birçok hakkı siyasi açıdan güvence altına alınmıştır.

Türk Medeni Kanunu'nun 10.maddesine göre fiil ehliyeti, ayırt etme gücüne sahip olmayı, ergin olmayı ve kısıtlı olmamayı gerektirir.⁵⁶ 11.maddeye göre ise; “*Erginlik on*

⁵² Abdel Rahim Omran, **İslam Kültüründe Aile Planlaması**, 2. Basım, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1997, s.19-20.

⁵³ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Evlenmede Güçlük”, **Aile Yazıları 4**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s.61.

⁵⁴ Salih Aybey, “Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Nedenleri (Ege Bölgesi Örneği)”, **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, Yıl: 2, Eylül/2015, s.111-112.

⁵⁵ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf> (07.05.2018)

⁵⁶ Bilge Öztan, **Aile Hukuku**, 5. Basım, Ankara: Turhan Yayınları, 2004, s.101.

sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar”⁵⁷ yargısı bulunmaktadır. Aynı şekilde Türk Medeni Kanunu’nun 124. maddesinde ise şu hüküm yer almaktadır:

*“Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple ol altı yaşını doldurmuş olan erkek ve kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana baba veya vasi dinlenir.”*⁵⁸

Evlilik yaşı kişiden kişiye değişebildiği gibi, toplumdan topluma da değişebilmektedir. Hatta aynı toplum içinde dahi yaşanan toplumsal dönüşümlere, ülkenin içinde bulunduğu sosyal, siyasi kültürel konjonktüre bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Buna rağmen evlilik yaşı için en düşük yaş aralığı ile ilgili belirli bir yargı tüm toplumlarda söz konusudur. Bu yargı genel olarak kişilerin cinsel erginlik düzeyine ulaşmaları olarak kabul edilmekle birlikte, kişiler bu gelişim düzeyine ulaşmadan izdivaç kurmaları hoş karşılanmamakta, küçük yaşta yapılan evlilikler kişiyi hürriyetinden mahrum bırakma bağlamında değerlendirilip yaptırıma tabi tutulmaktadır.

Ancak evliliğin gerçekleştirilmesi için cinsel erginlik tek başına yeterli olmamakta, ekonomik ve sosyal açıdan da kişilerin belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış olmaları beklenmektedir. Ekonomik düzeyden kasıt; kişilerin başkalarına bağımlı olmadan kendi maişetlerini temin edebilmeleri ve birey olarak gerek kendi yararına gerekse toplum yararına üretimde bulunabilmeleridir. Sosyal düzeyden kasıt ise bireyin içinde bulunduğu toplumun norm ve kurallarını içselleştirmesi, karar alma mekanizmasını kendi başına gerçekleştirebiliyor olması ve sorumluluk alabilecek düzeye ulaşmış olmasıdır. Ancak toplumların statik değil, dinamik bir yapıda olmasından dolayı içinde bulunduğumuz yapı karmaşık bir hal almakta ve günümüzde çocukluktan yetişkinliğe geçişteki sınır muğlaklaşmaktadır. Artık günümüz gençlerinden geçmişte olduğundan daha fazla eğitim ve daha fazla uzmanlaşma beklenmektedir. Cinsel erginlik düzeyine ulaşmış olan birey sosyal ve ekonomik açıdan gerekli şartları sağlayamamakta, bu durum da gençlik yaşının uzamasına ve evlilik yaşının ertelenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla evlilik yaşı her toplumda tarihsel süreç içerisinde toplumların sosyo-kültürel

⁵⁷ Türk Medeni Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (07.05.2018)

⁵⁸ Türk Medeni Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (07.05.2018)

yapı ve özelliklerine göre farklılaşabilmekte, aynı toplum için dahi farklı dönemlerde iniş çıkışlar gösterebilmektedir.⁵⁹

Günümüz dünyasında toplum çok hızlı bir biçimde değişmekte, gençlik de siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal alanlarda gerçekleşen değişimlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Literatürde gençlikten yetişkinliğe geçişi belirleyen iki unsur bir ailenin ve bir işin sorumluluğunu üstlenme şeklinde ifade edilmektedir. Ancak modern toplumlarda eğitimde geçirilen süre arttıkça, bir ailenin ve bir işin sorumluluğunun üstlenildiği yaş da ilerlemektedir.⁶⁰ Metropollerde ortalama evlenme yaşının yüksek olması; iyi bir iş edinmek için gerekli olan uzun öğrenim yılları ile yakından ilgilidir.⁶¹

Çağdaş Batı toplumlarında yalnız yaşayan insanların sayısının her geçen gün daha fazla arttığı bilinmektedir. Ülkemiz açısından sorun Batı'daki kadar endişe verici boyutta olmasa da yapılan araştırmalar ve istatistikler gençlerde evlenme yaşının devamlı bir artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Kentle, Peter Stein tarafından 1980 yılında yaşı 25 ile 45 arasında değişen bekâr insanlarla yapılan bir araştırmanın sonucunu şu şekilde aktarmaktadır:

*“Bu insanların çoğu bekâr olma konusunda çelişik duygular içerisindeyler. Bu insanlar, bekâr olmanın çokluk kendi kariyer fırsatları için yararlı olduğunu, çünkü işleri üzerinde bütün güçleri ile yoğunlaşabileceklerini, çok daha çeşitli cinsel deneyimler yaşayabileceklerini, genel olarak özgürlük ile özerkliklerinin olduğunu düşünmektedirler. Öte yandan da kendi yaşındaki çoğu insanın evli olduğu bir dünyada bekâr kalmanın yaratacağı güçlüklerin de farkındadırlar ve yalnızlık ile yalnızlıktan rahatsız olmaktadırlar. Bütün olarak, bu insanların çoğu, evlenmeleri yönündeki baskının, bekâr kalma teşviklerinden daha fazla olduğu sonucuna varmışlardır.”*⁶²

Günümüz modern dünyasında küresel çapta yaşanan toplumsal değişimler hem kızlarda hem de erkeklerde evlilik yaşının ileri yaşlara ertelenmesine sebep olmuştur. Söz konusu değişimin en önemli nedenlerinden birisi şüphesiz ki sanayileşmedir. Ancak aile yapımızda meydana gelen değişimlerin sadece kadının çalışma hayatı içinde yer alması

⁵⁹ Bustan, s.21-22.

⁶⁰ Bekir S. Gür, İbrahim Dalmış vd., **Türkiye'nin Gençlik Profili**, Ankara: SETA Yayınları, 2012, s.22.

⁶¹ Emre Kongar, **21.Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998, s.594.

⁶² Giddens, s.177.

zerinden tartişılması, meseleyi eksik okumaya sebep olmaktadır. Evlilik yaşının uzaması için de aynı durum söz konusudur. Çünkü evlilik yaşının artmasında hem kadın hem de erkek cinsi için aynı faktörler etkili olmaktadır.

Aşağıdaki tablolarda 2001-2018 yılları arasında Türkiye geneli ve İstanbul için ilk evlenme yaşı ve ortalama evlenme yaşının yıllara göre değişimi görülebilir:

Tablo 2: Türkiye genelinde kadın ve erkeğin ortalama ilk evlenme yaşları

			Türkiye-TR
Erkeğin Ortalama İlk Evlenme Yaşı	Ölçüm bazında	2001	26
		2002	26,4
		2003	26,4
		2004	26,5
		2005	26,5
		2006	26,6
		2007	26,6
		2008	26,7
		2009	26,8
		2010	27
		2011	27,1
		2012	27,2
		2013	27,3
		2014	27,3
		2015	27,5
		2016	27,6
		2017	27,7
		2018	27,8
Kadının Ortalama İlk Evlenme Yaşı	Ölçüm bazında	2001	22,7
		2002	23,2
		2003	23,1
		2004	23,2
		2005	23,2
		2006	23,3
		2007	23,3
		2008	23,4
		2009	23,5
		2010	23,7
		2011	23,8
		2012	23,9
		2013	24,1
		2014	24,2
		2015	24,4
		2016	24,5
		2017	24,6
		2018	24,8

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=21&ust_id=109

Tablo 3: Türkiye genelinde kadın ve erkeğin ortalama evlenme yaşı

			Türkiye-TR
Erkeğin Ortalama Evlenme Yaşı	Ölçüm bazında	2001	27,6
		2002	28
		2003	28
		2004	28,1
		2005	28
		2006	28,2
		2007	28,2
		2008	28,4
		2009	28,8
		2010	28,9
		2011	29,1
		2012	29,3
		2013	29,4
		2014	29,4
		2015	29,6
		2016	29,8
		2017	29,9
		2018	30,2
Kadının Ortalama Evlenme Yaşı	Ölçüm bazında	2001	23,4
		2002	24
		2003	24
		2004	24,1
		2005	24,1
		2006	24,2
		2007	24,3
		2008	24,5
		2009	24,8
		2010	24,9
		2011	25,2
		2012	25,4
		2013	25,5
		2014	25,6
		2015	25,8
		2016	26,1
		2017	26,2
		2018	26,5

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=21&ust_id=109

Tablo 4: İstanbul genelinde kadın ve erkeğin ortalama ilk evlenme yaşları

			İstanbul-34
Erkeğin Ortalama İlk Evlenme Yaşı	Ölçüm bazında	2001	26,7
		2002	26,9
		2003	27
		2004	27
		2005	27,2
		2006	27,3
		2007	27,3
		2008	27,5
		2009	27,7
		2010	27,9
		2011	28
		2012	28,1
		2013	28,2
		2014	28,3
		2015	28,4
		2016	28,5
		2017	28,6
		2018	28,8
Kadının Ortalama İlk Evlenme Yaşı	Ölçüm bazında	2001	23,4
		2002	23,8
		2003	23,7
		2004	23,8
		2005	23,9
		2006	24,1
		2007	24,2
		2008	24,4
		2009	24,6
		2010	24,8
		2011	25
		2012	25,1
		2013	25,3
		2014	25,4
		2015	25,6
		2016	25,8
		2017	25,9
		2018	26,1

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=21&ust_id=109

Tablo 5: İstanbul genelinde kadın ve erkeğin ortalama evlenme yaşı

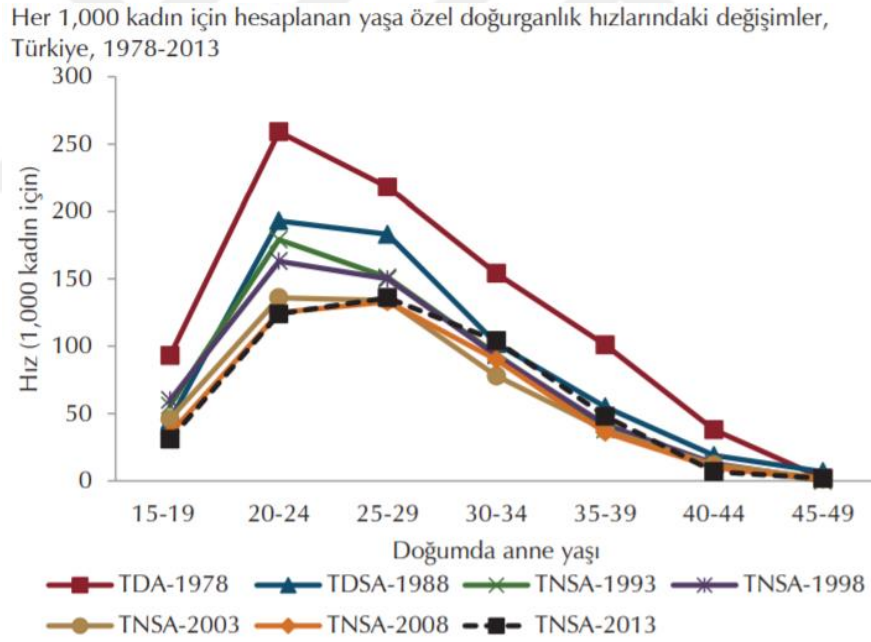
			İstanbul-34
Erkeğin Ortalama Evlenme Yaşı	Ölçüm bazında	2001	28,3
		2002	28,5
		2003	28,5
		2004	28,5
		2005	28,6
		2006	28,8
		2007	28,8
		2008	29,1
		2009	29,5
		2010	29,6
		2011	29,9
		2012	30
		2013	30,1
		2014	30,2
		2015	30,3
		2016	30,6
		2017	30,6
		2018	30,9
Kadının Ortalama Evlenme Yaşı	Ölçüm bazında	2001	24,3
		2002	24,7
		2003	24,6
		2004	24,7
		2005	24,8
		2006	25,1
		2007	25,2
		2008	25,4
		2009	25,8
		2010	26
		2011	26,3
		2012	26,4
		2013	26,6
		2014	26,7
		2015	26,9
		2016	27,2
		2017	27,3
		2018	27,6

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=21&ust_id=109

1.1.6. Aile ve Evlilik Unsurlarında Meydana Gelen Niceliksel Değişimler

1.1.6.1. Nüfus Yapısında Meydana Gelen Değişimler

Türkiye, demografik bakımdan hızlı dalgalanmaların olduğu bir ülkedir. Gençlerde aile algısında meydana gelen değişimleri anlamlandırabilmek için nüfus yapısı ile alakalı sayısal ve istatistiki verileri göz önünde bulundurmak ve bu iki olguyu birlikte değerlendirmek daha anlamlı olacaktır. 1980 yılından günümüze uzanan süreçte genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı giderek azalmaktadır. Doğurganlık hızındaki düşüş ve nüfusun yaşlanması ülkelerin kaderini belirleyen önemli bir sorundur. Yapılan araştırmalar da bu durumu doğrulamaktadır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından her beş yılda bir hazırlanan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013'e göre 1978-2013 arasındaki 35 yıllık dönemde, toplam doğurganlık hızının belirgin bir şekilde düşerek, yaklaşık olarak yarı yarıya azaldığı görülmektedir.

Şekil 3: Yaşa özel doğurganlık hızlarındaki değişimler

Kaynak: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması”, 2013, s.64

TÜİK tarafından gerçekleştirilen 2018-2080 yılları arası Nüfus Projeksiyonları istatistiklerine göre ise Ülkemizde doğuşta beklenen yaşam süresi artmakta ve nüfusumuz yaşlanmaya devam etmektedir. Yine TÜİK tarafından gerçekleştirilen Yıllara ve

Cinsiyete Göre Ortanca Yaş 1935-2017 istatistiklerine göre; 1935 yılında toplam nüfus açısından 21,2 olarak belirlenen ortalama yaş seviyesi, 2017 yılında 31,7 olarak görülmüştür. Bu durum erkekler için 1935 yılında 19,1 seviyesindeyken, kadınlar için 23,4 olarak belirlenmiştir. 2017 yılına gelindiğinde ise erkeklerde 31,1, kadınlarda 32,4 seviyesine yükselmiştir. ⁶³Nüfusun yaş yapısının önemli bir göstergesi olan ortanca yaşın 2018 yılında 32, 2023'te 33,5, 2040'da 38,5, 2060'ta 42,3, 2080'de ise 45 olması beklenmektedir. ⁶⁴

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü Ergöçmen'e göre 1970'lerde ortalama 4,33 olan doğurganlık hızı, 35 yıllık süre içerisinde yarı yarıya azalmıştır. Ergöçmen, 1990'lı yıllarda 2,6 dolayında seyreden toplam doğurganlık hızının 2000'lerden itibaren 2,1'lere gerilediğini, 2013 yılı Türkiye Nüfus Araştırması'na göre ise toplam doğurganlık hızının 2,26'larda seyrettiğini belirtmiştir. Ergöçmen, doğurganlık hızının 20-24'lü yaşlardan 29'lu yaşlara uzaması ile ilgili şunları aktarmaktadır:

“Bunlar beklediğimiz sonuçlar. Eğitim sürelerinin uzaması gibi nedenler evlilik ve doğal olarak doğurganlık yaşının da ertelenmesini beraberinde getirdi. Doğurganlık hızı düşmekte olan bir eğilimdeyken durağan bir döneme girdi. Nüfusun kendini yenileme düzeyinin biraz üzerinde seyreden doğurganlık hızımız var.”⁶⁵

Eğitim süresinin uzaması ile gençler geçmişte olduğundan çok daha uzun bir zaman dilimini okullarda geçirmektedir. Eskiden bir üniversiteden mezun olmak işe girmek için yeterli iken günümüz dünyasında yalnızca lisans mezunu olmak yetmemekte, bu sebeple gençler toplumda iyi bir statü edinebilmek, daha müreffeh bir hayat standardı yakalamak, ailesini rahat bir şekilde geçindirebilmek endişesi ile yükseköğrenime yönelmekte ve evliliği daha ileri yaşlara ertelemektedir. Bu durumdan hem erkek hem de kadın her iki cins muzdarip olmakla beraber, aile yapısında meydana gelen değişimler çoğunlukla kadının çalışma hayatı içerisinde yer alması üzerinden tartışılmaktadır.

⁶³ TÜİK Evlenme İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=21&ust_id=109.

⁶⁴ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> -Nüfus Projeksiyonları 2018-2080-

⁶⁵ Türkiye Nüfusu Yaşlanıyor, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-nufusu-yaslaniyor> (01.08.2019)

Kadına şiddetin ve boşanmaların geçmişte benzeri görülmemiş bir hızla arttığı günümüz dünyasında özellikle kadınlar bir meslek sahibi olabilmeyi, daha çok önemsemektedir. Çünkü hayatın ne getireceği bilinmemekte; mutlu bir evlilik hayatı yaşayabileceği gibi, mutsuz ve boşanma ile sonuçlanabilecek evlilikler yapma ihtimali de bulunmaktadır. Bu sebeple kadınlar “kolumda bir altın bileziğim olsun” düşüncesiyle meslek sahibi olabilmeyi, kendi ayakları üzerinde durabilmeyi ve kimseye muhtaç olmamayı daha çok önemsemektedir. Bu açıdan da eğitimini yeterli ve gerekli bir biçimde tamamladıktan sonra evliliğe yönelmektedir.

Doğurganlık hızındaki düşüşün bir diğer önemli nedeni çalışan çocuklu anneler ile ilgili sosyal politikaların eksikliği ile ilgilidir. Çalışan bir anne, çocuğunun bakımını kendi gerçekleştirememekte, bu sebeple çeşitli arayışlar içerisine girmektedir. İstemediği halde kimi zaman çocuğunu bakıcıya teslim etmek durumunda kalmakta, erken yaşta bakımevlerine göndermekte, ya da çocukları anne- kayınvalide gibi akrabalara emanet etmektedir. Bazen de kadınlar çalışma hayatında çocuk sahibi olmanın zorluklarından dolayı ya tek çocuk dünyaya getirmeyi tercih etmekte, ya da çocuk yapmayı hiç istememektedir. Her bir seçeneğin kendi açısından çeşitli handikapları bulunmaktadır. Aynı zamanda söz konusu durumlar çocuğun gerek psiko-sosyal gerek fiziksel gerekse kültürel açıdan sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Çalışan anneler için her kuruma bir kreş açılması, belirli saatler arasında anne-çocuk birlikteliğinin sağlanması, çalışan çocuklu annelerin durumlarını iyileştirmeye yönelik gelir yardımlarının artırılması, sosyal politikalarla kadınların hem çalışmaya hem de çocuk sahibi olmaya teşvik edilmesi, söz konusu durumu aşmaya yönelik katkı sağlayabilir.

TÜİK’in 2017 yılında yapmış olduğu “İstatistiklerle Gençlik” adlı araştırmaya göre 80 milyonluk nüfus içerisinde genç nüfus, 12 milyon ile nüfusun %16,1’ ini oluşturmaktadır. Yine aynı araştırmaya göre genç nüfus oranının 2040 yılında %13,4, 2060 yılında %11,8 ve 2080 yılında %11,1 olacağı öngörülmektedir.⁶⁶ Bu durum günümüzde genç nedir ve genç kimdir tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Geleneksel toplumlarda buluş çağına ermek, genç olmak için yeterli bir ölçüt sayılırken, günümüz toplumunda gençliğin sınırları ve yaş aralıkları muğlaklaşmıştır. Gençlik,

⁶⁶ <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27598> (07.08.2019)

ergenlik, yaşlılık gibi dönemler farklı yaş gruplarına karşılık gelmektedir. 25-30 yaşına gelmiş, eğitimi devam eden, ekonomik bakımdan ailesine bağımlı olan gençlerin oranının önümüzdeki yıllarda daha da artacağını öngörmek mümkündür.

1.1.7. Toplumsal Değişme- Evlilik- Din İlişkisi

Hiçbir toplum durağan ve hareketsiz değildir. Toplum, dinamik ve sürekli değişen bir yapı olmasından dolayı, toplumsal yapı ve toplumu oluşturan kurumlar zaman içerisinde sürekli bir değişim seyri içerisinde. Toplumda ve toplumsal yapıda meydana gelen değişmelerin anlaşılabilmesi için öncelikle toplum ve yapı kavramlarının tanımlanması gereklidir. Kalaycıoğlu'nun tanımına göre toplum genel olarak; *“gündelik yaşamın sürdürülebilmesi amacıyla çok çeşitli yapılar ve kurumlar oluşturarak ve bu kurum ve yapıların belirlediği ilişkiler içinde iletişim kuran bireylerden oluşan bir topluluk”* olarak tanımlanabilir.⁶⁷

Kongar'a göre toplumsal kurumlar ve toplumsal değer yargıları, bir toplumda kişiler arasında eylem ve ilişki biçimlerinin meşru olup olmamasını belirtmektedir. Buradan hareketle kurumsal bir sistem olarak toplum *“insan davranışlarını düzenleyen toplumsal kurumların meydana getirdiği bir sistem.”* dir.⁶⁸ Yasa ise toplumsal yapıyı; *“Bir topluluğun toplumsal düzeni, kuruluşu, kuruluşun işleyişi ve birtakım görevleri yerine getiriş yolu”* olarak tanımlamaktadır.⁶⁹

İnsanlık tarihi boyunca her fert bir cemiyet içerisine doğmuş ve o toplumu oluşturan diğer bireyler ile etkileşimde bulunmuştur. Yasa'nın, Kalaycıoğlu'nun ve Kongar'ın tanımına göre toplumun mevcudiyetinin temel şartı, kişilerin eylem ve ilişkileri arasında belli başlı kuralların bulunması, eylemlerini belli norm ve değer sistemlerine göre düzenlemesi, toplumun ona biçtiği rollere, toplumsal değerlere ve normlar kümesine uygun davranışları yerine getirebilmesidir. Gökçe'ye göre ise bir insan toplumunun mevcut olabilmesi için gerekli olan düzenlemeler ve süreçler; *“iletişim*

⁶⁷ Sibel Kalaycıoğlu, “Toplumsal yapı: Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme”, Mehmet Zincirkıran (Ed.), **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı** içinde (5-15), Ankara: Nova Yayıncılık, 2006, s.5.

⁶⁸ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme (Kuramlar-İlkeler)**, 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972, s.30-31.

⁶⁹ İbrahim Yasa, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları**, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1970, s.1.

*sistemi, siyasal sistem, ekonomik sistem, genç kuşakların yetiştirilmesini sağlayan aile ve eğitim ile ilgili düzenlemeler, sosyal dayanışmayı arttıran inanç sistemi”dir.*⁷⁰

Yukarıda da değinildiği gibi toplum devamlı ve sürekli bir değişim içindedir. Bu açıdan değişim konusu, sosyolojinin odaklandığı en temel konulardan biridir. Toplumun kendi üzerine bilinçli bir biçimde düşünmesinin ürünü olan sosyoloji, tüm toplumların değişmekte olduğu gerçeğinden hareket etmekte ve toplumsal yapıyı anlamak ve açıklamak amacıyla teorik ve uygulamalı araştırmalar gerçekleştirmektedir.⁷¹ “*Sosyolojide tartışma, toplumsal değişimin yönü, değişen ve değiştiren öznenin rolü konusundadır. Değişimin dinamikleri, niçin, nasıl, neye göre ve hangi aktörler tarafından gerçekleştirildiği*⁷² meselesi değişimin akışı, seyri, nasıl geliştiği ve birey-toplum ilişkilerini hangi yönde etkilediğinin anlaşılması bakımından önemlidir.

Buradan hareketle toplumsal değişme, farklı hız ve boyutlarda ortaya çıkarak toplumun bütün kurumlarını etkisi altına alan ve hemen hemen her toplum kesiminde karşılaşılabileceğimiz bir süreçtir. ⁷³ Toplumsal değişimin yönü ve mahiyeti, sosyolojinin başlangıcından günümüze değin tartışmaların odak meselesidir. Değişimin ilerleme veya gerileme olarak değerlendirilmesi, araştırmacının öznel tutumları ile ilgili olmaktadır. Modern toplumun ilk defa tarih sahnesine çıktığı 19.yy. da değişme ilkel bir halden medeni bir hale geçişi ifade etmekte, değişim meselesi evrimci bir perspektiften “ilerleme” olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın muhafazakârlık, söz konusu sürece karşı olumsuz bir tutum sergilemektedir.⁷⁴

Modern dünyada yaşayan bireyler aralıksız olarak siyasal kültürel ve toplumsal değişimler yaşamakta ve bu anlamda toplum statik değil daima dinamik bir yapı arz etmektedir. Değişim hükümet eliyle gerçekleştirilebileceği gibi, toplumsal hareketler teknoloji ya da kültürel yayılma şeklinde de gerçekleşebilir.⁷⁵ Bu nedenle değişimi anlamak için indirgemeci bir yaklaşımla tek tek nedenler incelenmemeli, nedensellik

⁷⁰ Birsan Gökçe, **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, 2. Basım, Ankara, Savaş Yayınevi, 2004, s.3.

⁷¹ Lütfi Sunar (ed.), **Türkiye’de Toplumsal Değişim**, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2014, s.2.

⁷² Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (ed.), **Değişim Sosyolojisi: Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişim**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011, s.4.

⁷³ Abdullah Korkmaz, **Değişme ve Farklılaşma**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2006, s.31-32.

⁷⁴ Sunar, s.8.

⁷⁵ Marshall, 1999, s.136.

yaklaşımından hareketle, parça-bütün ilişkisi dikkate alınarak bütüncül bir yaklaşım sergilenmelidir.

1.1.7.1. Toplumsal Değişme Sürecinde Evlilik Kurumu

Ailenin değişimle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu, sosyal sistem bağlamında düşünülebilir. Bir toplumda normların, değerlerin, kuralların ve örgütlerin bütünü sosyal sistemi oluşturmaktadır. Toplum bir bütün olarak sosyal sistemi oluşturabileceği gibi, iki kişinin oluşturduğu grup (aile) de sosyal sistemi oluşturabilir. Her sosyal sistem, birbirleri ile anlamlı ve düzenli ilişkiler bulunan ve birbirine karşılıklı olarak bağımlı olan parçalardan oluşur. Parçaların birinde meydana gelebilecek bir aksaklık, diğer parçaları da etkileyebileceği gibi, sistemin bütünü üzerinde de etkiye neden olmaktadır. Şu hâlde toplumsal yapıda meydana gelen değişimler de ailede meydana gelen değişimlerden bağımsız incelenmemelidir.⁷⁶ “Kentleşme, göç, okuma-yazmanın yaygınlaşması, rasyonel bürokrasi, toplumsal ve bireysel ilişki sistemlerinin örgütlenmesinde dinin ve metafizik inançların yerini giderek akılcı ilkelerin alması gibi süreçler” geleneksel olarak değerlendirebileceğimiz yapı ve ilişki sistemlerinin yerini “modern” olanla değiştirmesini zorunlu kılmıştır.⁷⁷

Bulaç, benzer bir yaklaşımla değişimin insan toplumları için zorunlu ve devamlılığını şu sözlerle ifade etmektedir;

“Şu hâlde varlık dünyasının nihai ve gerçek nedeni eşyanın mekanik hareketi ve hareketin devam ettirdiği tekrardan ziyade, hayat kaynağı “her an bir başka durumda ise ve kozmik âlem daimî bir hareketlilik gösteriyorsa, insan toplumlarının da hareket içinde değişime uğraması kaçınılmazdır. Dolayısıyla düşünce tarihi içerisinde “apriorik” olarak kabul edilen temel ilkelerden biri de değişimin, hiçbir şeyin kendisini kesintiye uğratmadığı sürekli bir süreç” olmasıdır.”⁷⁸

Toplumsal değişme, bir toplumdaki üretim şeklinden, inanış ve değerlerden, kır ve kent yerleşme biçimlerinden, göç ve savaş gibi iç ve dış bir takım faktörlerden bağımsız olarak değerlendirilemeyecek bir süreçtir. Aile, toplum dediğimiz konteks

⁷⁶ Sinan Yılmaz, **Türkiye’de Ailenin Dönüşümü**, 1. Basım, Ankara: Divan Kitap, 2012, s.22.

⁷⁷ Mehmet Akgül, **Türkiye’de Din ve Değişim: bir Erol Güngör Çözümlemesi**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002, s.11.

⁷⁸ Bulaç, 1995, s. 8; Aktaran: Mehmet Akgül, **Türk Modernleşmesi ve Din**, Konya: Çizgi Kitabevi, 1999, s.37.

içerisinde şekillendiğinden, toplumsal dinamikler farklılaştığında ailenin anlamı ve hatta bağlamı da farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma olumlu olabileceği gibi, olumsuz bir süreçle de karşılık gelebilir. Farklılaşma sürecinde aileye yönelik farklı yaklaşımlar, modeller ve yeni aile tarzları karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ailedeki değişim tekil bir bakış açısından ziyade ikircikli bir perspektifle düşünülmeyi gerektirmektedir. Bu durumda geleneksel-modern-küresel şeklinde ifade edebileceğimiz geçiş süreçleri, ailede yenilikleri, farklılıkları kopuş ve süreklilikleri de beraberinde getirmekte ve modernleşme üzerine özel bir yaklaşım sergilemeyi zorunlu kılmaktadır.⁷⁹

1.1.8. Gençlik

1.1.8.1. Gençlik ve Aile Değerleri

Bir toplumun değişmesini ve gelişmesini değerlendirebilmenin en önemli yollarından biri değerler sistemi olmaktadır. Toplumsal değişimin yönü ve niteliği, değerler sistemindeki gidişatı da etkilemektedir. Değişimin hızı ve seyri toplumdan topluma ve zamandan zamana değişebilmekte, toplumsal kesimler arasında değişik oranlar gösterebilmektedir. Gençlik, toplumsallaşma sürecinde toplumsal gelişmelere en açık kategori olması sebebiyle, yaşlılara oranla toplumsal sorun ve değişimlerden daha çok etkilenmektedir. Yapılan araştırmalar, modern dönemde gençlerin “bireyselleşme, küresel sisteme entegre olma, Batı tipi tüketim modelini benimseme, aradığını bulamama” eğiliminde olduğunu göstermektedir.⁸⁰

Toplumun yapıtaşı olarak nitelendirebileceğimiz bir kurum olarak aile, bir kadın ve bir erkeğin evlenme kararı vermesiyle başlayan toplumsal bir birlikteliktir. Bu birlikteliği başlatan dini, ahlaki ve toplumsal deklarasyon şeklinde ifade edebileceğimiz nikâh, toplum fertlerinin cinsel ihtiyaçlarını meşru yoldan tatmin etmesinin yegâne yoludur. Zamandan zamana, toplumdan topluma farklı şekillerde uygulansa dahi, nikâh her zaman aile kurumunu başlatan ve biyolojik işlevleri düzenleyen bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür. Modern dönemde sekülerleşmenin de etkisiyle anlam kaybına uğrayan değer dünyasından aile kurumu da nasibini almıştır. Bu nedenle evlilik öncesi

⁷⁹ Ergün Yıldırım, “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde, (121-152), İstanbul: Açılım Kitap, 2016, s.121-122.

⁸⁰ İbrahim Armağan, **Gençlik Gözüyle Gençlik**, 1. Basım, İzmir: Kırkısraklılar Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Vakfı, 2004, s.125.

cinsel ilişkinin toplumsal bir sapma olduğu konusu gençler arasında eskisi kadar kabul görmemektedir.⁸¹

Toplumsal değişim süreci ile birlikte bireylerin değer dünyası değişirken, nesne ile kurduğu ilişki de başkalaşım geçirmiştir. Tüketim kültürünün etkisiyle gençler her alanda daha fazla uyarıcıya, daha fazla sosyal hareketliliğe maruz kalmakta, insan ilişkilerindeki kalıcılık, yerini gelip geçiciliğe ve “kullan at kültürüne” bırakmaktadır. Çuhadaroğlu tüketim toplumunun gençlik profilini açıklarken, bu durumu dürtülerin bastırılma gereksiniminin giderek azalması şeklinde ifade etmektedir.⁸² Günümüzde gençler arasında hızla yaygınlaşan serbest cinsellik fikri ile paralel biçimde düşündüğümüzde, kullan at kültürünün ailevi değerlerimizi tehdit etmeye yol açtığını göz ardı etmemek gerekmektedir.

1.1.8.2. Gençlik ve Din

Sosyolojik anlamda birey tanımlanmaya çalışılırken çoğunlukla onun toplumsal yönüne, sosyal bir varlık olduğuna ve bir toplum içerisinde hayatını sürdürdüğüne vurgu yapılmaktadır. Ne kadar toplumsal bir varlık olursa olsun, her birey az veya çok yalnızlık ve çaresizlik hissine kapılabilmekte, bu duygu ile baş edebilmek için çareler arayabilmektedir. Bu yalnızlık ve çaresizliği yenmede bireyin en büyük referans noktası din olmakta ve din insana başka hiçbir kaynağın sağlayamayacağı şeyi vermektedir. Bu noktada denilebilir ki din, bireyin kutsalla, üstün güç ve kuvvetlerle olan irtibatı sayesinde hayatın zorluk ve meşakkatine karşı hayat boyu sürecek olan bir güven duygusu, şimdiye ve geleceğe ilişkin daha iyi bir yaşam umudu temin etmektedir.⁸³

Yapılan araştırmalar, gençliğin ilk yetişkinlik dönemi olarak ifade edilen yirmi-kırk yaş arası dönemin dini anlamda duygusallığın yerini akılcılığa bıraktığı ve gencin hayatında birincil derecede önem taşıyan bir alan olmaktan çıkıp, ikincil derecede öneme sahip bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Yine aynı araştırmalardan çıkan bir başka

⁸¹ Sekam, **Türkiye Gençlik Raporu**, İstanbul, 2013, s.96

⁸² Erdal Atabek, **Modern Dünyada Değer Kayması ve Gençlik**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004, s.126.

⁸³ Ramazan Karaman, **Sanayileşmenin Dine Etkisi**, Konya, 2000, s.11.

sonuç da bir aile yahut bir yuva kurmayla birlikte, daha iyi çocuk yetiştirme kaygısının dine yönelik ilgiyi tekrardan artırmasıdır.⁸⁴

Her bireyin yaşantısında az veya çok biçimde varlığını gösteren din konusunu tanımlama girişiminde, birbirinden farklı tanımların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Kategorik olarak özsel (sübstansif) ve işlevsel tanımların varlığından söz etmek mümkündür. Özsel tanımlar daha ziyade dinin muhtevasını merkeze alarak, fertler için getirdiği kutsallık, aşkınlık, ilahilik gibi değerleri ön plana çıkarmaktadır. Dini ‘’ kutsalın tecrübesi’’ şeklinde tanımlayan Otto, dinin bireylerin vicdan ve şuurunda var olan anlamını ön plana çıkarmakta, kutsal olanla ilişki kurma yahut kutsal olanla yaşama yeteneğinin bireysel bilince yerleştiğine vurgu yapmaktadır. İşlevsel tanımlarda ise dinin birey ve toplum hayatındaki fonksiyonlarına dikkat çekildiği görülmektedir. Bireysel ve toplumsal açıdan çok çeşitli işlevleri yerine getiren din, hem kutsala vurgu yaparak ilahi ve aşkın özellikleri ön plana çıkarmakta, hem de muhteva ettiği değerleri topluma tatbik ederek zihniyet üzerinde etkili olmaktadır.⁸⁵

Diğer yandan dinin teorik ve pratik olarak iki boyutundan bahsetmek mümkündür. Teorik anlatılar dinin dogmatik yani zihni yönüne vurgu yaparken, pratik anlatılar ise daha çok ibadetlere vurgu yapmaktadır. Din, bireysel düzlemde hem sübjektif hem de objektif olarak algılanmaktadır. Sübjektif anlatılar dini tecrübenin bireysel yönünü ifade ederken, objektif anlatılar ise dinin toplum nazarında özümşenerek cemiyet hayatında görünür hale gelmesini ifade etmektedir. Sezen’e göre objektif din, “*dini davranışların tümü ile soy, meslek, iktisadi seviye, mülkiyet, mevki, sınıf gibi sosyal farklılaşmalar veya köy, şehir, millet gibi sosyal yapılarla, hukuk, eğitim gibi sosyal işleyişle birleşen, bunlarla karşılıklı ilişki içinde bulunan din tarafıdır.*”⁸⁶

Din, sosyal davranışlar için belli kurallar getirmesi ve açıklamalarıyla gündelik hayat tecrübesini düzenlemesi dolayısıyla sosyal davranışlar için bir motivasyon kaynağıdır. Bu açıdan din, bireyin hayatı anlamlandırma, yaşamda karşılaşacağı güçlüklerin üstesinden gelme, bireyi koruma ve kollama, toplumsal yaşama katılımın

⁸⁴ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, 1. Basım, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.284-285.

⁸⁵ Zeki Arslantürk, “Din ve Toplum”, Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu (Ed.), **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi** içinde (18-65), Ankara: Gündüz Yayıncılık, s.43-46.

⁸⁶ Yünni Sezen, **Sosyoloji Açısından Din**, İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998, s.78-79.

meşrulaştırılması gibi durumlar açısından temel bir referans noktasıdır.⁸⁷ Sosyal değişme karşısında dinin geçirdiği farklılaşmaları anlamak için, ilk olarak değişim kavramını sosyolojinin sınırları içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Sosyoloji, değişimi açıklarken Batı menşeli bir yaklaşım sergilemekte ve 18-19.yy. modern Batı toplumunun geçirmiş olduğu farklılaşmalar temelinde toplumsal meselelere açıklama getirmektedir. Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı kentleşme ve sanayileşme olgusu, birey ve toplum hayatında önemli farklılaşmaları beraberinde getirmiştir. Modernleşme olgusu olarak adlandırabileceğimiz ve modern toplum biçiminin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan söz konusu süreç, bireylerin, ailelerin, grupların geleneksel kimliklerini bir dönüşüme zorlamış ve bu yapıları imgesel bir modern toplum anlayışı çerçevesinde yeniden biçimlendirmiştir.⁸⁸

Zira dini olgu ve durumlar sosyolojik gerçeklikler olarak ortaya çıktıklarında sosyolojinin araştırma alanına girmektedir. Din, hiçbir zaman toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerden bağımsız değildir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, bir toplumda dinin algılanışında, değerler ve pratiklerin tatbiki gibi alanlarda köklü bir takım değişim ve başkalaşımlara neden olmaktadır.⁸⁹

Din, tarihin ilk dönemlerinden itibaren sosyal yaşamın önemli bir unsurudur. Bireyin toplumsal olarak sahneye çıktığı ilk çağlardan bu yana dinin varlığına şahit olmak mümkündür. İnsanlık tarihi boyunca din konusu birçok toplumsal olayın kimi zaman başlatıcısı kimi zaman da belirleyicisi durumunda olmuştur. Bu sebeple din sadece inanan ile inanılan arasındaki ikili ilişkiden ibaret değildir. Din aynı zamanda bireyi kuşatan, eylemlerini, yapıp etmelerini belirleyen bir unsurdur. Çok genel bir tarifile dinin pratik alana yansımaları olarak ifade edebileceğimiz dindarlık da aynı zamanda bir toplumsal olaydır.

Din ve dindarlığı; ideolojilerden, çağdaş fikir muhayyilelerinden, modernleşme ve postmodernleşme parametrelerinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Din ile ilgili inanç tutum ve davranışların değişiminde, dini yönelimlerin ve

⁸⁷ Ergun Yıldırım, **Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi**, İstanbul: Bilge Yayınları, 1999, s.30.

⁸⁸ Yıldırım, s.38-39.

⁸⁹ Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu, "Toplumsal Değişme ve Din", Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu (Ed.), **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi** içinde (377-392), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2008, s.377.

dindarlık tezahürlerinin şekillenmesinde kişilik özellikleri ve toplumsal şartlar önemlidir. Ekonomik, siyasi ve diğer faktörlerin etkisiyle dindarlığın toplumdaki tezahür etme biçimlerinde de değişiklikler gözlemlenmektedir.⁹⁰ İnanılan varlık bir olsa da bunun yansıması olan dindarlığın şekilleri ve şiddeti her birey için farklı durumlar sergiler.

Gençlik; aktif ve dinamik yapıda olmasından dolayı bir toplumda meydana gelen değişimin yönü ve içeriğini yansıtmaları açısından önemli bir kategoridir. Her kategori kendi içerisinde bir alt kategoriyi barındırmakla birlikte; gençliği tanımlarken kimileri dönemsel ayrımlar yaparak biyolojik faktörlere odaklanmakta, kimileri ise kategorik ayrımlar ekseninde tarihsel bir perspektif ile konuya yaklaşım sergilemektedir.

Gençlik kavramı, Batılı gençlik tarihi araştırmacıları tarafından çocuklukla yetişkinlik arasında bir “geçiş” dönemi olarak değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalarda Ortaçağ Avrupa toplumlarında gençliğin bugün bizim kabul ettiğimiz anlamda bir sosyal kategori olarak ortaya çıkmadığını, o dönemde çocukların daha ziyade “yetişkinlerin minyatürü” şeklinde değerlendirildiğini göstermektedir. Denilebilir ki modernitenin, kentleşmenin ve sanayi toplumunun bir ürünü olan gençlik, tarihin hiçbir döneminde bugün olduğu kadar uzun bir sürece yayılmamıştır. Modern sanayi toplumu, yetişkin merkezli bir toplum olması nedeniyle gençliğe daha çok önem vermekte ve toplumların değişimlerinde gençliğin önemine vurgu yapmaktadır.⁹¹

Tarihsel yaklaşım perspektifiyle geliştirilen gençlik teorilerine göre, bir kavram olarak gençliğin sanayi devrimiyle birlikte başkalaştığı kabul edilmektedir. Sanayileşme “küçük yetişkinlik” olarak adlandırdığı tanımlamayla çocukların hızlı bir biçimde yetişkinliğe katılmasına ve gençlik döneminin özel bir performans, başarı, eğitim kazanma dönemi olarak değerlendirilmesine yol açmıştır.⁹²

Yapılan araştırmalar da modernite öncesi Batı toplumlarında çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş evresi olan gençliğin çok kısa yaşandığını, çocukluktan yetişkinliğe geçişin şimdi olduğu gibi uzun süreçlerde gerçekleşmediğini, kişilerin farklı törenler ve ritüeller eşliğinde gençliğe adım attıklarını göstermektedir. Kentleşme, endüstrileşme ve

⁹⁰ Ahmet Onay, **Dindarlık, Etkileşim ve Değişim**, İstanbul: Dem Yayınları, 2004, s.20.

⁹¹ Demet Lüküslü, **Türkiye’de Gençlik Miti**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.19-20.

⁹² Duygu Alptekin, **Toplumsal Aidiyet ve Gençlik**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012, s.81-82.

okullaşma ile birlikte dünya genelinde gençlik döneminin uzadığına vurgu yapılmaktadır. Yüksek lisans ve doktora yapan gençlerin çoğalmasıyla 15-25 yaş arası olarak kabul edilen dönemi 30'lu yaşlara kadar uzamıştır.⁹³

Gençliğin nasıl tanımlanacağı ve hangi kategorileri kapsayacağı meselesi toplumların kendi tarihsel koşullarından soyutlanarak incelenmemelidir. Toplumsal koşullara bağlı olarak değerlendirildiğinde özellikle savaş yıllarında kişiler çok daha erken olgunlaşmak durumunda kalıyorken, günümüz modern koşullarında refahın da etkisiyle kişiler ailelerinden daha geç yaşlarda bağımsızlaşmakta ve bu durum gençliğin hangi yaş grubunu kapsayacağı tartışmasını da beraberinde getirmektedir.

Gençlik, çocukluktan yetişkinliğe adım atılan bir yol ayrımı dönemidir. Bu geçiş evresi, bireyin kendini keşfettiği, bir birey olarak var olduğunu kanıtlamaya çalıştığı, hayatı ve dünyayı yeni yeni anlamlandırmaya çalıştığı, biyolojik, psikolojik ve toplumsal bakımdan zor ve çalkantılı bir zaman dilimidir. Söz konusu dönem, gencin bir kişilik ve kimlik kazandığı, meslek seçimi, psikolojik ihtiyaçların tatmini, idealizmin meydana getirdiği çatışmalar ve otorite ile kurulan ilişkiler bağlamında zorluklar yaşanan bir evredir.⁹⁴ Buradan hareketle yetişkin bir gencin toplum içinde yer alabilmesinin temel şartları olarak kendi kişiliğinin özdenetimini sağlayabilmesi, ekonomik anlamda bağımsız olması, kendi cinsiyetinden beklenen rol ve davranışları yerine getirmesi⁹⁵ gerekliliğini sayabiliriz.

Dinin toplum ve toplumun din üzerindeki etkilerini inceleyen din sosyolojisinin en önemli konularından birini de dindarlık oluşturmaktadır. 20. yüzyıl modern toplumunda dinin birey hayatında yeri ve rolünün ne olduğu meselesi, dinin toplumsal kurum ve sistemlerle ilişkileri, din sosyologlarının odaklandığı konuların başında gelmektedir. Gelenekselden moderne evrilen bir toplum yapısında toplumsal değişim ve çağdaşlaşma, dini inanç, tutum ve davranışları da bir değişime tabi tutmuştur.

⁹³ Fatma Odabaşı, **Gençlerde Din ve Sivil İtaatsizlik**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016, s.27.

⁹⁴ Aylin Görgün Baran, "Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış", **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 1, 2013, s.11.

⁹⁵ Refia Uğurel Şemin, **Gençlik Psikolojisi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980, s.198.

Günümüz postmodern toplumlarında dinin ya da dini yaşayış ve davranışların kişilerin edimleri ve hareketleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu meselesinin bilimsel ve sosyolojik bir perspektif ile incelenmesi, din sosyolojisi alanına önemli bir katkı sunacaktır. Bu bakımdan gençlerde dini hayatta ve dindarlıkta yaşanan değişim ve dönüşümlerin gençlerin alacağı evlilik kararı üzerinde etkili olup olmadığı sorusu, yukarıda bahsedilen düşüncenin olgunlaşıp bir sorunsal haline getirilmesi çabasının bir ürünüdür.

1.1.9. Sekülerleşme

1.1.9.1. Sekülerleşme Tartışmalarına Genel Bir Bakış

Özellikle modern dönemde ortaya çıktığı varsayılan sekülerleşme-modernleşme ilişkisi, hiç şüphesiz ki bugün makro ölçekte sosyolojinin, mikro ölçekte ise din sosyolojisinin odak noktasını oluşturmaktadır. Geleneksel dönemde insan hayatında merkezi bir konumda bulunan din, modern dönemlere gelindiğinde merkeziliğini yitirmeye başlamış ve insanın kutsal ile olan ilişkisinde başkalaşimleri da beraberinde getirmiştir.

Söz konusu değişimler araştırmacılar tarafından mercek altına alınıp, sosyolojik çalışmalara konu edilmiştir. Bu çalışmaların odak noktaları ise şu sorular çerçevesinde şekillenmiştir: “Din gerçekten gerilemekte midir?”, “Din yükselişte midir?”, “Kutsal geri mi dönüyor?”...Bu çerçevede bir takım sosyologlar dinin gerilediği ve modernleşme süreci ile birlikte yerküreden tamamen silinip gideceğini savunurken, diğer bir grup ise modernleşme süreci ile birlikte insanın ciddi anlam krizlerine girmesi dolayısıyla kutsalın hayattan atılacağı, “gebete ohne Gott” (tanrısız insan) düşüncesinin bir sanrıdan ibaret olduğunu hararetle savunmuş ve bu anlamda sekülerleşme teorilerine yönelik karşı teoriler geliştirmişlerdir Bunun yanı sıra din ile modernizm arasında eklektik bir ilişkinin var olduğunu savunan sosyologlar da söz konusu olmuş ve bu alanda da teoriler üretilmiştir.

Sekülerleşme ile ilgili tartışmalarda bu kadar farklı görüş ve değerlendirmelerin ortaya çıkmasının nedeni; sekülerleşmenin ve dinin nasıl tanımlandığı ile ilgilidir. Yani her araştırmacının kendi din-sekülerleşme tanımı bulunmakta ve herkes kendi

zaviyesinden konuya bakmaktadır. İkinci dikkat edilmesi gereken husus, sekülerleşmenin her toplumun kendi tarihsel serüveninin bir ürünü olmasıdır. Sekülerleşme – modernleşme tartışmaları Türkiye açısından da son derece anlamlıdır. Zira içinde bulunduğumuz dünyada her şey hızla değişmekte, bu değişimlerden nasibini alan unsurlardan biri de “din” olgusu olmaktadır.

1.1.9.2. Sekülerleşme; Farklı Anlam ve Tanımlar

Sekülerleşme kavramı, sosyologlar tarafından dini otoritenin toplumsal süreçler, kurumlar ve hizmetler üzerindeki etkisini kaybetmesini, uhrevi amaçların yerini dünyevi gaye ve isteklere bıraktığı süreçleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Kavram, sosyolojik kullanımından çok önce de erken dönem sosyologlarından Auguste Comte tarafından kullanılmıştı. Bu süreçte toplumsal kurumlar birbirinden farklılaşarak dini hüviyetinden bağımsızlaşmıştır. Aile, eğitim, ekonomi, ahlak, siyaset, boş zamanları değerlendirme gibi toplumsal kurumların ihtisaslaşarak birbirinden ayrı ve özerk olarak işlemlerini ifade eden toplumsal farklılaşma süreci, doğaüstü ile ilgili fikir ve yargıların insanoğlunun etkinlikleri üzerindeki egemenliğini kaybettiği bir süreci, yani sekülerleşme olarak tanımlayabileceğimiz bir süreci ifade etmektedir.⁹⁶

Sekülerleşme kavramının karşılık geldiği alanlara baktığımızda ise birbirinden farklı çok sayıda tanım ile karşılaşıldığını görmek mümkündür. Bu durumun nedeni ise yukarıda da işaret edildiği gibi herkesçe ittifak edilen ortak bir sekülerleşme tanımının olmaması ve konuya herkesin kendi zaviyesinden bakması dolayısıyladır. En genel şekilde tanımlanacak olursa sekülerleşme; geleneksel toplumdan modern topluma geçişle birlikte dinin hem zihinsel ve bireysel düzeyde hem de toplum ve toplumsal kurumlar üzerindeki etkisinin azalmasıdır denilebilir.

Seküler kelimesi etimolojik bakımdan Latince kökenlidir ve zaman, çağ, asır anlamlarına gelen ‘*saeculum*’dan gelmektedir. Kilise hayatını bırakıp “dünya”ya yönelen din adamları için de seküler kelimesi kullanılmış,⁹⁷ kavrama aynı zamanda “Tanrı’yla uyuşmayan bir hayat şekli” anlamı yüklenmiştir. Bir diğer kullanım şekli ise dinin toplum

⁹⁶ Bryan Wilson, “Sekülerleşmeye Klasik Yaklaşımlar”, Ali Bayer (çev.), **Sekülerleşme Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar**, Ankara: Otto Yayıncılık, 2015, s.9-10.

⁹⁷ Volkan Ertit, “Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2014, s.106.

üzerindeki etkisinin giderek azalmasına yöneliktir. Bu minvalde Volkan Ertit sekülerleşmeyi; “*Belli bir zaman dilimi içerisinde dinin, dinimsi yapıların, batıl inançların ve halk inançlarının toplumsal düzeydeki prestijlerinin ve topluma etki etme güçlerinin göreceli olarak azalması*” şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre sekülerleşme, belli bir toplumdaki dinin etkisinin “eskiye” nazaran “az” ya da “çok” azalmış olmasıdır. Bu sebeple oldukça dindar bir toplum daha eskiyle kıyaslandığında “daha seküler” ifadesi kullanılabilir.⁹⁸

1.1.10. Kent ve Metropol: Mekân, İnsan, Eylem, Zihin Dünyası Etkileşimi

Toplumsal bir olgu olarak mekânın insanın eylem ve zihin dünyası üzerindeki etkilerini ele almak, Mills’in tabiriyle “sosyolojik imgelem” e dayalı bir bakış açısını geliştirmeyi gerektirmektedir. Mills’e göre bu yeteneği kazanmış olanlar “*tarihsel dönemlere ve bu dönemlerin olgularına, bunların değişik ve çok sayıdaki insanın iç yaşam ve dışsal kariyerleri açısından taşıdığı anlamları yönünden bakabilme yeteneği kazanmışlardır.*”⁹⁹

Bu bakımdan toplum bilimsel düşün doğrultusunda hareket eden bir toplum bilimci, kişisel alandaki farklılıkları anlamamanın yolunun toplum yaşamındaki değişimleri incelemekten geçtiği gerçeğini göz ardı etmeyecektir.¹⁰⁰ Berger ve Luckmann’ın da belirttiği gibi; “*İnsanın yaşam deneyiminde toplumsal dünyayı gösteren nesnellığe rağmen, bu toplumsal dünya, kendisini yaratan insan faaliyetlerinden ayrı bir ontolojik statü kazanmaz.*”¹⁰¹

Yani toplumun bireylerin yaratımının bir ürünü olduğu gerçekliği, toplumu anlamamanın yolunun bireyi anlamaktan geçtiğini salık vermektedir. Toplumsal gerçeklik dediğimiz gerçek, birey bilincinden bağımsız biçimde incelenemez. İçinde yaşayan bireyin ontolojik gerçekliğinden bağımsız ele alınamayacak olan kent, rasyonel ve bireyci

⁹⁸ Volkan Ertit, **Sekülerleşme**, Ankara: Liberte Yayınları, 2014, s.59.

⁹⁹ Charles Wright Mills, **Toplumbilimsel Düşün**, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s.11.

¹⁰⁰ Mills, s.19.

¹⁰¹ Roger Trigg, **Sosyal Bilimleri Anlamak**, Beyza Sümer ve Filiz Ülgüt. (çev.) , İstanbul: Babil Yayınları, 2005, s.68.

bir ruha sahip olması dolayısıyla sosyal davranışı şekillendirmekte ve bireyin tutum ve davranışları üzerinde etkili olabilmektedir.

İlk bakışta fiziki bir oluşum olarak nitelendirebileceğimiz mekân, insanların belli bir zaman ve zeminde eylemlerini gerçekleştiriyor olmasından ötürü dikkatle incelenmeyi hak etmektedir. İnsan ve toplumdan bahsedebilmek için mekânsal bir oluşumun varlığının mevcut olması gerekir. Bu açıdan insanın mekânda olduğu ve ona dönüştüğünü söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Mekân, insan yönelimlerini etkilediği gibi, bireye bir kimlik, bir değer ve referans alanı da sağlamaktadır. İnsanın konum ve statüsüne ilişkin ipuçları veren mekân, insan eylemini anlama ve açıklamada temel bir analiz parametresi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰²

Seküler ve dindar orta sınıfın birlikte yer aldığı kamusal mekânlar, dindar orta sınıfın yaşam biçimini, alışkanlıklarını kimi zaman değiştirmekte kimi zaman da iç içe geçmeye zorlamaktadır. Mekân, belirli bir toplumsal sınıfa ait olan dindar orta sınıfın, dini alışkanlıklarını ve dindarlık ölçütlerini biçimlendirmekte ve yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla kent hayatında sınıfsal olarak dindarlığın farklı yüzleri ve farklı ölçütleriyle çok sık karşılaşıldığını söylemek mümkündür.¹⁰³

Kendini modernizm girdabının evreni içinde bulan birey, bir dizi başkalaşım lar yaşamaktadır. Gerek geleneksel din anlayışı gerekse dindarlıklar, yeni ve değişen şartlara uyum sağlamaya çalışmakta; yer yer uyumsuzluk, sarsıntı ve yeni arayışlar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda eskinin geleneksel ve taklitçi din anlayışı, modern toplumlarda yerini şehirlerden başlayan, daha bireysel, daha vicdani boyutlarda yaşanan dindarlıklara bırakmaktadır.¹⁰⁴

Şehirler, en eski çağlardan bu yana insanlığın doğuşuna ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Çeşitli kültür ve medeniyetlerin doğuşunda rol oynadığı gibi, burada oluşan kültür ve medeniyetler şehir topluluklarının oluşmasında da etkili olmuş, her bir yeni medeniyet kendi kasaba ve şehirlerini oluşturmuştur. Ancak şehirlerin asıl

¹⁰² Köksal Alver, **Siteril Hayatlar**, Hece Yayınları, 2. Basım, 2010, Ankara, s.11-19.

¹⁰³ Abdullah Özbolat, **Kapitalizme Eklemlenme, Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü**, Adana: Karahan Kitabevi, 2015, s.204.

¹⁰⁴ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, s.365; Aktaran: Ali Coşkun, **Sosyal Değişme ve Dini Normlar**, İstanbul: Dem Yayınları. 2005, s.105.

çehresine kavuşması sanayi devrimiyle birlikte gerçekleşmiştir. Şehirlerin devasa endüstri merkezleri halini alması, buraları bir cazibe merkezi haline getirmiş ve kırdan kente gerçekleşen büyük göç dalgaları hızlı bir şehirleşme sürecini de beraberinde getirmiştir.¹⁰⁵

Sjoberg, sanayi kentinde teknolojiye gelişmelerin pek çok alanda farklılaşmayı da beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Ekonomik yaşantının son derece gelişmiş olduğu bu kentlerde etkili bir örgütlenme, ussal bir çalışma ve standardizasyon bulunmaktadır. Sanayileşme neticesinde ortaya çıkan toplum olarak ifade edebileceğimiz sanayi toplumunu tanımlarken toprağı işleyen köylüler, sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlar ve bunları kontrol etmekte görevli olan üst tabakalar şeklinde üçlü bir tasnifi tercih eden Sjoberg, bu toplumsal tabakalaşma sisteminin dikey hareketliliğe izin verdiğini belirtmektedir.¹⁰⁶

Modernizm ve metropol yaşamı, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de aile üzerinde köklü değişimlere neden olmuştur. Batı’da köklü değişimlere maruz kalan aile kurumu özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte gerçekleşen toplumsal değişmeye paralel olarak başkalaşım göstermiştir. Sanayi Devrimi’nden sonra gerçekleşen kırdan kente göç, tarımdan hizmet sektörüne geçişi de beraberinde getirmiş ve bu durum geçimini emeğini satarak sağlamaya çalışan kesimin kentlerde büyük bir nüfus yoğunluğu oluşturmaya neden olmuştur. Kentlerde artan nüfus yoğunluğu metropolleşmeyi de beraberinde getirmiş ve bu durum geleneksel geniş ailenin modern çekirdek aileye dönüşmesinde başat bir rol oynamıştır.¹⁰⁷

Bu anlamda Türkiye’de kentleşmeye paralel olarak çekirdek aile modelinin yaygın olduğu kentsel aile tipinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kent ailesi, her bakımdan kırsaldan farklılık gösteren bir görünüm arz etmektedir. Kent ailesi, gelecekte beklenmesi yüksek, istek ve ihtiyaçları farklılaşmış bir ailedir. Bu durum kadının çalışma hayatına katılmasını bir zorunluluk haline getirmekle birlikte, aile yapısında değişimlere sebep olmakta ve geleneksel geniş aile yerini kentlerde modern çekirdek aileye

¹⁰⁵ Ayda Yörük, **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 2006, s.33-34.

¹⁰⁶ Rana A. Aslanoglu, **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, 1. Basım, Bursa: Asa Yayınları, 1998, s.42.

¹⁰⁷ Firdevs Gümüşoğlu, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2001, s. 306.

birakmaktadır. Özkalp, endüstri toplumlarında ailenin artık bir üretim birimi olmaktan çok tüketim birimi haline geldiği, küçük ailenin değişen fonksiyonlarının evlilik kurumuna da yansıdığı, evliliğin daha bireyselleştiği ve kişilerin kendi kararlarına bırakıldığı tespitini yapmaktadır. Ayrıca büyük kentlerde ortalama evlilik yaşının yüksek olmasının nedeni olarak bir iş sahibi olabilmek için kişinin uzun eğitim yıllarını kat etmesi zorunluluğunu göstermektedir.¹⁰⁸

Burada metropolün kendi yaşam koşullarını yaratırken, insan doğasından kaynaklanan doğal dürtüleri bastırdığı gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Modern kent yaşamının baştan çıkarıcılığı karşısında birey, kent hayatının dayattığı ahlaka bilinçli yahut bilinçsiz bir biçimde katılmaktadır. Sözelimi metropol hayatında geleceğin varisleri olarak kabul edilen ve yüksek bir değer atfedilen çocuklar, ebeveynleri açısından büyük bir sorumluluk meselesi haline gelmektedir. Bir baba, kırsalda çiftlik geçindirmenin, şehirde aile geçindirmekten daha zor olduğunu düşünebilir. Tüm bunlar evliliğin şehirde daha geç yaşlarda gerçekleşmesini beraberinde getirdiği gibi, bazen hiç gerçekleşmemesiyle de sonuçlanabilir.¹⁰⁹

Özellikle 1950’li yıllardan sonra kentleşme tüm dünya sathında önemli bir gelişme kaydetmiştir. Önümüzdeki yıllarda da bu eğilimin artarak devam edeceği öngörülmektedir. Metropol yaşamı aileden eğitime, ekonomiden kültüre kadar birçok kurum üzerinde önemli rol oynayan değişimleri beraberinde getirmiştir. Para ekonomisinin doğrudan hissedildiği metropol, ve beraberinde ortaya çıkan kent yaşamı, insani ilişkileri ve kültürel kodları da büyük bir hızla dönüştürmüştür.¹¹⁰

Bu durum, şehrin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ahlaki örgütlenmeye sahip bir yapı olmasından kaynaklanmaktadır. Enginliği ve karmaşasıyla şehrin temeli, aslında kendisinin de bir ifadesi olan insan doğasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan her ne kadar kent sakinlerinin ihtiyaçlarına paralel olarak gelişse de kendini rasyonel ve dışsal

¹⁰⁸ Özkalp, s.116-121.

¹⁰⁹ Robert E. Park ve Ernest W. Burgess, **Şehir; Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, Ankara: Heretik Yayınları, 2016, s.83.

¹¹⁰ Ahmet Oktay, **Metropol ve İmgelem**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s.9.

bir gerçeklik olarak onlara dayatmakta ve istediği hedef ve çıkarlar doğrultusunda toplumu biçimlendirmeye çalışmaktadır.¹¹¹

Toplumun en dinamik kesimlerinden birini oluşturan ve sosyal bir kategori olarak tanımlayabileceğimiz gençlik, toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerden etkilenmeye en açık gruptur. Özellikle 1960’larda hızlanan hızlı göç olgusunun aile yapısında meydana getirdiği değişimler, gençlerin geleneksel-modern çatışmasını en üst seviyede yaşamasına neden olmuştur.¹¹²

Kentleşmenin ve metropolleşmenin bireylerin zihinsel hayatlarını, dünya görüşlerini ve aile algısı üzerindeki etkisini konu alan birçok çalışma yapılmıştır. Modernitenin kent hayatı ve kentli bireyi dönüştürücü etkisine ilişkin değerlendirmeleriyle ön plana çıkan Simmel, Metropol ve Tinsel Hayat adlı makalesinde *“kişiliğin dışsal güçler karşısında kendini nasıl uyarladığı”* sorusuna odaklanmakta modern toplum analizinin temeline kültürel oluşum dinamiklerini koymaktadır. Simmel’e göre 19.yy bireylerden geçmişe nazaran çok daha büyük oranda özgürleşme ve uzmanlaşma talep etmiş ve bu durum kır-kent arasındaki karşıtlığın temelini oluşturmuştur. Çünkü hayatın ritmi kırdan daha yavaş, daha alışıldık ve daha düzenliyken, metropolde günlük hayatın doğası daha karmaşık, daha hızlı ve ruhsal bakımdan daha çalkantılıdır. Simmel, metropolün bireylerden daha farklı bir bilinçlilik hali talep ettiğini belirtmekte ve kent tipi bireyin yüreğiyle değil zihniyle tepki verdiğinden bahsetmektedir. Ona göre para ekonomisinin hâkim olduğu metropolde kırsalda olanın aksine insan ilişkileri çok daha yüzeysel ve çok daha ikincil düzeyde yaşanmaktadır. Metropol, farklı çıkarlara sahip pek çok kimsenin bir arada yaşadığı bir alan olmasından dolayı, insanlar ilişkilerini de son derece karmaşık bir yapı içerisinde gerçekleştirmektedirler. Burada nicel değerlerin nitel değerlere öncelenmesi söz konusu olduğu için, kent insanı sayılar ve rakamlarla hareket etmekte, hesaplanabilir, dakik, zamanı iyi yöneten, disiplinli ve rasyonel bireyler olmaktadır.¹¹³

¹¹¹ Park ve Burgess, s.40.

¹¹²Gümüsoğlu, s.306.

¹¹³ Georg Simmel, “Metropol ve Tinsel Hayat”, Nazife Kalaycı (çev.), **Modern Kültürde Çatışma**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 85-92.

Osmanlı'dan Cumhuriyete uzanan tarihsel süreç içerisinde “çağdaşlaşma ve modern toplum olma” yönünde başarılı yahut başarısız birçok girişim olmuştur. Modernleşme serencamımız olarak değerlendirebileceğimiz söz konusu süreç gerek sosyoekonomik gerek sosyopolitik ve gerekse kültürel nitelikler bakımından pek çok farklı evreden geçmiştir. Bu anlamda 1950’li yıllar Türkiye’nin toplumsal hayatı ve kültür dünyasında pek çok önemli değişimin yaşandığı bir zaman dilimidir. Türk toplumunun hemen her kesimini etkileyen iç göç, hızlı nüfus artışı ve kentleşme gibi olgular toplumun sosyo-kültürel yapısında birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Kentler, modernleşme olgusunun mekâna yansımalarının en güzel tezahürüdür. Bu açıdan kentleşme de değişimin mekân üzerinden okunmasına olanak sağlaması dolayısıyla önemli bir modernleşme parametresi olmaktadır.¹¹⁴

Bir yerleşim yeri olmanın ötesinde mekân, Louis Wirth ve George Simmel’in de belirttiği gibi, bireyin zihin dünyasına yön veren, kişiliğini ve eylemlerini şekillendiren, toplumsal hayatın her alanına büyük ölçüde etkide bulunan bir oluşumdur. M. Hauser de “Fizik çevresinin değişmesi, ekonomik organizasyonun yeni şekiller alması yanında şehirleşmenin kültüre, sosyal düzene, insanın düşünsel ve duygusal yapısının değişmesine, hatta davranış şekillerine de kaçınılmaz etkileri” olduğunu dile getirmektedir.¹¹⁵

Sanayileşme etkisiyle meydana gelen kentleşmenin yarattığı değişim ve farklılaşmaları köy-şehir ayrımında gözlemlemek mümkündür. Z. F. Fındıkoğlu; “Köy Allah’ın şehir insanın eseridir”¹¹⁶ derken bu iki yapılanmanın ortaya çıkardığı toplum tipinin özelliklerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Köy cemaati homojendir. Köylüler arasında kıymet hükümleri, zevkler ve telakkiler başkalaşmamış, ilmi ifadesiyle "Différencié" birbirinden ayrılmış"dır. Şehirde ise bu homojenlik, birbirinin aynı olma yavaş yavaş çözülür. Hele büyük beldelerde herkes kendi âleminin sultanıdır. Fertçilik alabildiğine gelişir. Örfler, adetler, ananeler gevşemeğe başlar. Köyde ve hatta kasabada aile fertleri dini, ahlâkî, siyasi

¹¹⁴ Celaleddin Çelik, **Geleneksel Şehir Dindarlığından Modern Kent Dindarlığına**, 1. Basım: İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2013, s.7-8.

¹¹⁵ Birsan Gökçe, “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Aile Yazıları 4**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s.397.

¹¹⁶ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Adapazarı’nın Şehirleşmesi ve Başlıca Sosyolojik Problemleri”, **1966-1967 Sosyoloji Konferansları**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1967, s.11.

ve bediî telakkiler itibari ile mütesanit iken şehir de aksi. Bu ayrılıklar aile kuşakları arasında gittikçe artar.”¹¹⁷

Sjoberg, modern kentte kişinin yaptığı iş ve meslek çevresinin insan ilişkilerinin kurulmasında etkili olduğunu söylemektedir.¹¹⁸ Başka bir ifadeyle köydeki “ilişkilerin gerekliliği” yerini kentte “gerekli ilişkiler” e bırakmıştır.¹¹⁹ Bu yüzden kent ve mekân, işlenmiş, merkezlenmiş, örgütlenmiş¹²⁰ yapısıyla rasyonelliğin kendini yeniden ve yeniden üreteceği bir ortam yaratmayı mümkün kılmaktadır.

Şehrin bir toplumsal değişme olgusu olarak ortaya çıkışı bireylerin toplumsal rolleri ve ekonomik etkinlikleri üzerinde etkili olmuş ve bu gelişme bireylerin dini algılayış şekillerinde de başkalaşımlara neden olmuştur.¹²¹

¹¹⁷ Fındıklıoğlu, “Adapazarı’nın Şehirleşmesi ve Başlıca Sosyolojik Problemleri”, s.29.

¹¹⁸ Aslanoğlu, s.42.

¹¹⁹ Şenol Göka, **Bir Bütünün İki Farklı Görüntüsü İnsan ve Mekân**, 1. Basım: İstanbul: Pınar Yayınları, 2001, s.22.

¹²⁰ Zygmunt Bauman, **Küreselleşme**, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s. 25

¹²¹ Mehmet Özay, **Sekülerleşme ve Din**, İstanbul: İz Yayınları, 2007, s.85.

II. BÖLÜM: GENÇLERDE EVLİLİK YAŞININ UZAMASI ÜZERİNE DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA

Aileyi din metaforuna paralel bir biçimde düşünecek olursak, sanırım şu ifadelerim çok yanlış olmayacak: “Aile, modernitenin keşmekeşliğine ve karmaşasına inat, hala sığınabileceğimiz en korunaklı limandır. Aile, modernitenin boyunduruğunda iç çeken bireyin huzur ve sükûn bulduğu bir kurumdur. Aile, toplumun ruhudur.” Bugün ailenin bir kurum olarak varlığını yitirdiği, artık günümüzde aile adında bir yapıdan bahsedilemeyeceğine inatla, ailenin bugün hala geçerliliğini koruyan ve ebediyete kadar hükmünü sürececek bir yapı olduğunu düşündüğümü ifade etmek istiyorum. Her ne kadar şekil değişirse ve farklı görünümler arz etse de aile geçmişten günümüze vardır ve var olmaya devam edecektir. Aile kurmanın en önemli adımı olarak ifade edebileceğimiz evlilik kurumu için de aynı şey geçerlidir. Evliliğe “demode bir kurum” olarak bakanların sayısı günümüzde her ne kadar çok olursa olsun, evlilik bugün hala insan hayatını en temelden etkileyen sosyal kurumların başında gelmektedir.

Modernite, günümüz modern toplumunda her türlü alanda değişim ve dönüşüm meydana getirmiştir. Bu alanlardan biri de hiç şüphesiz ki evliliğdir. Daha iyi, daha konforlu, daha müreffeh bir yaşam telakkisi; daha uzun eğitim yılları, daha fazla kariyer, daha fazla statü gerektirdiğinden, evlilik gençlerin sıralamasında çok daha ileriki yıllara ertelenebilmektedir. TÜİK’in yapmış olduğu araştırmalar da bu durumu doğrulamaktadır. Türkiye’de ortalama evlilik yaşı tarihsel süreç içerisinde hem kadınlarda hem de erkeklerde önemli oranlarda artış göstermiştir. Bu artışa yönelik detaylı araştırmalar yapılması gerekmele birlikte yapılan literatür incelemesinde ülkemizde evlilik yaşının uzamasını konu alan yalnızca bir adet çalışmaya rastlanmıştır. Ayşenur Bal tarafından sempozyum bildirisi şeklinde hazırlanan “Muhafazakâr Kesimde Evliliği Öteleme Nedenleri” konulu çalışma evliliğin ertelenmesi üzerinde feminizm, sekülerleşme ve modernizmin etkilerini ele almış; konu yapılan mülakatlar aracılığıyla ideal evlilik yaşının ne olduğu, evliliğin getirdiği sorumluluklar, boşanma, çevresel faktörler, kariyer planlamaları çerçevesinde sorulan sorular aracılığıyla incelenmiştir.¹²²

¹²² Ayşenur Bal, “Muhafazakar Kesimde Evliliği Öteleme Nedenleri”, *Toplumsal Değişim Öğrenci Sempozyumu Tebliğleri-1, İstanbul: İnsan ve Medeniyet Hareketi*, 2017, s.12-37.

Çalışmamız ve Bal'ın araştırması arasında belli noktalarda benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Bal; sekülerleşme, feminizm ve modernizm süreçlerinin evliliği dönüştürücü etkisine odaklanırken, bu çalışmada kentleşme ve metropol tipi yaşamın muhafazakarların zihin dünyası üzerindeki etkisine odaklanılmış ve kente özgü olarak ortaya çıkan sekülerleşme sürecinin muhafazakar gençlerin alacağı evlilik kararı üzerinde etkili olacağı düşünülmüştür. Diğer bir farklılık; Bal'ın, kadının çalışma hayatı içerisinde yer almasını feminizm ile bağlantılı olarak düşünmesi ve bireyciliği bu minvalde ele almasıdır. Bizim çalışmamızda ise kadının çalışma hayatı içerisinde yer alması etkili olmakla beraber, her iki cinsten kaynaklanan sorunların var olduğu düşünülmüş ve günümüzde muhafazakâr erkeklerin çalışan eş isteme talepleri nedeniyle evlilik yaşının ötelenmesinin sadece kadının çalışma hayatında yer alması üzerinden değerlendirilemeyeceği ileri sürülmüştür. İki çalışma arasında gözlemlenebilecek bir diğer farklılık ise örneklemin belirlenmesi noktasında gözlemlenmiştir. Bal'ın çalışmasında kişilerin kendini seküler, modern, ya da feminist olarak tanımlaması üzerinde bir ölçüme gidilmezken, bu çalışmada konu muhafazakârlar açısından değerlendirildiğinden, görüşmeciler belirlenirken kendini “dindar” olarak tanımlayan kişiler tercih edilmiş bu nedenle amaca yönelik örneklem türünden faydalanılmıştır. Benzer noktalara bakıldığında ise modernizmin evliliği dönüştürücü etkisi, artan bireyselleşme talepleri, evlilik tercihlerinde daha dünyevi yönelimlerin evlilik yaşının yükselmesini de beraberinde getirmesini göstermek mümkündür. İleriki bölümlerde ilgili başlıklar altında iki çalışmanın verileri karşılaştırılacaktır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi evlilik yaşının giderek yükselmesi durumu toplumun her kesiminde etkili olmakla birlikte, çalışma kendini muhafazakâr-dindar olarak nitelendiren toplum kesimi ile sınırlı tutulmuştur. Muhafazakâr gençlerin evliliği ertelemesinin ardında hangi sosyo- kültürel ve dini etmenlerin yattığı, yapılan mülakatlar aracılığıyla belirlenmeye çalışılmış, bu sayede araştırmacı kendi jenerasyonunun hikâyesinin bir fotoğrafını sunabilmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle bu bölümde niteliksel araştırma verileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada mülakat yapılacak örneklemin belirlenmesinde TÜİK'in yapmış olduğu Türk Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre ortaya çıkan ilk evlenme yaşı

istatistikleri baz alınmıştır. Çalışmanın yapıldığı tarihe göre en son araştırma 2018 yılı olduğundan, Türkiye örnekleminde erkekler için ilk evlenme yaşı olan 27,8, kadınlar için 24,8 sınır olarak belirlenmiş ve bu yaş üzerindeki kişilere ulaşılması hedeflenmiştir. Bu amaçla, “muhafazakâr-dindar, kentli, eğitilmiş, örneklem yaş grubuna uygun” 15 kişi ile mülakat çalışması yapılmıştır. Bu bölümde ikinci bölümde bahsedilen, evlilik yaşının uzamasında etkili olduğu düşünülen temalar çerçevesinde katılımcıların vermiş olduğu cevapların betimleyici bir analizi yapılmaya çalışılacaktır.

2.1. Aile ve Evlilik Olgusu

2.1.1. Aile ve Evliliğe Yaklaşım Biçimi; Aile, Güvenli Sığınak, Aidiyet / Evlilik; İki Farklı Âlem, Zorunlu Bir Reaksiyon

Aile, toplumun en küçük birimini oluşturmasının yanı sıra, kökenleri insanlık tarihine kadar uzanabilecek bir kurumdur. Sürekli bir değişim ve dönüşüme maruz kalması nedeniyle çok farklı tanımlamalar söz konusu olmuştur. Kültürel farklılıklara göre; tanımlamalarda ana, baba ve çocuklardan oluşan bir birliğe vurguları yapılmakta, bazen de aile büyükleri, hatta manevi bağlarla aile büyüğü kabul edilen kişiler de aile kavramının sınırlarına dâhil edilmektedir.¹²³

Evlilik yaşının uzamasında etkili olan faktörleri incelemeyi amaçlayan saha araştırmasının ilk bölümünde, katılımcıların aile ve evliliğe yaklaşım biçimleri incelenmeye çalışılmıştır. Öncelikle aile ve evlilik kavramlarının kendileri için ne anlam ifade ettiği sorusu ile araştırmaya başlanmıştır. Verilen cevaplara bakıldığında aileye ilişkin “güvenli bir sığınak”, “sıcak yuva”, “kendini gerçekleştirebileceğin bir alan”, “aidiyet” vurguları, evlilik için ise; “zorunlu bir reaksiyon”, “iki farklı evrenin kesişmesi” tanımlamaları dikkat çekmektedir.

Saha araştırmasının sonuçlarına göre, katılımcılardan büyük bir kısmı ailenin huzur bulunan bir alan olduğunu ifade etmiştir. Örneğin G7, aileden bahsedilince aklına huzur ortamı geldiğini, bunun nedeninin belki de şefkat ve merhametiyle kendini sarıp sarmalayan ebeveynlere sahip olması olduğunu belirtmiştir. G2 ise aileyi insanın kendini

¹²³ Davut Keskin, “Geleneksel Aileden Modern Aileye Geçiş Sürecinde Ailede Din Eğitimi Anlayışındaki Değişim”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, 2017, s.15.

güvende hissedebildiği, maskesiz olarak kendini gerçekleştirebildiği bir alan olarak gördüğünü vurgulamıştır.

Görüşmecilerin bir kısmı da aile olmayı ve evliliği çocuk sahibi olmak ile ilişkilendirmişlerdir. G1, evliliği aile oluşumunun ilk aşaması gibi görse de evlilik içerisinde ailenin oluşumunun çocuk sahibi olmakla gerçekleşeceğini belirtmiştir. Benzer şekilde G15 ‘da aile olmanın annelik ve babalık figürünün eklenmesiyle gerçekleşen bir yapı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Eğer bir birliktelik yaşıyorsanız toplum nazarında bir aile değilsiniz. Dolayısıyla bu birlikteliği bir sözleşmeyle ilan etmeniz veya belgelemeniz gerekir. Çocuk veya çocukların dünyaya gelmesiyle de toplum gözünde standart bir aile statüsüne kavuşursunuz Evlilik ise ailenin oluşabilmesi için ilk şarttır... Evlilikte, bireylerin aile olma, bir ömür boyu beraberlik, evlat sahibi olma gibi hedefleri varken, aile kavramın da bu hedefler artık yerine getirilmiş, kurumsal bir kimliğe bürünmüş sorumluluklar artmış, hedefler büyüyerek çeşitlenmiştir. (G15, Lisans, Memur, E, 46.)

Katılımcıların ortak biçimde aile ve evliliğin bilinen tanımlarını ön plana çıkardıkları, daha sonra sıklıkla yaşanan değişim ve dönüşüme, işlevsel özelliklerine, yeni aile tiplerine vurgular yaptıkları gözlemlenmiştir.

Aile sağlıklı bir toplumun olmazsa olmazı, toplumsal dayanışmanın en küçük yapı taşıdır diyebilirim. Doğal olarak evlilik de bu yapı taşının oluşmasındaki zorunlu reaksiyon. Neleri çağrıştırdığına gelince, her ne kadar son çeyrek yüzyılda yaşanan dönüşüm ve aile kavramındaki deformasyon bu düşüncemi saldırı altında bırakmış olsa da aile benim için dış dünyada yaşanan savaştan kaçabileceğin bir sığınak. (G12, Doktora, Memur, E, 34).

Aile, anne baba ve çocuklardan oluşan birlik diye düşünüyorum. Belki daha eski dönemlerde daha geniş akrabalık bağlarını içeren bir kavram olmakla birlikte şu an günümüzde özellikle metropolde anne baba, kent ailesinden dolayı tek ebeveynlerden de bahsedebiliriz ama aile birbirlerine sevgi bağı ile bağlı olan bir topluluktur diyebiliriz. Günümüzde değişik aile biçimleri olsa da

toplumumuzun genelinde iletişim, reklam yüzü olarak baktığımızda bir anne, bir baba ve çocuklar şeklinde kurgulanan bir yapı var. Benim de aklıma bu şekilde geliyor. Evlilik de aile olmak için gerekli olan süreç. (G9, Doktora, Akademisyen, E, 34).

Aile, her bireyin içerisine doğduğu, her birey için ayrı anlam ve öneme sahip bir kurumdur. Doğumundan yetişkinliğine kadar etkileşim halinde olduğu bu yapı ile ilgili tanımlamalar, kişinin aile ile ilgili kurduğu fiziksel, psikolojik, ekonomik ilişkiden bağımsız olarak düşünülememekte hatta toplumsal konjonktüre bağlı olarak dahi farklılıklar gözlemlenebilmektedir.

Bireylerin sosyalizasyonu gerçekleştirdiği ilk toplumsal birimin aile olmasından dolayı, evliliğe ilişkin düşünce ve hayal evreni çoğunlukla kişilerin kendi aileleri içerisinde kurdukları ilişkilere bağlı olarak şekillenebilmektedir. Sahadan gelen bulgular da görüşmecilerin aile ve evlilik ile ilgili algılarının içinde yaşadıkları aileden bağımsız olarak oluşmadığını göstermektedir. Bir katılımcının şu sözleri bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Aile olmak her halükârda her koşulda bazen de zorunlu olarak bir arada kalmayı gerektirir. Evlilik ise belli bir yaştan, belli bir aşamadan sonra kuracağı kurumun adıdır Kişinin biraz da kendi isteğine göre olduğu için yani bunu seçebildiği için kişinin daha önceki hayal dünyasıyla, beklentileri ile yaşadığı hayal kırıklıklarıyla veya umutlarıyla alakalı olabilir. (G5, Memur, Yüksek Lisans, K, 30)

Bir katılımcı ailenin tek yaşamanın konforuna alışarak mesafeli durduğu bir alan olmasını şu sözlerle dile getirmektedir:

Aile ve evlilik hem kendim tek yaşamamdan hem de üniversite hayatında da dışarıda olmamdan dolayı, oldukça yakın gelip, ama aynı zamanda planlamayı tam da netleştiremediğim, ön göremediğim bir kurum. Evlilik kâğıt üstünde bir olay. Aile ise daha sonra birlikteliği getiriyor ilerleyen süreçte. Aksine evli olup aile olamayanlar var onlar ince çizgiler. Aile kâğıt üzerinde değil insanların karşılıklı olarak bir süreci daimî olarak yürütmesi gibi. Evli olup da aile

olamayan birçok aile var. Mutlu mutsuz ona zaten girmiyorum. Aile ve evlilik arasında her ne kadar bu iki kavram birbirine karıştırılsa da uçurum kadar fark var. (G8, Doktora, Akademisyen, E, 30).

Görüşme yapılan bir diğer katılımcı ise ailenin kültürel olarak bir kimlik sağlamasına, deyim yerindeyse kişinin tarihe kök salmasına kaynaklık eden bir alan olduğuna şu ifadelerle dikkat çekmektedir:

Aile deyince, insanın kökünün nereden geldiği, nereye aidiyet hissettiği ve nereye bağlı kalması gerektiği aklıma geliyor. Evlilik denince de iki farklı âlemin bir kesişimde yaşaması, iki dünyayı ileriye götürme çabası. Evlilik bence budur. (G10, Lisans, Sanatçı, E, 30.)

2.1.2. Günümüz evliliklerinin kuruluşu; dini ihtiyacın dünyevi beklentilere dönüşmesi süreci

Görüşmecilere yöneltilen modern dönemde evliliğin oluşumunu geçmiş dönemlerle kıyaslamalarına yönelik soruya verdikleri cevaplarda ortak olarak “maddiyata vurgu” ve “bireyselleşme” anlatısı ön plana çıkmaktadır. G14, eskiden evliliklerde daha çok duygu ön planda tutulurken, günümüzde ihtiyaç ve beklentilerin maddiyat üzerinden şekillendiğini ifade etmektedir. G11 hem ekonomik kaygılar hem de beklentilerin değişmesinin evlilik konusunda kendisini düşündürdüğünü belirtmiştir. G12 ise evliliklerin dünyevi tercihlere göre şekillendirilmesinin aileyi büyük bir risk altına soktuğuna yönelik endişesini şu sözlerle dile getirmektedir:

(...) Ancak beni daha çok ilgilendiren kuruluşundan öte ailenin sürdürülebilirliği. Günümüz dünyasında asıl sorun bu olsa gerek. Tatmin olmayan ve hatta olması mümkün olmayan, tüketim toplumunda medya unsurları vasıtasıyla da körüklenen arzular ve ihtiraslar ailenin belki de en büyük düşmanı... (G12, Doktora, Memur, E, 34).

Gençlerin evlilik tercihlerinde daha dünyevi yönelimlerin söz konusu olduğuna ilişkin aşağıdaki ifadeler son derece ironik ve dikkat çekicidir:

Eskiden insanlar evliliğe çok büyük anlamlar yüklemiyordu belki de; en önemli farklılığın bu olduğunu düşünüyorum. Bu adam iyi bir eş iyi bir baba olur mu, aileme yakışır mı buna bakıyordunuz. Artık günümüzde birçok faktörü bir arada düşünüyorsun. Bu adamın geliri acaba benim kuaför masrafımı karşılayabilir mi kaygısı günümüz evliliğe bakışında geldiğimiz noktayı gösteriyor sanırım. (G7, Yüksek Lisans, Öğretmen, K, 36.)

Büyüklerimizden evliliği dinlediğimizde, maddesel olarak hayata 1-0 yenik başladıkları, yokluk içerisinde az eşya ile bir göz odada diğer aile fertleriyle birlikte yaşayabildiklerini görüyoruz. Ama bu zorlukların yanında mutlu olabiliyorlardı veya uzun süre evli kalabiliyorlardı. Bireylerin çok da talep içinde olmadıkları, yetinme duygularının ağır bastığı, teknolojinin ve buna bağlı hayat şartlarının çok da aşama kaydetmediğini düşünürsek, yukarıda da bahsettiğim gibi bir döşek bir yatak, bir lamba, bir tel dolap, bir göz oda ile evliliğe adım atılırken, şu an bunlardan müstakbel eşinize bahsetmeniz bile birlikteliğinize son vermek için geçerli bir sebep olacaktır. İki kişilik aile için buzdolabı yanında artık ayrı bir dipfriz de olsun istiyoruz (buzdolabının bile içini zor doldururken dipfrizin içini nasıl dolduracaksak artık...), teknolojinin gelişmesiyle, sosyal medyanın çeşitlenmesiyle veya eşlerin çalışması halinde iş saatlerimizin veya iş stresinin, trafik gibi sorunlar nedeniyle zaten evde sohbet edebilme zamanının kalmamasına rağmen televizyonun en büyüğünü ve en son sistemlisini, evde bekçilik yapmak için mobilyanın en güzelini, toplansanız 3 saat üzerinde kalacak diye gelinliğin bile sayı ve miktarındaki artışı, kır düğünü, kına gecesi, bunları da geçtim evlilik tekliflerinde bile çıta hayli atlamış durumdayken, bu ve buna bağlı talepleri sırtlandırdığımızda, aradaki farklılıkları sanki bir nebze de olsa belirtmiş olduğumu sanıyorum. Kısaca şöyle de diyebiliriz aslında, ezcümle, eskiden "az eşya, çok huzur", şimdi "çok eşya az huzur". Maddesel olarak değil, yanlış anlaşılmasın, gücümüz ve kuvvetimiz olmamasına rağmen, belki toplum baskısı, belki diğerlerinden altta kalmama, ailemiz veya kendi adımıza laf gelmesin diye, bunları sahip olma adına katlandıklarımız veya sarf ettiğimiz emek, zaman ve bütçe, dolayısıyla topyekûn sahip olma adına ödediğimiz bedeller diyebiliriz. Artık "nohut oda bakla sofa" maalesef tarih oldu. (G15, Lisans, Memur, E, 46).

Yukarıdaki ifadeler günümüzde gençlerin evlilik kurumuna mesafeli duruşu ironik bir şekilde gözler önüne sermektedir. Evlilik kurumu söz konusu olduğunda erkeklerin kadınları, kadınların ise erkekleri salt dünyevi istek ve beklentiler üzerinden değerlendirmesine yönelik değerlendirmeler, gençleri evlilik kararı alma hususunda çekinceli davranmaya sevk ettiğini düşündürmektedir.

2.1.3. İnsanlar niçin evlenir? “Yol arkadaşı edinirsin, mesafeler kısalır...”

İnsan, en temel ihtiyacı bir toplum içerisinde diğer insanlarla etkileşim içerisinde yaşamak olan sosyal bir varlıktır. Birey, fitrat olarak yalnız yaşamaya değil de bir toplum içerisinde diğer insanlarla ilişki içerisinde yaşamaya göre programlanmıştır. Karşı cinsle kuracağı ilişki, toplumla kuracağı ilişkiden farklıdır, çünkü evlilik birliğiyle toplum tarafından onaylanması gerekmektedir. İnsanların neden evlenmeyi tercih ettikleri sorusuna; yalnızlıktan kurtulmak, gelecekteki hayatını tek başına geçirmemek, ekonomik kaygılar, neslin devamını sağlamak, cinsel tatmin, iş ortaklığı, dini sebepler vb. sayılabilir.¹²⁴

Sahadan gelen bulgular da yukarıdaki teoriyi destekler niteliktedir. Görüşmecilere yöneltilen “Neden evleniriz? Evliliğin amacı ne olmalıdır?” şeklindeki soruya sıklıkla “yol arkadaşı edinmek”, “çocuk sahibi olmak”, “cinsel tatmin yaşamak” temaları çerçevesinde cevaplar vermişlerdir. Katılımcılardan bazıları evliliğin gerekçelerini anlatırken evliliğin manevi boyutunu duygusal açıdan değerlendirmiş ve “yol arkadaşlığı” anlatısı çerçevesinde konuşma esnasında şu ifadelere yer vermiştir:

Elbette ki herkesin bu konuda farklı sebepleri olacaktır. O yüzden ben kendi açımdan değerlendirmek istiyorum. Benim için evliliğin amacı yol arkadaşı edinmek. Yalnız da yürüyebilirsiniz ama eğer uyumlu bir yol arkadaşınız varsa mesafeler kısalır, engeller kolaylaşır, yolculuk anlam kazanır. (G12, Doktora, Memur, E, 34).

¹²⁴ Nilüfer Özabacı, “Evlilik Öncesi İlişkiler”, Haluk Yavuzer (Ed.), **Evlilik Okulu** içinde, (48-60) İstanbul: Remzi Yayınları, 2012, s.48.

(...) Bana göre iki kişinin yol arkadaşlığı. Öyle bir yol arkadaşlığı ki, ömrünün sonuna kadar her aşamada beraber olacağın insanı seçmek. (G13, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, E, 36).

Yalnızlık duygusu... En temel duygu bu bence yalnızlık duygusunu hani bertaraf etmek için. Bir aile edinme, çoluk çocuk. (...) Bir hayat arkadaşı olsun ve birlikte yol alalım diye düşünüyoruz zaten mantıksal olarak baksan hani bir insanla neden bir insanın yükünden yüklenesin ki? (G2, Yüksek Lisans, Psikolog, K, 34).

Görüşmelerde dikkat çeken bir başka husus, evliliğin gerekçelerinin dönemsel ayrımlara vurgu yapılarak ifade edilmesi olmuştur. Görüşme yapılan katılımcıların birçoğu farklı yaş kategorileri ile evlenme gerekçelerinin de farklılaştığını şu şekilde dile getirmiştir:

Bana göre ise, eğer yaşıyorsunuz genç ise yukarıdaki sıralamam aynen geçerli, eğer geç kaldıysanız geriye kalan hayat yolculuğunda, size bir yol arkadaşı lazım. İlerleyen yaşlarda oluşan yalnız kalma veya elden-ayaktan düşme duygusu ağır basmaya başladığında sanırım amaç sadece bununla sınırlı kalacak. (G15, Lisans, Memur, E, 46).

Yani bu birazcık yaş geçtikçe ortaya çıkan bir şey çünkü 20'li yaşlarda kafa havadadır, her şey mükemmeldir ama biz istemeyiz. 25'li yaşlarda bazı şeylerin farkına varırız ama bulunduğumuz sistemden ya da okulumuzdan dolayı yapamayız. 30'lu yaşlardan sonra ihtiyacımız olan şeyin en başlarda olduğunu zannedip evlilikte daha acele ederiz bu da bize yanlış seçimler yaptırır çünkü bu sefer ne olursa kabul ederiz. (G10, Lisans, Sanatçı, E, 30).

(...) İnsanın o özgürleşme çabasının 18'inden sonra çok ortaya çıktığını düşünüyorum. Neden? 18 yaşından sonra daha olgun olma eğilimi var? Birisiyle yaşama eğilimi çok yüksek duygularla ve dürtülerle beraber. Birçok etken bir araya geldiğinde insanlar evlilik kurumuna ihtiyacı o dönemlerde çok hissediyor. İleriki yaşlarda bu başka bir şeye dönüşüyor, özellikle 30'dan sonra başka bir şeye dönüşüyor... (G3, Doktora, Akademisyen, K,42).

2.1.4. İdeal evlilik; “Kredi çekip ev almamaktır, ömrünü borçla çürütmemektir...”

“İdeal evlilikten ya da ideal eşten bahsedebilir miyiz? İdeal evlilik nedir? İdeal eş kimdir?” sorusu sorulmuş ve zihinlerinde evlilik ve eş seçimine dair ideal olarak belirlenen kategorilerin evliliği geciktirmelerinde etkisi olup olmadığına ulaşılması hedeflenmiştir. Görüşme yapılan kişilerden bazıları ideal evlilik ve ideal eş dendiğinde, “huzur ve mutluluk” kavramlarına temas etmişlerdir. Bir görüşmecenin¹²⁵ ideal evliliği tarif ederken “her iki tarafın da birbirinin varlığından mutlu olduğu, ‘en azından’ huzursuz olmayacağı biriyle olandır.” tanımlamasındaki “en azından” ifadesi; diğer bir görüşmecenin¹²⁶ yaş ilerledikçe idealize edilen standartlarda kişiyi bulmadığında beklentilerin daha makul bir seviyeye çekildiği düşüncesiyle paralellik göstermektedir: “Küçükken baktığımız zaman büyüdüğümde şu olması lazım benim evleneceğim kişide diyorum evet ama yaşı ilerledikçe diyorsun ki ya hiç kimse istediği standartlarda bulamaz böyle bir şey olmayacağını görüyorsun.”

Görüşme yapılan kişilerden bazıları aslında “ideal” kavramı diye bir şeyin olmadığına, bu kavramın dış dünya tarafından dayatılan bir zorunluluk olduğuna dikkat çekmişlerdir:

İdeal kavramını konuşmamız lazım önce. İdeal kavramını tanımlamadan ne ideal insanı tanımlayabiliriz ne ideal kadını ne de ideal evliliği. Bugün bize ideal olarak sunulan şeyi çok iyi analiz etmek lazım. Tüketim endüstrisi aslında yeniden yeni insanı parçalar halinde tanımlıyor; bu parçaların bir parçası erkek, bir parçası kadın, bir parçası evlilik kurumu. O idealize edilen formda aslında biz bizim dışımızdaki algıya göre idealize oluyoruz. Bizim dışımızdaki dünyaya çıplak gözle baktığımızda ideal olanı biz belirleyebiliriz esasında. Bizim dışımızda belirlenen bir ideali yaşıyoruz daha doğrusu yaşatıyoruz. Evlilik kurumu da bunlardan bir tanesi, cinsel kimlikler de bunlardan bir tanesi, sürekli bir şeyler tarafından çiziliyor, belirleniyor ve belirlenmiş olanı oynamaya çalışıyoruz bu sefer. Herkesin dünyasında tek bir ideal olan bir şey yok. Çünkü bu dünyaya

¹²⁵ G13, Y. Lisans, Bilgisayar Mühendisi, E, 34.

¹²⁶ G4, Y. Lisans, Fizyoterapist, K, 29.

bakıldığında çok statik bir dünyada yaşamıyoruz. O yüzden kesin net sınırları belli bir ideal form olamaz. Ne evlilikler için ne kimlikler için. (...) (G3, Doktora, Akademisyen, K, 42).

Literatürde de idealleştirme kavramına dikkat çekildiği gözlemlenmektedir. Gerçekten de idealleştirme, aile ve evlilik konusunda dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir. Ailenin idealleştirilmesi, aile bireylerinin “sorunsuz aile” beklentisinin yükselmesine neden olmakta ve bu durum aileye bakışı da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle aile ile ilgili gerçekçi bir tutuma sahip olduğunda beklentiler de daha gerçekçi olacaktır.¹²⁷

Görüşmecilerden bazılarının ideal evliliğe ilişkin dünyevi etmenlere ve ataerkil yapıya vurgu yaptığı görülmüştür. Yanıtlar arasındaki “kredi çekip ev almamaktır” ve “erkeğe saat kaç diye sormamaktır” ifadeleri oldukça dikkat çekicidir:

Benim için ideal evlilik kredi çekip ev almamak. Ömrümü borçla çürütmemek, anı yaşamak ve somut dünyayı sorun etmeyecek bir evlilik anlayışıdır. Bence erkeğin ideal evlilik düşüncesi ne kadar az masraf o kadar iyidir çünkü mecburdur buna. Çünkü ütopya da yaşamıyoruz. Bu herkeste böyle. İkincisi erkeğe saat kaç diye sormamaktır. Bizim arkadaşlar var çocukları güneş batmadan görebiliyoruz. Bu ideal evlilik değil erkeği kısıtlıyorsun. Bunun sebebi de özgürleşen kadın topluluğu, feminizm. Yani ideal evlilik aslında güvendir. Nerede olduğuna inanmaktır, yani gelmiyorsa bir sebebi vardır. Gerisi zaten zincir gibi gelir. (G10, Lisans, Sanatçı, E, 30).

Bazı görüşmeciler ise dini tutum ve davranışlarda denklik, merhamet, karşılıklı sevgi ve saygı, karşılıklı olarak birbirini anlayabilme temaları çevresinde toplandığı görülmüştür.

Aynı zamanda çok fazla beklenti içerisine girildiğini, çok fazla idealize edildiğini, tüketim kültürü ve sosyal medyanın kişilerin istek ve beklenti duygularını kamçıldığını,

¹²⁷ Beylül Dikeçligil, “Aileyi Besleyen Bir Değer Olarak Adalet”, “Adalet ve İhsan Bağlamında Aile”, 1. Basım, Ankara: DİB Yayınları, 2018, s.77.

ancak evlenmeme sebebinin karşı cinsin beklentileri sebebiyle olduğunu ifade edenler de olmuştur:

(...) Biz şu an kendi kültürümüzde evliliğin maddiyat boyutunu çok abartıyoruz. Bedensel tekâmülü ve ruhsal olgunluğu hep ıskalıyoruz. Geleneksel yaşamda da bu çokça yapılmış; evlilik bir vitrin olarak görülüyor. Görsel şölen tadında yapılıyor ve sosyal medyanın da bu vitrinde etki etmesi, çok güzel bir imkân sağlaması, bir platform sunması önemli. Hatta sosyal medya tetikliyor insanları kamçılıyor. (...) (G5, Yüksek Lisans, Memur, K, 30).

(...) Yani şöyle ben çok beklenti içerisine girdim, birazcık bundan dolayı da geç kaldım. Ama beklentim yani kendi kafamdaki kriterlerdi. Buna ideal diyorsak evet ideal bir kadını beklediğim için. Kafamızdaki ideal insanı beklememiz bunu geciktirebiliyor bu net. Ama biz buna ideal demiyoruz, böyle olmak zorunda diyoruz. Birincisi bu. (...) Kadınların ideal erkek fikri de daha farklı. Bizim evlenememe sebebimiz kadınlardan ötürü olduğu için. Onlar limitleri yükselttikçe biz de yükseltiyoruz. Bu ama tamamen mecburi bir atışma sistemi. Kadınlar dört dörtlük erkek istiyoruz deyince erkek daha güzel olsun diyoruz. Bu birazcık karşılıklı bir şey. Bu da zamanı geçiriyor. Ama zaman geçtikçe ideal evliliğin ilk başta düşündüğünle aynı olduğunu anlıyorsun. Yani güven noktasına geri dönüyorsun. Çünkü yaş var artık. 20 yaşındaki kafa yok. Hani Uşak' ta ben güveni aramam mesela iyi eşi ararım. İstanbul'da yaşıyoruz. Burada yaştan ötürü evlilikten ilk beklenen güven, saygı, sabır karşılıklı olarak. Zaten gerisi geliyor. Ben mesela sanatla uğraşıyorum, yabancı müzisyenlerle buluşuyorum, otostop çekiyorum, kamp yapıyorum, okçulukla uğraşıyorum, çok sosyal bir insanım, Avusturalya'ya gitmek istiyorum, farklı bir dünyada yaşıyorum. Böyle bir insanın evlenme ihtimali, Türkiye kalıbıyla yaşayan bir insan için zor bir şey. Ben Türkiye kalıbıyla yaşamıyorum. Türkiye kalıbı ne sadece burayı düşünmek, dünyanın buradan ibaret olduğunu düşünmek, değil yani. Bu da evliliğin yaşını arttırıyor. (...) (G10, Lisans, Sanatçı, E, 30).

2.1.5. Eş seçimi; merhamet olmazsa olmaz.

Evliliğe giden yolda atılacak adımlardan biri şüphesiz ki eş seçimidir. Eş seçme ve bir eşte olması gereken özellikler ülkeler arası sosyo- kültürel seviyeye göre farklılaşsa da cinsiyetlerden kaynaklanan bazı farklılıkların ortak olduğu bilinmektedir. Buss'dan aktaran Akkaya'ya göre, kadınların erkeklerden beklentileri iyi bir finansal durum, çalışkanlık, iyi bir sosyal durum, kendinden yaşça büyüklüktür. Buna karşın erkekler kadınlardan çoğunlukla cinsel arzular ve üreme açısından sağlıklı olma gibi beklentiler içerisindedir.¹²⁸

Mülakatlar esnasında görüşmecilerden eş seçiminde etkili olan faktörlerin neler olduğu sorulmuş ve muhafazakârların hangi faktörleri öncelediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Kadın katılımcıların bazılarının eş seçiminde etkili olan faktörlerden bahsederken özellikle erkeğin gücüne vurgu yapmaları yukarıdaki durumu örnekler niteliktedir:

Üniversite eğitimi almış olması, ekonomik durumunun beni geçindirebilecek durumda olması ama illa şu mesleğe sahip olsun diye bir şartım yok ancak sahip olduğum şeyleri devam ettirmesi lazım, altına indiğim zaman mutsuz olurum. (G2, Yüksek Lisans, Psikolog, K, 34.)

Evet dediğim gibi din, eğitim ve kariyer. (G1, Doktora, Öğretmen, K, 28).

Buna karşın, erkek katılımcılardan bazıları da eş seçmede önemli rol oynayan faktörlerden biri olan fiziksel görünüme vurgu yapmışlardır:

Öz bakımına dikkat etmeli, görüntü olarak beni etkilemeli, anlayışlı, düşünen, sorgulayan, entelektüel biri olmalı. (G11, Yüksek Lisans, Memur, E,34).

(...) Erkek olarak genelde şöyle yapıyoruz; biz ilk olarak görsele bakıyoruz, bu genetik ve fitrattır. Görselden sonra arka plana bakıyoruz. Kadın

¹²⁸ Cihan Akkaya, "Eş seçimi ve Evlilik", Nurşen Adak (Ed.), **Değişen Toplumda Değişen Aile** içinde (147-162), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016, s.155.

tam tersi. Bu yüzden biz mesela ilk anlamda daha düz bakarız... (G10, Lisans, Sanatçı, E,30).

G10'un "güzellik" kavramına, G2'nin ise "güç" kavramına yaptığı vurgu, aslında ilk bölümde teorik çerçevede tartışılan, bu bölümde ise sahada karşılığını aradığımız husus olan eş seçim tercihlerinde dünyevi bazı öncüllerin dini motivasyona öncelendiği gerçeği ile örtüşüyor görünmektedir. G2'nin ifadelerinde yer alan "... *sahip olduğum şeyleri devam ettirmesi lazım, altına inersen mutsuz olurum.*" ifadesi, evliliğin getireceği manevi haz ve mutluluğun, maddi beklentilerin sağlanmasına bağlı olarak gerçekleşeceğini ima ediyor görünmektedir.

Katılımcıların ifadelerinde dikkat çeken bir diğer husus ise yaşı ilerlemesi ile birlikte eş seçiminde beklenti seviyesinin nitelik ve niceliğinde gerçekleşen düşüştür. G10'un "*Ben şimdi dünya görüşü olan bir insan arıyorum mesela. Ama bekledikçe de gidiyor. Bu sefer ne olursa olsun diyorsunuz.*" ifadesi, bahsi geçen düşüşe atıfta bulunur niteliktedir. Diğer yandan genç yaşta özellikle fiziksel etmenlerin öncelenmesi, yaşı ilerlemesiyle birlikte yerini daha manevi beklentilere bırakmaktadır:

(...) Evet 20'li yaşlarda vardı nedense, her ne kadar şu an çok saçma gelse de; saç, gözü şu renk olsun, boyu posu şöyle olsun diye... Aslında gerçek manada evlilik için asla kriter olarak saymayacağım isteklerim vardı. Şu anda da var aslında ama bu şekilcilikten/maddeselden çok birlikte yaşayabilmek, anlaşabilmek için duygu, düşünce, hayat görüşü, karakter, huy gibi bir takım karakteristik özelliklerin, benimle olan uyumu gibi faktörlere bakıyorum. Olmazsa olmazlarım var ama ne kadar bunda ısrarcı olabilirim bilmiyorum. Saygı benim için çok önemli sanırım. İnsanlara ve eşine olan saygısını kaybetmemeli. Allah korkusu ve vicdan sahibi olmalı. Kesinlikle dominant veya baskın karakterli olmamalı. (G15, Lisans, Memur, E,46).

Eş seçim tercihleriyle ilgili olarak diğer hususları; karşılıklı güven ve saygı, şefkatli ve merhametli olma, empati yapabilme, gerektiğinde özür dileyebilme, öfkesini kontrol edebilme, örf ve adetlerine bağlı olma, uyum şeklinde kısaca özetlemek mümkündür.

2.1.6. İdeal Evlilik Yaşı; İlerleyen yaş ortalamaları...

Mülakatlar esnasında görüşmecilere ideal evlilik yaşının kaç olduğu sorulmuş ve ideal evlilik yaşı ile ilgili olarak katılımcıların farklı rakamlara işaret ettiği görülmüştür. Katılımcıların evliliğin ideal yaşını “olgunlaşma” kavramı çerçevesinde değerlendirdikleri gözlemlenmektedir:

Bayanlar ve erkekler olarak ayırıyorum. Erkekler bence 30'a kadar tam olgunlaşmıyorlar. Bayanlar 25 olabilir; çünkü doğurganlığını yitirmeme açısından biyolojik olarak bakıyorum. (G2, Yüksek Lisans, Psikolog, K,34).

İdeal Evlilik yaşı kişiden kişiye değişse de dünya üzerinde empoze edilen özgür hayat algısıyla insanlar tek yaşama gayreti içerisinde. İdeal yaş benim için 28'dir. Günümüzde olgunlaşma yaşı 28 olduğunu düşünüyorum. Bundan dolayı bana göre ideal evlilik yaşı 28'dir. (G14, Lisans, Dış. Tic. Sorumlusu, E,31).

O ideal kavramı herkes için değişiklik gösterebilir ama bence sanki kadınlar için 25 sonrası ideal yaş. Çünkü kişiliğin ve mantığın oturuyor ve artık hem kendini tanımış oluyor ve hayattan ne istediğini, fitratına uygun eşin hangi özelliklere sahip olması gerektiğini biliyorsun hem de işini gücünü biraz daha oturtmuş oluyorsun. Erkekler kadınlara göre daha geç olgunlaşıyor, bu nedenle erkekler için 28 yaş sonrasının daha uygun olduğunu düşünüyorum. (G7, Yüksek Lisans, Öğretmen, K, 36).

Her kişi açısından farklı olabilir. Ben bir sayı idealize edemiyorum. İnsanlara hadi geç kaldın evlen deniyor, toplumda böyle bir algı var ama ben net bir sınır koyamıyorum. Çünkü 25 yaşındaki A ve B kişileri farklı yaşam tecrübelerinden geçiyor, kimisi daha çabuk olgunlaşıyor kimisi daha geç olgunlaşıyor. (G9, Doktora, Akademisyen, E,34).

Katılımcılar, ideal evlilik yaşının olgunlaşma ile belirlenmesinin nedenini sorumluluk ve kendini hazır hissetme ile irtibatlı olarak düşünmüşler ve bu durumu şu sözlerle ifade etmişlerdir:

Şimdi şöyle bir durum var ideal evlilik yaşı şudur demek olayı çok netleştirmek ki bence bu yanlış. Mesela kimisi 22 yaşında sorumluluk alabilir kimisi 30 yaşında alabilir yani bu yüzden kalkıp neye göre diyeceğim. Bence kişinin kendini bu sorumluluğa hazır hissetmesi çok önemli. Eğer bunu 25 yaşında hissediyorsa 25'dir, 30'sa 30, 20'ye 20'dir. Bence en önemlisi bu: Kendini hazır hissetmek, sorumluluğu alabilmek. Kendi açımdan söylemek gerekirse ben kendi adıma geç kaldım diyebilirim. Ama başkaları için net bir rakam söyleyemem. Burada herkesin kendi hazırbulunuşluğu önemli. Çok öznel... (G1, Doktora, Öğretmen, K, 28).

Katılımcılar evlilik için ideal yaş aralığını kadın ve erkek için ayrı olarak düşünmüşler ve dönemsel kategorik ayrımlara gitmişlerdir. Bu ayrımları erkekler için 25-35, kadınlar için ise 22-30 yaş aralığında belirttikleri söylenebilmektedir. Bu durumun gerekçesi olarak; ilerleyen yaşla birlikte bireylerin duygudan ziyade mantık penceresinden hayata bakmaları bu nedenle de zorluklar karşısında katlanılabilirlik seviyesinin daha yüksek olduğunu belirtmelerini göstermek mümkündür. Ancak hayata bakışın artık daha farklı bir pencereden gerçekleşiyor olmasına paralel olarak, ilerleyen yaşla birlikte adayların da azalması, dikkat çekilen bir başka noktadır. Diğer yandan bireyin kendini ve çevresini tam olarak algılamadan, başka bir deyişle birey olma bilincine varmadan gerçekleştirilecek evliliklerin hem kendileri için bir yük hem de doğacak çocuklar için sağlam olmayan bir aile zemini oluşturması, evliliğin ideal yaşının 25-30 yaş arasında gösterilmesinde bir gerekçedir. Kadınların ise konuyu daha çok doğurganlık açısından değerlendirdikleri ve buna bağlı olarak bir yaş aralığı verdikleri görülmüştür. Bir katılımcının ise erkeklerde 35-40, kadınlarda ise 28-35 yaş aralığını vermesi dikkat çekmektedir. Görüşmeci bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmektedir:

35-40 yaşına gelen bir erkek birey, askerlik ve iş sorununu genelde aşmış oluyor. Gençlikteki toyluk bitmiş, hayat tecrübesi artmış oluyor. Evlilik için maddi olarak biraz daha imkânı artmış oluyor. Yaş ve hayat tecrübesi nedeniyle sorumluluk duygusu artıyor ve dünyevi birtakım zevklere doymuş oluyor. Artık o eski hız ve arzular yerine daha olgun bir erkek ve aile kurma, çocuk sahibi olma duygu yoğunluğu ile yer değiştiriyor. Misal, 20 yaşında bir erkek evladını evlendiriyoruz. Daha gözü açılmamış, karakteri olsun, huyu olsun daha

oturmamış. İlk gördüğü veya sevdiği genç kızla evlendiriyoruz. Sonra sosyal hayatına daha farklı bayanlar girebiliyor, görebiliyor, tanışabiliyor. O bayanda aradığını bulabiliyor veya keşfediyor, kabaca bir tarifle gözü açılıyor. Ama yaş artık 35'leri geçmişse kanımca kemale eriyor. Artık hedef, direk aile kurmaya odaklanıyor. (G15, Lisans, Memur, E,46).

Yukarıda literatür kısmında evlilik yaşı ile ilgili olarak cinsel erginlik düzeyine ulaşmanın temel ölçüt olduğu, ancak bu durumun tek başına yeterli olmadığı, sosyal ve ekonomik düzey açısından da bireyin geçimini temin edebilme yetisine sahip olması gerektiği belirtilmişti. Sahadan gelen bulgular da günümüzde gençlerin cinsel erginlik düzeyine ulaşırlar da sosyal ve ekonomik açıdan yeterli düzeye ulaşmadan evlilik kararı almadıklarını göstermektedir. Yetişkinlik, bir işe sahip olabilme, bir ailenin sorumluluğunu üstlenebilme olarak ifade edebileceğimiz sürecin genel adıdır. Ancak yukarıda gençlik ve yetişkinlik dönemlerinin farklı rakamlarla ifade edilmesi, genç kimdir? Yetişkin kimdir? Konularında kavram karmaşası yaşandığını göstermektedir. Bu durum literatür kısmında ifade edilen günümüzde artık gençlikten yetişkinliğe geçişin muğlaklaşması gerçeğiyle de örtüşmektedir.

Bal'ın çalışmasında da evliliğin ideal yaşına ilişkin benzer sonuçlarla karşılaşmıştır. Bal, mülakatlar sonucunda buluğa erme, hazır bulunuşluk, sorumluluk bilincinin oluşması gibi faktörlerin evliliğin ideal yaşını etkilediği sonucuna ulaşmış ve geç yaşın olgunlaşmayı beraberinde getirmesiyle beraber kararların da daha rasyonel şekilde verildiğini tespit etmiştir.¹²⁹

2.1.7. Erken Evlilik / Geç Evlilik; Avantaj ve Dezavantajlar...

Görüşmecilere, erken evlenmenin ve geç evlenmenin olumlu ya da olumsuz yanlarına ilişkin soru sorulmuş böylelikle avantaj ve dezavantaj olarak değerlendirdikleri durumlar anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında erken evlenmenin, erken yaşta çocuk sahibi olma noktasında avantaj sağlayacağı konusunda hemfikir oldukları gözlemlenmektedir. Tarafların henüz yeteri kadar olgunlaşmadığı 20'li yaşların başında gerçekleştirilecek olan evliliklerin, boşanma ihtimalini arttırdığı

¹²⁹ Bal, s. 28-29.

noktasında da görüş birliği içerisindedirler. 25-30 arası dönemde olgunlaşma ile beraber keskin- sivri yanların törpülediği, alttan alabilme kabiliyetinin geliştiği, bu nedenle evlilikte uyumun daha kolay yakalanabileceği, görüşmecilerin işaret ettikleri diğer noktalar arasındadır. Ertelenmiş evliliklerin kuşak çatışmasını beraberinde getireceğini bir görüşmeci şu cümlelerle dile getirmektedir:

Atalarımız “Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır” demiş. Böylece, o dönemlerde 17-18 yaşına gelen erkek askerliğin bitimi ile düğünü yapılır...Muhtemeldir ki, 15-16 yaşındaki gelin üremeye başlar. Böylece en az 15 çocuk, sayısız torun gibi esasen hayatı anlamlandıran güzelliklerin bir an evvel garantilenmesi sağlanır. Her ne kadar bu yaşları onaylamayıp tasvip etmesem de otuzlu yaşlardan evvel evlenen bireylerin bu olgulara erken kavuşup, hayattaki görevlerini rahatlıkla tamamladıklarını düşünüyorum. Bunu geç yaşta yaptığınız takdirde; yani kırklı yaşlarda evlenmeniz, muhtemel yavrunuzun yetişmesinde zorluk yaşamanıza neden olacak, çocuğunuz yirmili yaşlara geldiğinde siz altmışlı yaşlara varacaksınız. O yaşta o evladınıza ne kadar söz geçirebilirsiniz? Geleceğini kurmakta ne kadar ayak uydurabilirsiniz? Torunlarınızı görme şansınız ne kadar var? Hayal bile edemiyorum. Misal; 10 km’lik bir atletizm yarışmasını düşünelim. Atletler 5 km’yi bitirmişken yani parkuru yarılarken, siz daha yeni başlıyorsunuz. Yaştlarınızın torunları olmuşken, siz daha evlenip evlat sahibi olma gibi uzun bir yolunuz var. (G15, Lisans, Memur, E, 46).

Bir başka katılımcı ise erken evlenmenin avantajını kemikleşmiş bir kişilik yapısının henüz oluşmaması nedeniyle birlikte “büyümenin” mümkün olduğuna ve bu nedenle evliliğe entegrasyon ve uyumun daha kolay bir şekilde gerçekleşeceğine işaret etmiştir. Ona göre ebeveynlik rolleri açısından da erken evlilik avantajlı bir durumu beraberinde getirmekte, pek çok şey süreç içerisinde sorun haline getirilmeden atlatılabilmektedir. Aynı katılımcı erken evlenen bir kişiliğin henüz olgunlaşmamış bir kimliğe sahip olmasından dolayı beklentilerinin de sürekli değişiklik göstereceğine işaret etmiş, bu nedenle boşanmanın çok daha kolay olabileceğine vurgu yapmıştır. Geç evlenmeye ilişkin düşüncelerini ise şu sözlerle dile getirmektedir:

(...) Geç evlendiğinizde, doğru kişiyi seçme olanağınız da yüksek olabilir. Bir taraftan bakıldığında ne istediğinizi kendiniz de daha iyi tanımlayabildiğiniz için dünyayı da daha iyi tanımlayabilmeniz mümkün. Bu ihtimaller içerisinde de daha kendinize yakın profili seçmeniz mümkün. O kurumun getirdiği yükümlülükleri, insan olma sorumluluğunu ve evliliğin getirdiği sorumlulukları sırtlanabilirsiniz belki kolaylıkla. Ama doğru kişi diye bir şey yok zaten. Siz doğru kişi olmaya çalışıyor musunuz ona bakmak lazım. Karşıdaki kişi ne kadar insani özellikleri barındırıyor buna bakılmalı. O olgunluğu yakalamışsa iki kişi, bütün eksiler törpülenebilir. O kurumu sürdürülebilir kılmak için. Ama çok benmerkezci daha sabit daha net bir kimlik oluşumu da mümkün. Demiri düşünün demiri eğmek ne kadar mümkün? Eğilmeyen, bükülmeyen bir yapıda mümkün dezavantajları olarak. (G3, Doktora, Akademisyen, K, 42).

2.1.8. Evliliği Geciktirme Nedenleri; İstek ve beklentilerin kesişmemesi durumu

Görüşme yapılan kişilere kendi durumlarını değerlendirmelerini sağlamak amacıyla “Evliliği geciktirdiğinizi düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Ardından “düşünüyorsanız evliliği geciktirmenize neden olan şeyler neler?” sorusu sorularak, daha derinlemesine bir analiz yapılması hedeflenmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı, bu soruya “Evet düşünüyorum” şeklinde yanıt vermiştir. Görüşülen kişilerin evliliği geciktirmesine neden olan faktörlerin daha çok sosyo-kültürel etmenler çerçevesinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. En temelde, doğru insanla karşılaşmamış olmak, eğitim hayatı, maddi beklentiler, bireysel yaşamın konforuna alışma, çevresel faktörler birçok katılımcının gerekçeleri arasında yer almaktadır.

Düşünüyorum. Burada biraz da mesleki olarak bakıyorum olaya. Tek yaşamamın da bir etkisi var. Çünkü seni süreç belli bir şeyden sonra, aklından geçen biri olmuyor ya da başkasının aklından sen geçiyorsun o olmuyor. Süreç bu şekilde ötelenip gidiyor. Ama ben şahsen bir erkeğin 28 yaşından önce evlenmesi gerektiği düşüncesindeyim. 26 yaşında ilk iş hayatına başladığımda, yüksek lisanstan sonra, bugün yarın bugün yarın diye diye bu sürelerle geldim. Yaşadığımız çevre ve konjonktür bizi eş durumunda daha da titiz davranmaya itti.

Çünkü düşünün 18 yaşında benim annemde de babamda da yok diyecek bir durumları yokmuş. O evlenecek o evlenecek demişler olmuş. Ama şimdi baktığımız zaman şu anki durumda biraz daha ince detaylara inilerek bu süreç uzuyor. Daha ince eleyip sık dokunuyor. Önceden biraz da işi olurlarına bırakıyorlardı. Millet evlendikten sonra birbirini seviyordu. Ama şimdi sen bi flört dönemi bi tanışma durumu şu bu diyene kadar durum buralara geliyor. Geçmişte insanların birbirlerinden tek bir bağlantıları vardı. Evlenmek. Her iki taraf da onu kabul ettikten sonra olay gidiyordu. Ama şimdi baktığında çevreniz, arkadaşlarınız, çevrenizdeki evli arkadaşlarınız bunların hepsi birer örneklem. Flört, insanın gününden gün, ömründen ömür alıyor yani. O yüzden yaşı geçmesinin buna tekabül ettiğini düşünüyorum. (G8, Doktora, Akademisyen, E, 30).

Görüşmecilerin ifadelerinde dikkat çeken bir diğer husus ise evliliğin dini motivasyonun çok fazla ön plana çıkarılmayışıdır. İslam’da ailenin karşı karşıya olduğu en büyük çıkmazlardan biri olarak aile hususunda dini değerlerle dini olmayan batı değer dünyasının karşılaşması gösterilmiştir.¹³⁰ Çalışmanın kendini dindar yahut muhafazakâr olarak tanımlayan kesimle yapıldığı dikkate alındığında evliliği geciktirme nedeni olarak dünyevi faktörlerin ön plana çıkarılmasından söz edildiği gözlemlenmektedir.

Şu da var, yani üniversiteden mezun olduğumda dünyayı gezeyim falan diyen arkadaşlarım çok var. Yani gezip tozmak varken eğlenmek varken oturup çocuk mu bakayım yemek mi yapayım kafası yüzünden dünyevi sebeplerle evlilik ertelenebiliyor. Dil öğrenmek farklı ülkeler görmek, yani tüketim toplumu olmamızdan kaynaklı düşünce tarzlarımız değişiyor gibi geliyor bana. Sosyoekonomik açıdan aynı düzeyde olmak, aynı geçmişe sahip olmak evliliğin daha kolay olabilmesini sağlıyor çünkü ortak daha çok noktanız oluyor ve ortaklığın artması idealize kavramının daha çok gerçekleşmesine sebep oluyor bence. (G2, Yüksek Lisans, Psikolog, K,34).

Ben düşünmesem bile çevrem düşünüyor. Her şeyin bir vakti ve zamanı olduğunu düşünüyorum. Herkes söyledikçe ana gündem maddesi olarak kafamın

¹³⁰ Bustan, s.118.

bir köşesinde yer alıyor tabi. Bundan birkaç sene öncesine kadar zihnimde farklı şeyler vardı, işe girmek, askerlik yapmak vs. Onlar önde bir bariyerdi. O bariyerler ortadan kalktığına ve belli bir zaman geçtiğine göre artık bir bariyerim kalmadığı için geciktirdiğimi düşünüyorum. Ama şuna da inanıyorum ki eğer yolun sonunda bir evlilik varsa o da tam zamanında olacaktır. Olacak olan tam zamanında olacaktır diye düşünüyorum. Evlilik iki kişiyle yapılıyor. Evlenecek kişiyle karşılaşmamış olmak, ya da bulamamış olmak, denk gelmemiş olmak, ya da karşılaşp fark edememiş olmak, evliliği geciktirmemdeki temel sebep. (G9, Doktora, Akademisyen, E, 34).

Artan boşanma oranları, mutsuz birliktelikler, çevresel faktörlerin evliliği ertelemesinde etkili olduğunu ve bu durumun kendisini daha akılcı davranmaya sevk ettiğini bir görüşmeci şu ifadelerle dile getirmektedir:

(...) Her şey aslında tam zamanında gerçekleşir. Hayattan beklentim mutlu olmak ve belki de çevremdeki başarısız birlikteliklerin de etkisiyle mutsuz olmaktan çekindiğim için bu konuda ağırdan almaktayım. Gerçekten birlikte yürüyebileceğime inandığım bir yol arkadaşı ile karşılaşmadan da sırf geleneğe uymak için böyle bir maceraya atılmayı çok rasyonel bulmuyorum. Her ne kadar bu iş rasyonalite ile değil doğrudan sezgilerle alakalı olsa da henüz o kadar aklımı kaybedecek bir durum yaşamadım diyebilirim. (G12, Doktora, Memur, E, 34).

2.2. Din-Dindarlık-Değişim

2.2.1. Dindarlıktan Dini'darlığa...

Arapça “din” kelimesine Farsça “dar” ekinin eklenmesi sonucu oluşan “dindar” kelimesi, sözlükte “Allah’a inanmış ve bağlanmış kimse” anlamına gelmektedir. Dindar kelimesine “lık” ekinin getirilmesi ile oluşan “dindarlık” ise “kişinin dinine sıkıca bağlı olma durumu”nu ifade etmektedir. Dindarlık olgusu bireysel, toplumsal, zamansal anlamda önemli değişim ve farklılıklara sahne olan dinamik; hatta diyalektik bir olgudur.

¹³¹ Bu nedenle “dindarlık” dendiğinde her bireyin aklında farklı bir tanım şekillenmekte,

¹³¹ Ünver Günay, “Dindarlığın Sosyolojisi”, Ünver Günay ve Celaleddin Çelik (Ed.), **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi** içinde (1-60), Adana: Karahan Kitabevi, 2006, s.8.

her birey dindarlığı farklı ölçütlere göre değerlendirebilmektedir. Yukarıda teorik çerçevede de ifade edildiği üzere din sosyal davranışlar için bir motivasyon kaynağıdır. Sosyal davranışı şekillendirirken, sosyal bir takım farklılaşmalardan da bağımsız değildir.

Geleneksel topluma oranla modern toplumlarda gerçekleşen birçok farklılık sebebiyle dinin geleneksel toplumlarda olduğu şekliyle varlığını sürdüreceğini düşünmek elbette ki hatalı bir görüştür. Geleneksel toplumda sosyal hayatın en tepe noktasında bulunan din, modern toplumda daha bireysel, kişilerin öz alanlarıyla alakalı şahsi bir vicdan meselesi haline gelmiştir. Rasyonelleşme, uzmanlaşma ve iş bölümü, kurumsallaşma gibi önemli değişimlerin meydana geldiği şehirleşme ve modernleşme sürecinde geleneksel dindarlık formlarında da ciddi değişimler meydana gelmektedir.¹³²

Çalışmanın hipotezleri arasında muhafazakârlar açısından evlilikte din-dindarlık kriterlerinin evlilik tercihleri söz konusu olduğunda ön planda tutulduğu, ancak günümüzde dinin ve dindarlığın muhtevasında değişimler yaşandığı için, kişilerin istedikleri özelliklere sahip olan “dindarlarla” karşılaşamamasının evliliği geciktirmede etkili olduğu düşünüldüğü belirtilmişti. Bu nedenle bu bölümde öncelikle katılımcılara “Size göre dindarlık nedir? Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu sorulmuş ve dindarlıktan anladıkları şeyin ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerin bir bölümü dindarlığı kitabi olarak Allah’ın emir ve yasaklarına uyma, ibadetlerini olması gerektiği şekilde yerine getirme şeklinde değerlendirmişlerdir.

Dinin gereklerini Allah’ın istediği şekilde, yüce kuranında yazıldığı şekilde emirlere ve yasaklara uyulmasıdır dindarlık. Ortada bir yerdeyim. Çünkü yasakları yapmamaya çalışıyorum ancak farzları da tam olarak yapmamaktayım. (G11, Yüksek Lisans, Memur, E,34).

Namazını kılması dini değerlerini önemli görmesi, İslam’ın farzlarını yerine getirmesi benim için dindarlıktır. (G2, Yüksek Lisans, Psikolog, K, 34).

¹³² Kemaleddin Taş, “Dindarlığın Tipolojileri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma”, Ünver Günay ve Celaleddin Çelik (Ed.), **Dindarlığın Sosyo- Psikolojisi** içinde (175-206), Adana: Karahan Kitabevi, 2006, s.186-187.

Bana göre dindarlık, herhangi bir dinin gereklerini, yani emir ve yasaklarını hayatında uygulayan ve kabul eden kimseye dindar denir. "lık" eki ile de bağlı olma veya bağlılık, aidiyet anlamını verir. Kendimi dindar olarak değerlendiriyorum. Ama kime ve neye göre? Benden daha dindar olan ile benden daha az dindar olan insanlar mutlaka vardır. Her ne kadar "kul" olarak zaman zaman bilerek veya bilmeyerek günah işlese de; dinin emir ve gereklerini mümkün mertebe yerine getirmekte özen ve süreklilik gösteriyorum. Hayatımda uyguluyorum, uygulamaya çalışıyorum. (G15, Lisans, Memur, E,46)

Diğer yandan kimi görüşmeciler ise dindarlığın şekilsel kalıplara sıkıştırılamayacağını, dindarlık kavramının ibadet boyutundan çok daha geniş bir alana tekabül ettiğini ifade etmişlerdir.

İnandığın gibi yaşamaktır. Ancak bir gelenek gibi değil, taklitten uzak bir şekilde inancını bilinçli bir eylemle hayata tatbik etmek gerekir. Sadece ibadet boyutuyla değil, bütünüyle yaratıcının insana yüklediği sorumluluğum farkında olarak, onun yeryüzündeki halifesi olduğunun bilinciyle yaşamak... İşte hakiki dindarlık bu olsa gerek. Kendime gelince, bu manada dindar biri miyim? Sanırım bu tanıımı tam olarak doldurmaktan uzak, sadece yolda sıradan bir yolcuym. (G12, Doktora, Memur, E,34).

Dindarlık; hani ben çok dindarım, işte şu kadar namaz kılarım, günde şu kadar Kuran okurum değil... Dindarlığı davranışlarında arıyorum. Yani ben şu kadar hatim okudum, şöyle ibadet ederim değil de kalp kırıyor mu? Anlıyor mu bir şey söylediğin zaman? Çıkar için mi Allah rızası için mi yapıyor? Almadan vermeyi biliyor mu? İnsanlara minnet duymayıp, teşekkür edebilmeyi biliyor mu? ... vs. Dindarlık bana göre böyle bir şey. (G5, Yüksek Lisans, Memur, K, 30).

Ben tabi ki kendime dindarım diyemem. Dindarlık çok boyutlu. Yani bunu sadece ibadetlere de indirgeyemiyorum, zihne de indirgeyemiyorum veya sadece işin felsefesinden de bahsedemiyorum. Bence dindarlık bir duruş gibi. İslam'ın bahsettiği kural ve kaidelere en iyi seviyede uyma çabası bence dindarlık. Buna baktığın zaman işte yeri geliyor sabah namazını kaçırabiliyoruz, ya da uyuyakalıp

yatsıyı kaçırabiliyoruz. 5 vakitte bile problemimiz olabiliyor. İbadete indirgesen bu çıkacak. İbadeti yapıp da başka birinin kul hakkına giriyorsam ki bu da dindar diyemem. Ya bana göre dindarlık galiba şu; İslam'ın toplum hayatında ve bireyin hayatında verdiği kurallara en iyi uyma çabası dindarlıktır. Bunu çok fazla buna idealize ettiğimin farkındayım. Bu yüzden hani bana desen ki dindar bir insan var mı desen ben bu nedenle yok derim. Çünkü bu anlamda bu kadar mükemmel seviyeye yakın insan ben görmedim. İllaki bir yerde patlak verir çünkü hepimiz bir beşeriz. Bu yüzden dindarlığı bu şekilde bir bütün olarak ele alıyorum. (G1, Doktora, Öğretmen, K, 28).

Dindarlığın sosyolojik boyutu, onun farklı toplum katmanlarında farklı şekillerde anlaşılması ve tecrübe edilmesi sonucunu beraberinde getirmektedir. Yaşam tarzlarının farklılaştığı yerlerde yaşam tarzları ile uyum ya da çatışma içerisinde dindarlık anlayışları gelişebilmektedir. Dindarlık olgusunun çok boyutlu olması, onu farklı tasnif ve kavramsallaştırmalar ışığında incelemeyi gerekli kılmıştır. Dindarlık tipolojileri olarak ifade edebileceğimiz tasniflerden “kent dindarlığı” kavramı bu tasniflerden biridir. Kentlileşme ile dini anlayışın inanç ve ibadet boyutunda, algı noktasında da değişimler meydana gelmiştir. Bir katılımcının şu ifadeleri bu bağlamı ifade eder niteliktedir.

Taşradaki dindarlık daha kolay daha rahat çünkü daha fazla seni etkileyen bir şey yok orada. Bir insan taşrada daha kolay dinini yaşayabilir. Çünkü kalabalık yok, toplum yok, seni rahatsız edecek olanaklar ve ihtimaller yok öyle söyleyeyim. Hele ki İstanbul gibi bir kentte hele ki son 15 yılda son 20 yılda dinini yaşamak çok çok zor... Biz mesela şöyle bir cümle kurarız kendi aramızda; Köye gidip dinimizi mi yaşayalım? İstanbul'da kalıp din için mi yaşayalım? Yani aslında bu şu an bizim burada ki en büyük savaşımlar din için mi yaşıyoruz yaşamak için mi yaşıyoruz... (G10, Lisans, Sanatçı, E, 30)

Görüşmecilerin zihninde dindarlığın çok farklı alanlara karşılık geldiği görülmüştür. Bu açıdan “günümüzde dindar kimdir?” sorusunun yeniden düşünülmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Dinin sadece inanç ve ibadet boyutunda anlaşılmasının, dini içselleştiremememize neden olduğunu, aynı zamanda hayata bakış anlamında da

sorunlu bir perspektifi beraberinde getirdiğini bir katılımcı aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedir.

Dün yine bir erkekle konuştum bu konuyu. Din nedir? Peygamberin bize getirdiği sünnet, onun yaşantısı, hadislerle beraber Kuran'ı Kerim'i anlama ve yorumlama ve bunun pratik hayatta uygulanmasıyla alakalı olarak bir konuşma bütünlüğü vardı. Ben kendi din anlayışımı ona sonra söyledim. Güzel ahlak ve insani olana çok vurgu yapıyorum her fırsatta. Peki dedim birisine nazik davranmak, iyi davranmak, şefkat göstermek, onun ihtiyacını görüp o ihtiyaç çerçevesinde hareket etmek, diğerinin hayatını zorlaştırmamak? Diğer, öteki ve kendi hayatımızı zorlaştırmamanın içine ne giriyorsa aslında insani olan budur dedim. Bana şunu söyledi: "Güzel ahlak bu değil, din bu değil.", "Peki din ne?" dedim. Din sadece kitabi olarak bize gelmiş olanın bire bir karşılığını söylemek. Peki, onun yaşam pratiği içerisinde içselleştirilmesi nasıl olacak. Birine güzel söz söylemek, bir sıkıntı yaşadığında o sıkıntıyı dinlemek bile bizim dinimizde karşılığı olan bir şey. Tebessüm dahi sadaka hükmünde. Bir kadının çocuğuna bakması, onunla geçirdiği zaman sadakadır. Erkeğin kazandığı maaşı, dışarıda kazandığı para da sadaka hükmündedir. Peki, bu şeyi pratik yaşamla teorinin kuramsal kısmı sadece din olarak algılanıyor bizim toplumsal yapıda. Din ne için gelir? İnsanın hayatını kolaylaştırmak ve bu dünyayı daha iyi anlamlandırmak için gelir. Bu dünyayı daha iyi anlamlandırdığınızda, eşyayı anlamlandırdığınızda, kendimizi de tanımış oluruz. Dolayısıyla insan kendini tanıdıkça Rabbini bilir, din budur işte. Buna hizmet eden her şey dindir. Örneğin diyoruz ki yalan söylemesin, iyi insan olsun. İyinin tanımı da gerçi değişir ama iyi bir insan olsun denir temelde. Peki, bu din değil mi dedim ben? Hayır, bu bizim kendi pratiklerimizde yaşadığımız şey dedi. Peki, bu neye hizmet ediyor? Senin daha iyi bir insan, daha iyi bir kul, daha iyi bir kul olmayla yaratıcı ile kurduğun daha kaliteli nitelikli bir ilişki değil mi dedim? Sonra şunu anladım o da kendini modernist olarak tanımlayan biriydi. Din bizde ikili ilişkiler ağında çok da konumlanmıyor ve yanlış bir yerde algılanıyor. Daha kitabi, daha kuramsal. Kuramsal olunca da daha yukarda duruyor, bize ulaşan ve bizim dünyamıza kalbimize ulaşan bir şey olmuyor. O yüzden bizi değiştiremiyor ve dönüştüremiyor. Din eğer insanı

değiştirebiliyorsa dönüştürebiliyorsa biz de o dini temsil ediyoruz. Eğer bizde bir şey sadece kitabı olarak kafaya alıp öteki üzerinden, çünkü nasıl bir hayat sergilenir? Birincisi; bireysel hayat, ikincisi de öteki üzerinden... Üçüncü olarak da eşya ile kurduğumuz ilişki üzerinden. Üçünü de belirleyen bu ama üçü içerisinde yaşadığımız tüm süreçler zaten din. Yani bir çimene basmamak gibi ya da bir karıncayı incitmemek gibi hayvanla kurduğumuz ilişki dahi aslında dindir. Din sadece hadis ve ayetleri önümüze kitabı olarak sıralamak değildir. (G3, Doktora, Akademisyen, K, 42).

2.2.2. Eş seçiminde dindarlık faktörünün önemi

Dinin sosyal davranışı şekillendirmesine örnek olarak aile ve evlilik müessesini göstermek mümkündür. İslam’a göre evlilik ve aile kurmak, İslam’ın bireysel ve toplumsal anlamda beklediği değişim ve dönüşümü gerçekleştirmenin en kolay yoludur. Çünkü insanın özü aile içerisinde değişir, aile içerisinde şekillenir. Eğer öz değişirse toplum da değişecek ve dönüşecektir.¹³³ Gerek ayetlerde gerekse hadislerde, evlilik hususunda temel vurgunun dindarlık ve ahlak üzerine olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu eş seçiminde dindarlık faktörünün önemli olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber’in “*Bir hanımla dört şey için evlenilir: Güzelliği için, malı için, dindarlığı için yahut soyu için. Sen dindar olanı seç ki huzur bulasın*” ifadesinde eş seçiminde dindar olanın tercih edilmesine yönelik tavsiyeden hareketle eş seçiminde dindarlık faktörünün kaçınıcı sıraya karşılık geldiğini belirlemek amacıyla katılımcılara “Eş seçiminde dindarlık faktörü sizin için önemli midir?” sorusu sorulmuş ve böylece dindarlığa yönelik tutumlarının anlaşılması hedeflenmiştir. Katılımcıların ifadelerinde ortak olan nokta, “günümüzde dindar kimdir?” sorusudur. Katılımcıların büyük çoğunluğunda dindarlığın karşılık geldiği alanın tam olarak tanımlanamaması aslında eş seçim tercihleri söz konusu olduğunda istedikleri özelliklere sahip olan “dindar bireyler” ile karşılaşamama dolayısıyla evliliği ötelediklerini düşündürmektedir. Eş seçiminde dindarlık faktörünü öncelediğini ancak şekilsel şartları yerine getirmekten ziyade dinin temsil boyutunun daha öncelikli olduğunu katılımcılar şu sözlerle ifade etmektedir.

¹³³ Bünyamin Erul, “Hz. Peygamber Öğretisinde Aile”, **Küreselleşen Dünyada Aile: 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.32.

Elbette ki bu ilahi düsturu önemsiyorum. Ama bu da yine dindarlık kavramına yüklenen anlamla ilişkili... Toplumda ibadetlerini yerine getiren dindar olarak kabul ediliyor. Ancak dindarlığın gereklilikleri sadece ibadet boyutunda mı anlaşılmalı. Hoşgörüsüz ama namaz kılıyor, müsrif ama oruç tutuyor, 2 kere hacca 3 kere umreye gitmiş ama cimri, zekât veriyor ama çalışanına hakkını vermiyor... Bu örnekleri sonsuz sayıda çoğaltmak mümkün... Bu kapsamda benim önceliğim herhalde kişinin dış dünyasıyla olan ilişkileri. İnsanların ibadetlerinde aksaklıklar olabiliyor. Ki bu düzelmeyecek bir şey değil. Ama karakteri kötüyse, Allah'ın dinini yeryüzünde kötü bir şekilde temsil ediyorsa, bunun düzeltilebilir bir tarafı yok gibi gözüküyor. Bu noktada benim önceliğim sanırım temsil boyutu. Tabi buradan ibadet kısmını önemsiz gördüğüm anlaşılabilir istemem. (G12, Doktora, Memur, E,34).

Eş seçiminde dindarlık çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen tek başına yeterli bir kıstas değildir benim görüşümde. İnsanın birçok yönden değerlendirilmesi gerekir. Toplum içerisindeki statüsü, aile yapısı, hayat kültürü gibi daha fazlaca örneklendirebileceğimiz kıstaslar vardır. Ama benim için hepsinden önce inanç ve inancı yaşama şekli bütün kıstasların başında yer alır. (G14, Lisans, Dış. Tic. Sor. E, 31).

Eş seçiminde dindarlık faktörü önemli. Ama bu dindarlık bir ölçü ya da bir ölçüt değil. Şöyle örnek verelim, başörtülü arkadaşlarımız var mesela, çalışma arkadaşlarımızdan. Başörtülü olan X kişisini namaz kılmıyor diye biliyorum. Ama açık olup da beş vakit namazını kılanı da biliyorum. Şimdi dindarlık nerede? Baş kapalı ya da baş açık olmak dindarlık için bir ölçüt mü? Hani diyemezsin ki namaz kılıyor 5 vakit, kapalı olup kılmayan da var açık olup kılan da var. Dindarlığın ölçütü olarak neyi alacağımız meselesi hassas bir konu. Ama önemli olan dindarlıktan kastedilen ne? Müslüman olmakla dindar olunmuyor. Elinden geldiğince o konjonktüre ayak sağlayabilmek. Bu örnekler daha da genişletilebilir. Ama benim için dindarlık; ibadeti yerine getirmek, elinden geldiğince ve buna uygun bir yaşam tarzı geliştirebilmektir. Müslümanlığı yaşam tarzına tatbik ettiğinde belli bir seviyenin üzerinde olmuş oluyorsun Allah katında.

Ama dışarıdan bakıp da değerlendirme yaptığında sorun oluyor. Örneğin ramazanda başörtülü olup da sigara içen öğrenciler olduğunu gördüm. Açık olup, oruç tutmayıp, saygıdan sigara içmeyenini de gördüm. Şimdi burada hangisini dindarlık olarak alalım? Farklı sebeplerden dolayı oruç tutmayabilir, ama oruç tutana saygıdan hürmet gösterip sigara içmemesi gerekir. Açık bir öğrencinin oruç tutmadığı halde bunu kendine bir erdem kabul edip saygıdan dolayı sigara içmemesi de bence bir ölçüt. Burada önemli olan insanın içindeki niyet. (G9, Doktora, Akademisyen, E, 34).

Yukarıdaki bölümlerde katılımcıların ifadelerinden hareketle genç yaşlarda istek ve beklentilerin daha yüksek iken, yaşın ilerlemesiyle birlikte bu beklentilerin daha aşağıya çekildiği belirtilmişti. Benzer bir durum eş seçiminde dindarlık faktörü söz konusu olduğunda da karşımıza çıkmaktadır.

(...) Gençken daha önemliydi dindarlık. Hatta dua ederken saliha hatun olsun diye dua ederdim. Zaman geçti... İnsan kendinin daha çok farkına vardığı için kendimizin salih bir kul olmadığını anlıyoruz. Bu yüzden ahlaklı olsun yeter mantığını istiyoruz. Çünkü kendini tanımakla alakalı bir şey. Açık veya kapalı olması önemli değil, kendi tercihi... Kapalı olması daha mantıklı çünkü ben dindar bir insanım. Yani Müslüman olmaya çalışan bir insanım diyelim. Bir insan açık bile olsa kendini kollayabilmesi bu konu da önemli. Tercih edilebilir. Şu an böyle düşünüyorum ama bundan 5 yıl veya 6 yıl önce daha da dindar bir merteye düşünüyordum onu söyleyeyim. (G10, Lisans, Sanatçı, E,30).

Şimdi şöyle ben hep şuna inanıyorum. Peygamberimizin dediği gibi bu 4 anlamda; işte din, güzellik, soy ve zenginlik... Sen dindar olanı seç ki huzura erisin diyor. Dindarlık benim için öncelikli kıstaslardan biri. Eskiden böyle değildim ama şunu artık tolere edebilirim ya da işte onu geliştirebilirim gibi düşünüyorum. Beş vakit namaz kılmasa da en azından cumaları konusunda hassas olsun. Önceden benim beş vakit illa kılacak gibi bir kıstasım vardı, şu an onu yumuşatmış durumdayım. Bulamıyorum çünkü. (G6, Lisans, Avukat, K,28).

Dini hayatta ve dindarlıkta meydana gelen değişimlerin ekonomik faktörlerden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini düşünen G10, günümüzde dindar ama işi olmayan birinin dininin gereği olarak evlenmek istese de evlenemeyeceğini, bu nedenle aslında günümüzde dindarların da dindar olarak değerlendirilemeyeceğini şu sözlerle dile getirmektedir.

Hep buraya getiriyorum mevzuyu ama bir insan dinini yaşamak istediğinde ilk takılacağı şey maddiyattır. Ben takılıyor muyum? Takılıyorum. Çünkü ben takılmazsam kayınpeder takılıyor sıkıntı orda başlıyor herkes takılıyor. Bu yapı değişmeden evlenme kolaylığı da olmaz. Bakanlık istediğini yapsın hiç önemli değil yapmıyor. Çünkü biz münafık bir toplumuz, ben buna inanıyorum. Çok net bu toplumda Müslüman olarak yaşamak çok zor şu an... 4-4' lük Müslümanlık çok zor. (G10, Lisans, Sanatçı, E, 30).

2.3. Evlilik Yaşının Uzaması

2.3.1 Kent- Bilinç- Dünyevileşme İlişkisi

2.3.1.1. Büyük Kentlerde Ortalama Evlilik Yaşının Yüksek Olmasının Nedenleri

Kentte yaşamayı tercih ve tecrübe etmiş olan katılımcılara evliliğin geciktirilmesinde kent hayatının nasıl bir etkisi olduğunu belirlemek amacıyla “Size göre büyük kentlerde ortalama evlilik yaşının yüksek olmasının nedenleri neler olabilir?” sorusu sorulmuştur. Yukarıda literatür kısmında mekânın insanın yapıp etmeleri üzerinde etkisi olduğu, bireye bir kimlik ve referans alanı sağladığı ifade edilmişti.¹³⁴ Katılımcıların bu soruya verdiği cevaplar teorik çerçevede tartıştığımız kent hayatının ve metropol yaşamının bireyin zihin dünyası üzerinde son derece etkili olduğu gerçeğiyle örtüşmektedir. Kentler toplumun birçok kesimini bir arada barındıran, heterojen yapısı ile ön plana çıkmış oluşumlardır. Bu heterojenlikte birey de kimliğini yeniden ve yeniden tanımlamaya mecbur kalmaktadır. Ben kimim? sorusuna verilecek olan cevap kentte sürekli yeniden inşa edildiğinden, evliliğe hazır olup olmama hali de buna bağlı olarak şekillenmektedir. Görüşmecilerin şu ifadeleri de bu düşüncayı destekler niteliktedir:

¹³⁴ Alver, s.11-19.

Her şeyden önce kentler, büyük ve toplumun farklı kesimlerini bir arada bulunduran mekanlar. Kaotik bir ortam desem yanlış bir benzetme yapmış olmam herhalde. Geleneksel toplumlarda ya da kır toplumlarında diyelim insanlar kendileri gibi olan insanların içerisine doğardı. Bütün bir köyün sosyo-ekonomik seviyesi üç aşağı beş yukarı belliydi. Bu yüzden evlilik tercihleri söz konusu olduğunda da çok uzağa gitmezsiniz, evleneceğiniz kızı ya da erkeği, belki kendi köyünüzde belki de civar köylerde bulabilmeniz mümkündü. Ama günümüz kentlerinde bu tamamı ile farklı bir hal arz ediyor. Bir kere kentte muğlak bir kimlik sorunu var. Siz kendinizi sürekli öteki üzerinden tanımlamak durumundasınız. Bu yüzden “ben kimim?” sorusunu sorduğunuz her yaşta farklı bir cevap verebilmeniz mümkün kendinize. Kimlik karmaşası hazır bulunuşluğu da etkilediğinden, kişilerin evliliği ertelemesinde bir etmen olabilir bence. En azından benim açımdan bunun payı olduğunu düşünüyorum. Bir de kentte çok hızlı bir sosyal akış var, sürekli tüketmek üzerine kurulu bir sistem. Tükettikçe mutlu olduğunuzu sandığınız bir hayat anlayışı empoze ediliyor bir şekilde. Birçok şeye sahip olmamız, bir aileye sahip olmamız gerektiği gerçeğinin üzerini perdeliyor çoğu zaman. O akışa kapılıp gidiyorsun ve evlenmen gerektiği aklına gelmiyor. (G7, Yüksek Lisans, Öğretmen, K,36).

Simmel’e göre modern toplum, hız haz ve akışkanlığı ile bireyi etkilemektedir. Birey gündelik yaşamda aynı anda o kadar çok uyarıcıya maruz kalır ki bir noktadan sonra artık duyarsızlaşır. Birey artık çevresindeki insanlara olduğu kadar çevresine de yabancılaşmıştır.¹³⁵ Bu durumda kentte gerçekleşen sosyal akışın girdabına kapılıp giden birey, evlenmeyi aklına dahi getirmemekte, daha içe dönük, daha bireysel yaşamları tercih edebilmekte ve evliliği öteleyebilmektedir.

Büyük şehirlerde daha fazla uyaran var, hayat daha hızlı akmakta, madde daha ön planda ve daha fazla alternatif olması yaşı yukarıya çekmektedir. (G11, Yüksek Lisans, Memur, E,34).

¹³⁵ Melike Akbıyık, “Sosyolojide Gündelik Hayat: Mekân ve Reklam”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2018, s.184-185.

Büyük kentlerde yaşayan insanlar daha çok bireysel yaşayan insanlar. Küçük kentlerdeki birer biraz daha aile baskısı altında yaşıyorlar gibi hissediyorlar. Ama büyük kentte yaşadığın zaman aileden uzaksın, çevreden uzaksın, bakıyorsun senin çevren de evlenmemiş sana sıradanlaşmış gibi geliyor. Çevresel faktörler etkili. Benim çevremdeki insanların da hepsi bekâr. Ama bir bakıyorum Çankırı'ya gittiğimde benim yaşımdaki tüm arkadaşlarım evli. (G4, Yüksek Lisans, Fizyoterapist, K, 29).

Bir katılımcı ise kentte önceliklerin farklılaştığını, farklılaşan önceliklerin dini önceliklerin önüne geçtiğinde zaten evliliğe de gereksinim duyulmadığını belirtmektedir.

Herkes kendi derdinde yani kadının da erkeğin de. Parası var, evi var mutlu ya da değil fark etmez. Öncelikle kariyer, öncelikle para. Çocuk çok önemli değil. Yani biz evliliği sünnet olarak istiyoruz yoksa baktığın zaman evlilik aptallık oluyor. Yani bir başkasının ailesine giriyorsun, başkasının derdini üstleniyorsun. O anlamda bakıldığı zaman aptallık. Şu anki devirde de insanlar bu çerçeveden baktığı için insanlar evliliği erteleyebildiği kadar erteliyor. Ya da günübirlik ilişkilerle hayatını geçiriyorsa, bu konuda hassasiyeti yoksa evliliğe zaten ihtiyaç duymaz. Dini argümanlarım olamasa beni sınırlayan, niye evleneyim ki. Ben evliliğin bana katacağı birçok şeyi evlenmeden de yapabilirim. (G6, Lisans, Avukat, K,28).

Son 20 yıldır metropol yaşamında bu geri plana atılıyor. Bu çağda insanların bakış açısı değişiyor ve maddi kaygıları oluşuyor. Tüketim toplumunun temeli metropoller, metropollerde insan istemese bile bu kaygıya düşüyor. Bu nedenle hayatında ana gayelerden bir tanesi olan evliliği de geciktirmiş oluyor. (G10, Lisans, Sanatçı, E, 30).

2.3.1.2. Kent- Metropol- Bireysel Hayatlar; Özgürlük fikri evliliği erteler mi?

Bireysel (individual) ve bireysellik (individuality) terimleri, Latince individius sözcüğünden türemiştir. “Bölünmemiş” ya da “bölünemez” anlamına gelen terimler,

İngilizce'ye Fransızca'dan girmiş ve ilk kez 17.yy. başlarında kullanılmıştır.¹³⁶ Gündelik yaşamda belki defalarca kez kullanılan “ben” sözcüğü, 19.yy. sonu sosyal bilimler alanı analiz ve tartışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır. Bu açıdan “ben” yahut “kendilik”, modern ve postmodern kültürün temel sorunlarından biri olarak nitelendirilebilir.¹³⁷ Görüşmecilere “Kentte yaşamak sizi daha özgür, daha bireysel, daha akılcı düşünen bireyler haline getiriyor mu?” sorusu sorulmuş ve bireyselliğin evlilik fikrini öteleme üzerindeki etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Kentin daha geniş bir özgürlük alanı sunmasının bireyselliği besleyen bir unsur olduğunu ifade eden katılımcılardan bazı örnekler şunlardır:

Kent yaşamı istemeseniz de sizi daha bireysel hareket etmenizi daha fazla akılcı düşünmenizi istiyor. Buna ne kadar karşı durma gayreti içerisinde olsanız da bir çığ gibi sizi önüne katıp götürüyor. (G14, Lisans, Dış Tic. Sor. E,31).

Evet. Kentte bireysel olarak daha rahat bir yaşantı içerisindeyim. Eğer köyde yaşasaydım belki her kafama esen şeyi yapamazdım. Kentte farklı sahalara, farklı alanlar var. Bir şeyi yapmak istersen o sahaya o alana gidip arzu ettiğin şeyi yapabilirsin. Alternatifler çok kentte. Kent yapısı daha heterojen, kır daha homojen bir topluluk. Heterojen bir toplum yapısı olduğundan, sen standartlardan biraz saptığında bir otokontrol ya da dıştan bir kontrol kırsala göre daha az. Belki sen standart yaşantıda yapmadığın bir şeyi yapacaksın. Kentte bunu yapacaksan ailen, arkadaşların garipseyebilir ama kabul etmeleri ve normalleştirmeleri kıra göre daha hızlı şekilde olur. Ancak ayıplama kınama, linçe kadar gidebilir mesele. O manada kentte yaşamak standardın dışına çıkmadan bile daha özgürdür, standardın dışına çıkabilme ihtimalin bakımından. (G9, Doktora, Akademisyen, E, 34).

Toplumsal yaşam bir yandan bireyin başkalarıyla karşılıklı etkileşimine olanak tanırken, diğer yandan da “etkileşim kapasitesi olan öznelere kendilerini yeniden

¹³⁶ Ian Watt, **Modern Bireyciliğin Mitleri**, Mehmet Doğan (çev.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2016, s.159.

¹³⁷ Nick Mansfield, **Öznellik: Freud'dan Haraway'a Kendilik Kuramları**, 1. Basım, Aralık yay, 2006, s.11.

üretmelerini” sağlamaktadır.¹³⁸ Kentte özgür bir birey olarak kendini gerçekleştirme çabasının evlilik kurumuna bakışı nasıl değiştirdiğini bir katılımcı şu sözlerle dile getirmektedir:

Birey olma kültürünün ve özgürlük arzusunun daha yüksek olması, toplumsal bağların zayıflaması, ekonomik özgürlükler, kariyer çabası, kentin kargaşasının insanların yaşam alanını daraltması gibi etkenler önemli rol oynamaktadır. Ayrıca günümüz dünyasında olgunluk yaşı yükselmekle birlikte gelenekten uzaklaşma -ki bu durum kırsala da sirayet emiş olsa dahi kent için daha belirgindir- evlilik konusuna bakışı da kökten değiştirmiştir. (G12, Doktora, Memur, E,34).

Modernleşme sürecinin Türk toplumu tarafından içselleştirilmesi birçok açıdan güçlükler barındırmış ve uzun bir sürece yayılmıştır. Bunun nedeni olarak İslam’ın ve kapitalizmin ontolojik, epistemolojik ve etik öncelikleri açısından farklı toplumsal sistemler olması ve bu iki farklı sistemin Türk toplumuna entegre edilmesinin birçok çelişki, paradoks ve gerilimi barındırmasını göstermek mümkündür. Söz konusu entegrasyon neticesinde ortaya kendine has, renkli ve ironik birleşimler çıkmaktadır.¹³⁹

Dönüşümün İslami kesimdeki yansımalarını “İslam’ın yeni kamusal yüzleri” şeklinde tanımlayan Göle, kültürel açıdan kendisini seküler kesimlerden net bir şekilde ayıran dindar Müslüman kimliğinin kamusal alandaki farklılığının görünür olmasını talep etmekte olduğunu belirtmektedir. Bu yeni kimlik toplumsal hayatın birçok alanında, aktif faaliyetlerle görünürlüğünü ispat etmekte ve kendini tanımlarken kollektif bir İslam kimliğine gerek duymamaktadır. Dolayısıyla yeni dindar kimliğinin bireyselleşen bir İslami kimlik olduğu tespitini yapmak mümkündür.¹⁴⁰ Katılımcıların evliliği ötelemesi hususunda da benzer bir durum söz konusudur. Bir katılımcının kentte görünürlüğü sosyalleşme kavramı üzerinden somutlaştırması ve “evlilik yapılacak tek şeymiş gibi

¹³⁸ Zygmunt Bauman, **Modernlik ve Müphemlik**, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003, s.268.

¹³⁹ Bahattin Akşit (vd.), **Türkiye’de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.280.

¹⁴⁰Özbolet, s. 98.

gelmiyor bana” ifadesi, İslam ailesinin ve evliliğin değişen yüzünü gözler önüne sermektedir.

Kentte yaşayınca sadece evlilik odaklı bakmıyorsun yani eskiden askere git, üniversiteyi bitir hemen evlen ama şimdi bu değil yani yapacak pek çok şey var. Okulun sınırı yok zaten doktora doçent diye gidiyor. Onun dışında yapacak çok şey var, sosyal faaliyetler var, dernekler, kuruluşlar var, iş olarak farklı imkânlar var onun için evlilik tek yapılacak şey gibi gelmiyor bana. Kadın ve erkek için de bu böyle yani faaliyet çok. Konferanslar, seminerler, hobiler yani İstanbul’da yapacak çok şey var. Sosyalleşmek çok kolay. Bu yüzden sırf duygusal yönüyle, hayat arkadaşı olacak insanlar da var ama korkuyorlar çünkü duygusal tatmini yaşandığı için zaten birbirimizi seviyoruz evlenmem gerekmiyor gözüyle bakılıyor. Birlikte yaşayanlar zaten evlilik düşünmüyor. (G2, Yüksek Lisans, Psikolog, K,34).

Modern dönemde güçlü bir şekilde var olan bireycilik miti, yalnızlık ve narsisizmi beslemekte bu da gençlerin toplum ile bütünleşememesini ve çatışmasını beraberinde getirmektedir. Özgürlüğüne düşkün olma dürtüsü gençleri evlilik kararı alma ve bir aile kurma hususunda ihtiyatlı davranmaya sevk etmekte ve dini- toplumsal yeni tutum ve davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Seküler bireycilik mitinin ortaya çıkardığı tutum ve davranışların göstergelerinden biri de artan refah seviyesi ile bireylerin kendi konforunu öncelemesi ve bu durumun evliliğe bakış üzerinde de etkili olmasıdır. Bu durumu katılımcılar şu ifadelerle dile getirmektedir:

Ekonomi... İnsanların ekonomik seviyesinin yükselmesi ile kendi işleri ile gelen maaşlarını kendi yönetme becerisi. Mesela eskiden şöyle düşün; babam mesela şöyle söylerdi: Ben maaşımı alırdım babama verirdim. Bugün çalışan bir kadın ya da bir erkek ailesine vermiyor. Ailelerin çocuklarından çok fazla maddi bir beklentisi yok. Bunu belki genel yüzde yüz demiyorum ama büyük kentler için konuşuyorum yok. Çünkü 2000 lira maaş alıyorsam bu benim için kendi giderlerime, kendi zevkime, hobilerime harcıyorum. Bu rahatlığa alışmışken başka bir insanın kontrolü altına girmek fazla gelebilir. Bu erkek için de böyle

kadın için de öyle. Bence ekonomik gelir artması ve bireysel gelir elde etmek kişiyi bireycileştiriyor. (G1, Doktora, Öğretmen, K, 28).

Getiriyor. Bunu şuradan bile gözlemleyebilirsiniz; biriyle tanıştığınızda şöyle bir söze muhatap olmuşsunuzdur; “sizden istifade etmek isterim.” Kentleri bize başkalarıyla temas etme olanağı verirken aynı zamanda kısa vadeli ve bölük pörçük ilişkilere de zemin hazırlıyor. İstifade edebileceğiniz pek çok insanı bir arada bulabileceğiniz bir mekân. Buluyorsunuz da nitekim. Bir yerden sonra istifade edebildiğin, o kişiyi istismar edebileceğin gibi bir algıyı da beraberinde getiriyor. Bu bazen senin en saf ve temiz duyguların oluyor, bazen iyi niyetin oluyor, bazen de muhabbetin oluyor. Eşyalara yüklediğimiz kullan at kültürünün ilişkilerde de kullanıldığını görünce ister istemez sen de akılcı davranmaya başlıyorsun. Deminden de söylediğim gibi, sistemin dayattığı bir iklim var ve bu iklimden bağımsız soluk alman çok da olası değil... Evlilik tercihleriyle alakalı olarak soruyorsan, diyelim ki görüşüyorsun biriyle. Karşındaki kişinin sana söylediği şey şu; “ben şunu isterim, şunu isterim, şu şöyle olsun isterim, bu böyle olsun isterim.” Bireyselleşmeyi buradan bile okuyabiliriz bence. Herkes kendi hükümlerini ilan etmiş ve kendi hanedanlığı hüküm sürsün istiyor. O noktada sen de ben neden bir başkasının çizdiği sınırlar dâhilinde yaşayayım hayatımı diyorsun ve kendi içine kapanıyorsun. Narsisizm karşı cins açısından içe kapanma ve yalnızlık dürtüsünü de besleyen bir şey bence. (G7, Yüksek Lisans, Öğretmen, K, 36).

2.3.2. Kentte Sekülerleşmenin İzini Sürmek: Evlilik Tercihlerinde Seküler Yönelimler

Görüşmecilerin kent ve metropolde bireyselleşme ve özgürleşme konusundaki düşünceleri alındıktan sonra kentte yaşıyor olmanın zihin ve eylem dünyalarına nasıl bir etkide bulunduğunu anlamak için katılımcılara sekülerleşmenin genel bir tanımla “*dini olanın yerine dünyevi olanın tercih edilmesinin genel adı*” olduğu bilgisi verilmiş ve ardından evlilik tercihlerimiz söz konusu olduğunda dini tercihlerin mi yoksa dünyevi tercihlerin mi öncelikli olduğu sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplar zihniyet dönüşümünün dinle irtibatının analiz edilmesi hakkında belirli ipuçları oluşturmuştur.

Din sosyologları tarafından sekülerleşme tanımlarında vurgulanan bir nokta; “Dinin, toplumsal sistemin işleyişinde marjinal hale gelmesi ve doğa üstüne bağlı faktörlerin kontrolünü dağıtmak suretiyle toplumun işleyişi için esas fonksiyonların rasyonelleşmeye başlaması”dır.¹⁴¹ Bu yorum, aynı zamanda karmaşık ve ekonomik açıdan daha gelişmiş toplumlarda kurumların giderek kendi özerkliğini ilan ettiği bir sürece de vurgu yapmaktadır.¹⁴²

Sekülerleşme süreci, sanat, edebiyat, felsefe gibi alanlarda dini etkinin kayboluşu, bunun yerine bilimsel bir perspektifin hâkim olması olarak düşünülebilir. Sekülerleşme yalnızca kültürel ya da yalnızca düşünsel alanla da sınırlı değildir. Aynı şekilde bilincin sekülerizasyonundan da bahsetmek mümkündür. Bu, başka bir ifadeyle modern Batı dünyasının dini formasyondan bağımsız bir biçimde dünyayı ve kendi yaşamlarını yorumlayan ve sayıları gittikçe artan bireyler vücuda getirdiği manasına da gelmektedir.¹⁴³ Verilen cevaplar arasından evlilik tercihlerinde dünyevileşme eğiliminin hâkim olması anlamında bilincin sekülerizasyonuna vurgu yapan örnekler aşağıda sunulmuştur.

%80 dünyevi tercihler yapıyoruz. Bu oranı çok net söylüyorum. Boy, pos, güzellik, kariyer, eğitim, bana tabi olur mu? Benim evdeki alanlarıma hizmet eder mi? Mideme hizmet eder mi? Cinselliğime hizmet eder mi? Hazlarıma ve aileme hizmet eder mi? Benim kendimi gerçekleştirme sürecimde yardım eder mi? Bu sürece katkı sağlar mı? Entellektüel zihinlerde de genelde bu var. Kendimi gerçekleştirme serüveninde yaşıyorum ve karşımdaki kişi bana bu sürece ne kadar katkı sağlayabilecek? Buna bakılıyor. (G3, Doktora, Akademisyen, K,42).

Bu olayda tamamıyla gün geçtikçe sekülerleşmeye giden bir süreç olduğunu düşünüyorum ve bu makas gün geçtikçe daha çok açılıyor. Gündelik hayat tamamen sekülerleşmenin önünü açıyor. Yapılan birlikteliklerin, dini vecibelerin gerektirdiği nedir? Aile kurmak, yuva kurmak... Tamam, güzel, hoş. Ama madem dini vecibeleri yerine getiriliyorsa dünyevi şeylerinde yapılmaması

¹⁴¹ M. Ali Kirman ve İhsan Çapcıoğlu, **Sekülerleşme Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar**, 1. Basım, Ankara: Otto Yay, 2015, s.12.

¹⁴² Michale Dillon (ed.), **Din Sosyolojisi El Kitabı**, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2014, s. 31.

¹⁴³ Ali Coşkun, **Sevgi Sosyolojisi**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012, s. 110-111.

lazım. Buna baktığınızda bi şaşaalı düğün yaptığınızda tamamen dünyevi. İş mahiyetinden çıkıyor ve sistem seni yine çarkın içine dâhil ediyor. Çünkü bütün etrafındaki kitleler bu şekilde yapınca sen de ister istemez bu olaya dâhil oluyorsun. Bu olayın sonucunda da sekülerleşmeye çok büyük oranda pay açılmış oluyor. Dediğim gibi, bence gün geçtikçe olay tamamı ile dünyevi. Nedir yani? Bir düğünün yapılma maliyeti nedir? Bu çok esnek. Ama çok üst düzey yapan da var, çok mütevazı yapan da var. Eşya alınıyor mesela... Bir arkadaşımın duymuştum. Nişanlanma döneminde ayrıldı. Kız evi bütün eşyaları Bosch marka istemiş. Şart koymuş Bosch olacak diye. Buna bundan daha iyi bir örnek verilemez herhalde. Bu dünyeviliğin en kral versiyonudur. Kapitalizme ayak uydurmanın resmidir. Bundan dolayı ayrıldılar, nişan attılar filan filan. Bu süreç büyük şehirlerde de var diğer yerlerde de var çünkü insanlar birbirlerini örnek alıyorlar. (G8, Doktora, Akademisyen, E, 30).

(...) Dedim ya benim seküler taraflarım var diye. Mesela benim sekülerliğimi en net gördüğüm alan boşanmaya çok uzak durmamam. Mesela anlaşıyorlarsan şiddetli bir geçimsizlik varsa eskiden ne yapardı kadın? Hani yuvayı dişi kuş yapar düşüncesiyle gidip o evliliği yürütmeye çalışırdı. Ama ben hani kişiyi bu kadar mutsuz edecekse boşanmayı daha normal görebiliyorum. Ama en son merhalede. Bak şöyle; eğer evlilik sürdürülüp kadına işkence olacağına ayrılınsınlar daha mutlu olsunlar. (G1, Doktora, Öğretmen, K, 28).

1950’li yıllardan itibaren artarak devam eden kentlileşme süreci, dindarlığın çehresinde de birtakım değişimleri beraberinde getirmiştir. Sanayileşme; akılcılaşma, şehirleşme ve sekülerleşmeyi besleyen makro süreçler olarak daha çok karşımıza çıkmaktadır. Bu durum geleneksel dini kültürde çözülme ve farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Türk toplumunda sekülerizm, toplumsal süreçlerde meydana gelen çözülme ve farklılaşma sürecini ifade etmektedir. Aydınalp’e göre “geleneksel toplumda din “özne” konumundayken, modern toplumlarda “nesne” postmodern toplumlarda ise “meta” haline “gelmiş; bu durum “geleneksel dönemde ayet anlamdı, modern dönemde slogana dönüştü, post modern dönemde ise reklam olma yolunda” şeklinde ifade

edilmiştir.¹⁴⁴ Çapcıoğlu ise İslam dünyasında sekülerleşmenin daha çok dini hayattaki değişme, bireyin dindarlık, bilinç ve dini değer dünyasında ayrıca kamusal alandaki görünürlüğünün değişmesi çerçevesinde ele alındığını ifade etmektedir. Ona göre Türk toplumunun sekülerleşme eğilimleri söz konusu olduğunda kimi zaman geleneksel değerler yerini seküler değerlere bırakmakta, kimi zaman ise tam tersi bir durum söz konusu olmakta, bu nedenle modern-muhafazakâr şeklinde melez bir desenin varlığından söz edilebilmektedir.¹⁴⁵ Evlilik kurumu söz konusu olduğunda da sürecin seküler eğilimlerin hâkim olduğu bir duruma evrildiği yönündeki saha bulguları literatürde bahsedilen durumla örtüşmektedir. Bu durumu bazı katılımcılar şu sözlerle ifade etmektedir:

Geçenlerde bir şeyde izlemiştim. Normalde Kuran'ı Kerim indi, ama biz Kuran'ı Kerimi aldık duvara astık. Ne zaman ki Kuran'ı Kerim'i duvardan alır kalplerimize indirebilirsek, o zaman normal kabul ettiğimiz şeylerin hepsi gerçekleşir. Biz tamam İslamiyet'in ne olduğunu lafa söze geldiğinde konuşuyoruz, ama iş uygulamaya geldiğinde bir karşılığı yok. Eskiden evlenmek istediğinde bir oda evim olsun ama mutluluğum olsun mantığı vardı, şimdi baktığımız zaman 3+1 olsun, salon takımı olsun, şu olsun, bu olsun... Hani artık süreç oradan çıktı. Öyle olduğu zaman ne oluyor? Burada sekülerizm devreye girmiş oluyor. Eğer biz ne zaman dindarlar ya da muhafazakâr kesim tarafından eskiden olduğu şekilde İslamiyet'i tam anlamıyla yaşarsak, o zaman bir şeyler daha farklı olacak. Aksine bu durum günden güne iyi yönde değil olumsuz yönde devam ettiği için bu durumlar oluyor. Bence İslamiyet'in bugün bizler için uygulamada bir karşılığı yok lafta karşılığı var. İnançta da karşılığı var. Ama uygulamada karşılığı yok. Uygulamada karşılık bulduğu zaman sekülerizmin baltalanacağını düşünüyorum. (G8, Doktora, Akademisyen, E, 30).

Evlilik masraf kalemlerini sekülerleşme ile irtibatlı olarak düşünebiliriz belki. Toplumsal olarak birbiri ile yarışma gibi bir durum var. Bu sekülerleşmeden ziyade modernleşme ile bağdaştırılabilir gibime geliyor.

¹⁴⁴ Halil Aydınalp, “‘Özerk Dünyevileşmeler’ Ekseninde Din ve Dünyevileşme” : 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2018, s.210-211.

¹⁴⁵ İhsan Çapcıoğlu, “Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile”, *Turkish Studies*, Cilt:13, Sayı:2, 2018, s.24.

Muhafazakâr özellikleri ön planda olanlarda bile çok rahat şekilde vazgeçilebilecek ya da şart olmayan şeylerin, olmazsa olmaz, ilkesel kavramlar, ilkesel işler olarak kabul edildiğini görüyoruz. Buna sekülerleşme diyebiliriz belki, dini olarak evlilik için gerekli şartlar nedir? Şu kadar altın olacak meselesi mesela. Aslında dinin içinde olmayan geleneksel örfi şeyler. Modern dönemde ifade edersek de sekülerleşme ile süreç noktasında böyle bir şeyi görüyoruz. (...) Erkekler kadının statüsüne kariyerine bakmıyorlar. Dış güzellik olarak bakıyorlar. Huya bakıyorlar. Batılı toplumlarda belki daha farklıdır ama Türk toplumunda ne kadar eğitilmiş veya ne kadar modern bir erkek olsa da bu tarz şeyleri- dini faktörler- 4-5. sıraya koyuyorlar gibi düşünüyorum. Her erkek açısından bu böyle. (G9, Doktora, Akademisyen, E,34).

Literatürde kent hayatı bireylerin davranış kalıplarında kente özgü değişimlerin incelendiği ve toplumsal dönüşümlerin meydana geldiği bir yapı olarak ele alınmaktadır. Kent hayatı üzerine “*Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme*” adlı çalışması ile ünlenen L. Wirth’e göre kent hayatı “*insanı doğasından uzaklaştıran bir mekan*”dır. Ona göre kentsel yaşam biçimi, yüz yüze ilişkilerin yerini dolaylı ilişkilerin aldığı, akrabalık bağlarının ve ailenin öneminin azaldığı, komşuluğun kaybolmaya başladığı bir yapıdır. Benzer şekilde Simmel’de kente özgü uzmanlaşma olgusunun insan ilişkileri üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Ona göre kent insanı kalbinden ziyade duygularıyla hareket eden, akılcı, hesapçı, dakik bireylerdir.¹⁴⁶ Evlilik tercihleri söz konusu olduğunda kentin bireylerin zihin dünyalarını şekillendirmesi bu bağlamda düşünülebilir. Bir katılımcının kentin sekülerleşmeyi mümkün kılan bir yapı arz ettiğini ifade ettiği şu satırlar bu anlamda dikkat çekicidir.

Kent, mekânsal olarak sekülerleşmenin merkezi. Kentin mekânsal bir konumu var. Bugün dervişler küçük 1-2 metre genişliğindeki ir mekânda çok büyük derinlikler yaşamışlar. Demek ki mekânla insanın ilişkisi çok sıkı bir ilişki. O nedenle o mekânın bize sunduğu ile kentin bize sunduğu birbirinden farklı diye düşünüyorum. Sekülerleşmenin çitasını çok yükselten bir yer kent. Kendi içimizde de en büyük çatışmaları yaşadığımız yer. Ama aynı zamanda sığramayı yaşayıp

¹⁴⁶ Çelik, s.50-53.

iyileşebileceğimiz de bir yer. Burada dinle ilgili pek çok sorgulamaları yaşarken, tüm o dalgalanmalarda, gelgitlerde, dibe inmelerde düştüğün yerden kalkıp o iyileşmeyi sağlayabiliriz. Daha iyi bir insan olabiliriz. Daha iyi bir kul olabiliriz diye düşünüyorum. Kentleşme buna olumsuz anlamda hizmet ediyor, olumlu anlamda da hizmet edebilir ama biz o sıçramaya frekansları, kanallarımızı açabilirsek... Açarsak yakalarız diye düşünüyorum. Kapalıysak kırdı da aynı kentte de aynı. Kırdı insan bu kadar çok zihnini ve benliğini dağıtmıyor ondan. Kentte dağıtıcı etkenler çok fazla. Bizi bizden uzaklaştıran, bizi bize yabancılaştıran etkenler çok fazla olduğu için dinle olan ilişkimiz de mesafeli ve daha uzun yol kat etmemiz gerekiyor. Dünya ile bağı yüksek olan ve dini dünyayla kurduğu ilişki ağında kilitleyen insan ya da birey bu cepheden bakıp karar veriyor. Aslında din cephesinden değil. (G3, Doktora, Akademisyen, K, 42).

Bazı katılımcılar ise muhafazakârların seküler yönelimlerle ihtiyaç yerine israf ve lüks anlayışına hizmet eden motivasyonlarla hareket etmelerini şu sözlerle eleştirmektedir.

Şimdi ben biraz sert konuşurum. Çok net söyleyeyim İstanbul'da dindar diye birisi yok. Kralı gelsin anlatırım... Nasıl dindarsın? Cebinde zaten bir kart varsa... Bir düğüne gittim; 170 milyar harcamış düğüne, ben dünyayı gezerim o paraya, eşimle bütün dünyayı çok rahat gezerim ben o kadar net söylüyorum. İlber Ortaylı diyor ki “evlenip mobilya dükkânı gezeceğinize evlenip dünyayı gezin” Adam aslında diyor ki açın gözünüzü diyor, dünyayı bir görün diyor, kafanızı kumdan çıkartın diyor. Şimdi burada mesele şu biz bu cennet mantığını geçelim. Normal olarak namaz kılmakla zannediyoruz ki her şey bitti... Adam diyor ki “ben dindarım dindar biriyle evleneceğim” diyor. Hadi oğlum diyorsun hadi git evlen ne oldu? Abi diyor sallıyorum işte dünyevi bir şeyler oluyor, ayrılıyor. Ne oldu diyorum, olmadı diyor. Niye diyorum bundan dolayı diyor. Dinle alakası yok ki diyorum. Olsun abi sonuçta etkiliyor diyor... (G10, Lisans, Sanatçı, E,34).

Bireyleri evliliğe iten fizyolojik, psikolojik, dini, kültürel birtakım motivasyonlar bulunmaktadır. Özellikle cinsel ihtiyacın meşru bir dairede temini evliliğin dini karakteri ile de yakından alakalıdır. Fakat maddi ihtiyacın iyi bir kariyer ile temin edileceği

düşüncesi, daha müreffeh bir yaşam bireylerin geçmişte olduğundan çok daha uzun yılları eğitim hayatı içerisinde geçirmeye mecbur bırakmaktadır. Bu durumun getirdiği handikaplardan biri cinsel dürtülerin bastırılması meselesidir. Konuyla alakalı katılımcılar şunları ifade etmektedir

Kentlerde daha fazla olmakla birlikte evlilik aşaması ve evlilik içerisinde ihtiyaç duyulan maddi ihtiyacı karşılamak gerekiyor. Bu ihtiyaç da daha iyi bir kariyerle giderilebiliyor. Bu kısır döngünün içerisinde girdiğiniz zaman da ihtiyaç duyduğunuz durumları unutup başka hedeflere yöneliyorsunuz. (G14, Lisans, Dış. Tic. Sor. E, 31).

Kendini dindar olarak tanımlayan bireylerin evlenememekten dolayı cinsel ihtiyaçlarını meşru olmayan zeminlerde tatmin etmeleri sekülerlik tartışmaları konusunda son derece anlamlıdır.

(...) Evlenmemenin getirdiği sorunları konuşmak lazım belki de. Cinsel ihtiyaçların giderilememesi, baskılanması... Bugün herkes kendini belli noktalarda uyuşturuyor. Bu seküler dünyada yaşayabilmek için, bu dünyanın sıkıntılarına tahammül edebilmek için uyuşturucular kullanmamız gerekiyor. Bugün şehvetler dünyasında yaşıyoruz. Yoksa bu kapitalist sistem nasıl devam edebilirdi? Hedonist bireyleşme sürecinde bireysel hayat dinamiğini hız ve hazdan alıyor. Cinselliğe gelince de dindar erkekler için konuşacak olursak; belli farzları yerine getiren belli göstergeleri yerine getiren erkekler dahi kendilerine kılıf buluyorlar. Bu ihtiyacı ertelenebilir bir ihtiyaç değil, dolayısıyla bu ihtiyacı gideriyorum gayri meşru dairede diyor. Namaz kılan, belli şartları yerine getiren ve kendini mütedeyyin olarak tanımlayan erkekler yapıyor bunu. Yüzdelik oranı çok yüksek değil ama yine de sayıca yüzdeliğe girecek kadar büyük bir oranda. Ya bastırıyor kendince ya da daha başka yöntemlere başvuruyor. Ortaya çıkan kimliğe bakıldığında hayır sağlıklı bir kimlik ortaya çıkmıyor. Buradaki sıkıntı kadın-erkek ilişkilerindeki sıkıntıyı da doğuruyor. Bastırdığı, doyuramadığı duygular ve o sürekli ihtiyaç içinde hissetme hali erkeğe bir kriz yaşıyor. Daha dün bir arkadaş söyledi: Aracı oluyor bir kadına... Erkek dindar, namaz kılan bir erkek. Bir kızla görüşüyor ve kız görüşmenin olumsuz olduğunu

söylüyor. “Ne oldu da olumsuz oldu?” diye soruyor arkadaşım. Kız cevap olarak; “Çünkü bana dedi ki cinsel ten uyumunu anlayabilmem için belli şeyleri yapmam gerektiğini düşünüyorum ve bunları yapmak istiyorum ve karşısındaki kız başörtülü bir kız namaz kılan bir kız kendini namaz kıldığını şöyle savunuyor zaten günahdayız biz bence bu çok güzel bir gösterge biz zaten günah işliyoruz bu da bir günah daha fazla günahım olacak ne olacak ki? Söylediği cümle aynen bu, daha dün konuştuk bu mesele dindar erken dindarlığına oturup tekrardan konuşmak lazım işte dinler erkek erkeğin paradoksu ve gerçeği bastırılmış her bir duygunun olumsuz olarak bize döneceğinden eminim. (G3, Doktora, Akademisyen, K, 42).

Sekülerleşme konusu gençlerin evliliği geciktirmesi konusunda üzerinde dikkatle durulması gereken bir durumdur. Bu açıdan Aydınalp’in “Özerk dünyevileşmeler” kavramı konumuz açısından da son derece önem arz etmektedir. Aydınalp’e göre;

“Özerk dünyevileşme, ekonominin tetiklediği mekân ve zaman sıkışmaları yaşanan şehir hayatı içinde, içe dönük özgürlük ve bağımsızlık arzusu, dışa dönük geleneksel dini normlardan soyutlanma, çevre etkisinden ziyade “vicdaniyla” uyumlu tercihler arama, şahsi düzen ve sınırları içerisinde nesneleşmeyi reddetme, öznenin hangi dini desen içinde nasıl bir pozisyonda kalacağını özel şartlarına göre kendisinin belirlediği bir süreç”tir.

Yani özerk dünyevileşme öğrenilen dünyevileşmedir; akıl ve iradenin alabildiğine özgürleştiği bir dünyada hevesler, bakış açıları ve tercihler özgürleştikçe dünyevileşmeler de gün yüzüne çıkmakta, daha görünür hale gelmektedir. Özerk dünyevileşmeler, öznelar arasında gerçekleşen bir etkileşim sürecinin ürünüdür.¹⁴⁷

Hz. Peygamber’in *Bir hanımla dört şey için evlenilir: Güzelliği için, malı için, dindarlığı için yahut soyu için. Sen dindar olanı seç ki huzur bulasın*” ifadelerinde vücut bulan, dinen dindar olanın seçilmesine yönelik tavsiyenin bilindiği halde, fiiliyata uygulanamamasının Amman’ın “örtük sekülerleşme” olarak ifade ettiği sürece karşılık geldiği söylenebilir. Ona göre “örtük sekülerleşme” kavramı, inanç, ibadet ve sembol boyutlarıyla dini hassasiyetleri daha fazla olan toplum kesimlerinin gündelik hayatlarında görülen sekülerleşme temayülüdür. Bu kesim zihniyet boyutunda İslami değerlere sahip

¹⁴⁷ Aydınalp, s. 220-222.

olmakla birlikte davranış boyutunda dinin tasvip etmediği eylemlerde bulunmakta, kısacası tutum-davranış uyumsuzluğu göstermektedirler.¹⁴⁸ Günümüzde evlilik tercihlerinde eğitim, iş, kariyer, güç faktörleri muhafazakârlar açısından bazen dinin önüne geçebilmektedir. Yani muhafazakârlar açısından bir zihniyet dönüşümü söz konusudur.

2.3.3. Eğitim- Kariyer Planlamaları

Modern toplumlarda aile gencin yetiştirilmesindeki görev ve sorumluluklarını eğitim kurumlarına ve kitle iletişim araçlarına devretmişti. Bu nedenle günümüz toplumlarında gençler hayatlarının önemli bir bölümünü eğitim kurumlarında geçirmekte ve bu durum araştırmacılar tarafından “uzatılmış gençlik dönemi” kavramıyla tanımlanmaktadır.¹⁴⁹

Amman ve Aslantürk’e göre geleneksel toplumdan modern topluma doğru uzanan süreçte eğitim alanında meydana gelen başlıca değişimler; sekülerleşmesi – yani dini referans alanından uzaklaşması, işlevselleşmesi, -belli alanlarda uzmanlaşmaya yönelik olması, eğitimde geçen sürenin uzaması, yaygınlaşması, cinsiyetsizleşmesi – karma modelin uygulanması- şeklinde sıralanabilir. Bu durum eş seçimi ve evlilik yaşının yükselmesi gibi pek çok sonuca yol açmaktadır.¹⁵⁰

Bir meslek sahibi olabilmek için gerekli olan öğretim ve teknik bilgi sahibi olma derecesi yükseldikçe, hayata atılma yaşı ilerlemekte ve ilk coşkun ve gençlik çağı olarak ifade edebileceğimiz yıllar çalışma hayatında geçirilmektedir. İktisadi manada büyüme, şehirlerin daha kozmopolit bir hal alması, mesleki uzmanlaşma ve iş bölümünün çeşitlenmesi, evlilik yaşını çok daha ileriki yaşlara atmaktadır.¹⁵¹

Eğitim ve kariyer planlamalarının evlilik yaşının ertelenmesinde bir etkisi olup olmadığı sorusu görüşmecilere sorulmuş ve evliliği geciktirmelerinde eğitim hayatında geçirilen yılların nasıl bir etkisi olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların verdiği

¹⁴⁸ Tayfun Amman, “Ailenin Açık ve Örtük Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi”, **Aile ve Eğitim**, Tartışmalı İlmi Toplantı (24-25 Nisan 2010), s.43.

¹⁴⁹ Erkan Perşembe, “Genç Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü”, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-I**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998, s.267.

¹⁵⁰ Zeki Aslantürk, Tayfun Amman, **Sosyoloji**, İstanbul: İFAV, 1999, s.364.

¹⁵¹ Fındıkoğlu, s.62.

cevapların neredeyse tamamı, teorik çerçevede de tartıştığımız eğitimde geçirilen süre arttıkça bir aile kurmanın, bir ailenin sorumluluğunun üstlenildiği yaşın da ilerlediği gerçeğiyle örtüşmektedir.

Bu konudaki düşüncem, aslında başka endişelerle evliliği ötelirken, eğitim ve iş hayatının yoğunluğu gibi konuların bahane edilmekte olduğu. En azından benim açımdan durum böyle sayılır. İnsan doğası bunların tümünü taşıyabilecek kapasitede. Çevremde tümünü bir arada yürütebilen birçok insan görmekteyim. Ama kendim de soranlara karşı eğitim konusunu bahane etmekteyim. Bu belki de korkularından kaçmanın bir yolu. (G12, Doktora, Memur, E, 34).

Evet. Kariyer planları, eğitim ve mesleğe atılma evlilik yaşını yukarı çekmekte. Eğitimin şu aşamasını da şu kısmını da tamamlayayım kafam rahat olsun diyerek erteliyoruz evliliği. (G11, Yüksek Lisans, Memur, E,34).

Eğitim hayatı ve kariyer planlamalarının evlilik yaşının ertelenmesinde bir etkisi vardır. Aslında bu bir kişisel seçim veya öncelik meselesidir. Kişinin ideallerini gerçekleştirme arzusuyla doğru orantılıdır. Misal, birey doktor olmak istiyor, 8 yıl zorunlu eğitim, 4 yıl lise etti 12 yıl. Üniversiteyi ilk sınavda kazandığını düşünelim en az bir tip fakültesi 6 yıldır. 1 yıl hazırlık sınıfı okudunuz 7 yıl. Etti 19 yıl. Bu eğitim çok zorludur, illa ki sınıfta en az bir yıl kalacaksınız etti 20 yıl. Geldiniz 38 yaşına. E hadi uzman olalım, cerrah olalım, akademik unvan veya kariyer yapalım dediniz? 40 yaşını geçersiniz. Ne oldu? İyi bir eğitim ve kariyer size 40 yıla patladı. Ben hukukçu olacağım dersiniz üç aşağı beş yukarı aynı. Dolayısıyla eğitim ve kariyer planlaması varsa kesinlikle evlilik yaşınızı veya hayalinizi ertelemek durumunda kalırsınız. (G15, Lisans, Memur, E, 46).

Erken evlenme, öğrenimi yarıda bırakma yahut toplum içinde daha aşağı bir konumda bulunmayı kabul etmek olacağından gerek kızlar gerekse erkekler, hedefledikleri öğrenim düzeyine ulaşmadan evlenmek istemezler. Evliliğe hazır bulunulsa dahi kendi ayakları üzerinde durma olarak ifade edebileceğimiz bir meslek

sahibi olma ve aile geçimini teminat altına alma noktasını güvence altına almadan evliliğe cesaret edilememektedir.¹⁵²

Tabii ki... Ben 33 yaşında bir arkadaşımın ısrarıyla artık bakabilirim demiştim. O yaşlara kadar da düşünmeyen birisiydim. 18'de de böyle düşünüyordum, 33'de de böyle düşünüyordum. Niye? Ayaklarının üzerinde dur söyleminden biz de etkilendik. Ama ben eğitimi önemseydiğim için, tabii ki toplumsal algıdan ben de etkilendim. Sonuçta zamanın çocuğuydum, bundan azade değilim. (G3, Doktora, Akademisyen, K, 42).

Kesinlikle var. Çünkü ben şunu çok duyuyorum, akademinin içindeyiz. Doktorayı bitireyim, sonra evlenirim. Bu lafı o kadar çok duyuyorum ki hatta biraz anlamaya da başladım. Ya da evlendikten sonra çocuk yapmıyor mesela. Çünkü kadının çok fazla rolü var. Her ne kadar tamam artık hayat müsterektir lafını döndürsek de her ne kadar erkek evin içinde büyük bir rol olsa da yine bütün iş kadında bitiyor. Bu yüzden özellikle iş konseptlerinde kadın kariyer peşinde koşuyorsa evliliği kesinlikle öteliyor. Yüksek lisans bitsin, doktora bitsin, uzmanlığını alayım vs... Bunun çevremde de örnekleri var. (G1, Doktora, Öğretmen, K, 28).

Eğitim de bence evlilik yaşını arttıran sebeplerden birisi. Mesela eskiden çok fazla üniversite mezunu yoktu, yani liseden mezun olduktan sonra da insanlar iş sahibi olabiliyordu. Ama şu an günümüzde baktığın zaman üniversite mezunu da iş bulamıyor, yüksek lisans mezunu da zor bulamıyor, doktora yapmış bir kişi de zor buluyor. Biraz daha kendimi geliştireyim, biraz daha iyisine sahip olayım, biraz da hayat standartlarımı düzenleyeyim, sonrasında evlenirim gözüyle bakıyorlar. Ama evleneyim, evlilikle beraber bunları yapayım mantığı yok. İkisini bir arada götüremem. Ya da artık kendine mi güvenmiyor bilmiyorum ama hayat standartlarım hep bir yukarısı olsun derken bir bakıyorsun yaş belli bir noktanın üzerine çıkmış zaten. Kendi açımdan da böyle olduğunu düşünüyorum. Bir şeyleri düzene sokayım sonra evlendikten sonra sıkıntı çekmeyeyim diye düşünüyorsun.

¹⁵² Rezan Şahinkaya, *Aile İlişkileri*, 9. Basım, Ankara: Kardeş Matbaası, 1981, s.57.

O süreye gelene kadar biraz daha çalışayım, biraz daha birikim yapayım kendimi kişisel olarak biraz daha geliştireyim diyorsun sonra da yaş geçiyor. (G4, Yüksek Lisans, Fizyoterapist, K, 29).

Gençlerin eğitim düzeylerindeki artışa bağlı olarak evlilik yaşının yükselmesi iki farklı açıdan düşünülebilir. Birincisi; eğitimde geçirilen yıllar arttıkça gençlerin evlilik algısının ve beklentilerin değişmesi; diğeri ise eğitimin sekülerleşmesinin muhafazakâr gençlerin dindarlık algılarında meydana getirdiği değişim ve bu değişimin evlilik kararı alma üzerine etkisi olarak düşünülebilir.

Bal'ın çalışmasında ise iş ve kariyer planlamalarının evliliği engellemediği, aksine kişiye daha çok güç ve başarı getirdiği sonucuna ulaşıldığı gözlemlenmiştir. Bal, özellikle kadın katılımcıların karşı cinsin iş ve kariyer planlamalarının evliliğe engel teşkil etmediğini düşünmeleri ve anlayışlı olmaları durumunda evliliğin gerçekleşebileceği sonucuna ulaşmıştır. Ancak Bal'ın katılımcılarının eğitim düzeyleri birbirinden farklılık gösterdiğinden, bu düzeylerde meydana gelen farklılıklara göre cevapların da farklılaştığı tespit edilmiştir.¹⁵³ Bu çalışmada ise eğitim düzeyi için alt limit lisans olarak belirlendiğinden ve bu düzey üzerinde kalan kişilere ulaşılması hedeflendiğinden, evlilik yaşının uzamasında eğitim-kariyer planlamalarının etkili olduğu sonucu görüşmeciler açısından büyük oranda farklılık göstermemiş ve evliliğin gerçekleşeceği yaşın eğitime göre şekillendirildiği tespit edilmiştir.

2.3.4. Evlilik Yaşının Uzamasında Statünün Etkisi

Kişinin toplumsal yapıda işgal ettiği konum, yer gibi anlamlara gelen statü; evlilik, gelenek ve görenekler gibi dışsal yaşam pratikleri tarafından ifade edilen ve korunan bir kavramdır.¹⁵⁴ Gündelik yaşamda her birey bir şeylerin peşinden koşmaktadır. Kimi işinde terfi etmeyi ve toplumsal hiyerarşide daha üst basamaklara tırmanarak statüsünü yükseltmeyi hedeflerken kimi de niceliğin niteliğin önüne geçmesinin saçma olduğunu düşünerek, iyi ve değerli olanın daha makbul olduğunu kabul etmektedir. Ancak şunu kabullenmek gerekir ki, hedefe ulaşmanın bir yolu bir şekilde öteki kişilerle

¹⁵³ Bal, 33-35.

¹⁵⁴ Marshall, 697.

temas etmekten geçmektedir.¹⁵⁵ Bu açıdan birey edilgen değil, etken bir yapıdadır. Fiziki ya da sosyal çevresini şekillendirirken, bir takım seçimler yapmaktadır. Kişinin seçim yaptığı alanlardan biri de evliliğdir. Ancak bu seçimler çoğunlukla içinde yaşanan toplumun konjonktüründen bağımsız olarak gerçekleştirilmemektedir. Yapılan araştırmalar bütün toplumlarda farklı sosyal sınıfa mensup kişilerin evliliklerine değil, evliliğe neden olabilen sosyal ilişkilere de sıcak bakmadığını göstermektedir.¹⁵⁶ Toplumsal hareketlilik açısından bakıldığında evlilik, kişiye sosyal piramidin basamakları arasında dikey hareketliliğe izin vermekte, kişiyi kimi zaman toplumsal hiyerarşide daha üst basamaklara taşıyabilmektedir. Bu açıdan evliliği ötelemede statü faktörünün ne derece etkili olduğunu belirleyebilmek amacıyla görüşmecilere “Evlilik ve eş seçiminde karşı cinsin statüsü sizin için önemli midir?” Sorusu sorulmuş ve evliliği ötelemede seküler bir bakış açısına sahip olunup olunmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu soruya katılımcıların büyük bir bölümü “Evet önemlidir” cevabını vermiştir. Statünün ve prestijin önemli ve gerekli olduğunu savunan kimi katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Benim için önemli. Çünkü ben biraz prestiji seven bir insanım. Mesela kimisi fiziksel özellikleri üst düzey tutar. Ben fiziği çok tutmam. Ama eşimin kendi ayakları üzerinde durmasından gurur duyayım. Ya da mesela ailesi çok zengindir, evleneceğim insan ailesinin gölgesindedir; bu bende saygınlık olmuyor. Ben de paraya daha çok önem versem, belki bu benim hoşuma gider göz ardı ederim. Ben kesinlikle prestiji, eşimin kendi zekasıyla, kendi eğitimiyle kendi ayakları üzerinde duruşu benim için saygınlık unsuru ve böyle bir eş istediğim için yanımda, evet benim için prestij önemli. (G1, Doktora, Öğretmen, K, 28).

Evlilik ve eş seçiminde karşı cinsin statüsünün yüksek veya ortalamanın üstünde olmasında bir mahsur görmem. Çok zorunlu veya olmazsa olmaz mıdır? Hayır. Ama böyle bir seçim yapmak zorunda kalsam, statüsünün iyi, yüksek veya kaliteli olmasından yana kullanmak isterim. (G15, Lisans, Memur, E, 46).

155 Arzu Araz, **Kişilerarası İlişkilerde Benlik Sunumu**, 1. Basım, İstanbul: Varlık Yayınları, 2005, s.15-16.

156 Muzaffer Sencer, **Sosyal Sınıflar** (Kriter ve Göstergeler) , 1. Basım, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1974, s.333

Modern toplumlarda statünün bağılı olduğu temel itki ekonomik itkililerdir. Genellikle ilk tanıştığımızda muhatap olduğumuz “Ne iş yaptığımız?” sorusuna vereceğimiz cevap insanların bizi aralarına ne ölçüde kabul edeceğini belirlemektedir.¹⁵⁷ Yani toplumda kişilerarası ilişkileri düzenleyen en temel etkenlerden biri statüdür. Bir katılımcı günümüz ekonomik koşullarında evlilik tercihleri söz konusu olduğunda muhafazakârlar açısından statü ve prestijin öncelenmesinin normal görülmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Şöyle söyleyeyim, statüyü kişinin toplumda işgal ettiği yer olarak kabul edersek eğer, elbette ki karşımdaki kişinin belli bir konumu olsun isterim. Eşimin sosyo-ekonomik olarak da kültürel donanım olarak da benden yüksek bir statüde olmasını isterim. Çünkü bunun bizim birlikte geçireceğimiz zamanın kalitesini de belirleyecek olan bir şey olduğunu düşünüyorum. Bunu zevk ve beğenilerimize kadar çeşitlendirebiliriz bence. Ortak şeyleri yapıyor olmaktan zevk almak, zamanı da daha verimli kılacak bir şey olur diye düşünüyorum. Eğitim anlamında da statü böyle. Bir örnekle açıklamam gerekirse, neticede bir evin içerisine Öğretmen Ayşe, Doktor Ali olarak girmiyoruz belki, o evin içerisinde olmak kimlikleri de bir kenara bırakmayı gerektiriyor. Ama neticede o evin içerisinde birlikte geçireceğimiz bir hayat var, o evin içerisinde iki kişinin arasında kurulması gereken bir iletişim var. Bu da ancak toplumun benzer katmanlarından gelen kişiler arasında uygun olabilir diye düşünüyorum. Örneğin ben bilgisayar karşısında makale yetiştirmeye çalışırken yeri gelir o yemeği sofraya geç getirebilirim belki. Mantıksal olarak baktığımızda bu durumu benimle aynı statüde olmayan birinin anlaması güç olabilir. Şu da bir gerçek, biz ne kadar dindar ya da ne kadar muhafazakâr olursak olalım, bir şekilde dışarıda akıp giden hayattan azade değiliz ve o hayata bir yer yerinden eklemlenmek istiyoruz. Günümüz ekonomik koşullarının güçlüğü düşünülduğünde de kişilerin eş seçimlerinde statü ve prestiji öncelemesini çok da garip karşılamıyorum. (G7, Yüksek Lisans, Öğretmen, K, 36)

¹⁵⁷ Alain de Botton, **Statü Endişesi**, Ahu Sıla Bayer (çev.), İzmir: Sel Yayınları, 2005, s.125.

Literatürde evlilik tercihleri söz konusu olduğunda özellikle antropolojide çokça tartışılan iki görüş karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşlerden biri olan hipergamiye göre kadınlar kendisini tamamlayacak güçlü erkeklerle birlikte olmak istemekte; bu açıdan kendi sınıfından daha üst sınıfta olan bir birey ile evlenmek istemektedir.¹⁵⁸ Güç meselesi bu açıdan evlilik ve eş seçim tercihlerinde ön plana çıkan bir faktör olarak görünmektedir. Sahadan gelen bulgular yorumlandığında kadının da erkeğin de kendi kıstaslarına göre “güçlü” insan tipini aradığını ancak bulamadığını söyleyebilmek mümkündür. Yani seçimlerin tercihleri daha kısıtlı bir hale getirdiği söylenebilir.

2.3.5. Statü- Denklik İkilemi; Dengini Bulmak Mümkün Mü?

Statüsel anlamda denklik eş seçimi açısından düşünüldüğünde Yusuf Has Hacıb’in şu sözleri anlamlıdır: “*Ey takva sahibi insan, evlenme, evlenirsen, kendi dengin ile evlen.*” Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere evlilikte mutlu olmak isteniyorsa kadın veya erkek kendinden yukarıda veya aşağıda kalacak kimseleri tercih etmemeli, denklik ilkesine sadık kalarak eş seçimini gerçekleştirmelidir.¹⁵⁹ İslam dininde ise küfüvvet olarak ifade edebileceğimiz denklik, eş seçiminde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam dininde Hz. Peygamberin hadislerinde bu hususta yapılan vurgu daha ziyade dindarlık üzerinedir. Bir hadiste; “*Bir hanımla dört şey için evlenilir: Güzelliği için, nesebi için, dindarlığı için yahut malı için. Sen dindar olanı seç ki huzur bulasın.*” buyrulmaktadır. Burada İslam ailesinde Hz. Peygamber ‘in gerek erkekte gerekse kadında dindarlık ölçüsünün ve ahlakilik ölçüsünün diğer dünyevi ölçütlere göre öncelendiği görülmektedir.¹⁶⁰

Görüşme yapılan katılımcılara eş seçiminde denklik hakkında ne düşündükleri sorulmuş ve bu soru “Günümüz toplumlarında dengini bulabilmek mümkün mü?” sorusu ile desteklenmiştir. Denklik dendiğinde dini referansların yerine uyum, eğitim seviyesi, ekonomik anlamda denklik gibi kavramlara dikkat çekildiği gözlemlenmiştir.

¹⁵⁸ Mahmut Atay, "Hint Toplumunda Drahoma Geleneği ve Sosyal-Mobilite," *Sosyoloji Dergisi* Sayı: 4, 1993, s.247.

¹⁵⁹ Kadir Canatan, “Klasik Türk Düşüncesinde Aile ve Ailevi Değerler”, Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi* içinde, (263-290) İstanbul: Açılım Kitap, 2016, s.272.

¹⁶⁰ Erul, s.34.

Günümüzde dengini bulmak mümkün değil. Benim dengimi ölçecek bir şey yok çünkü. Benim dengim nedir? Hani bir cetvel yok ki ya da bir ölçü birimi yok. Denk demeyelim de uyum diyelim. Uyumlu insan bulunabilir, bu tamamı ile birbirimize örtüşeceğimiz anlamına gelmiyor. En yakın uyumu bulmak diyelim biz buna. Tabi ki de bazı noktalar olacaktır fikir ayrılıkları yok. Denk nedir? Bence bunun bir tanımı yok, bunun bir ölçütü yok. Kendimi ölçemediğim için dengimi de bilemiyorum. Mesela ben doktora yapıyorsam doktora yapan benim dengim olmayabilir. Eğitim seviyesi burada bir ölçüt olmaz. Hayata bakış açısı, yaşam tarzı, doktora yapanla denk düşmeyebiliriz, çünkü bunu tamamen zihniyet farklılığı diye düşünüyorum. Şu var; çalışıyorum, çalışan hanım. O mantıklı olabilir ama dengim dediğim zaman öğretim görevlisi mi olması gerekir ya da işsizsem onun da mı işsiz olması gerekir gibi bir şey geliyor aklıma. Burada denklikten kasıt kişilerin birbirlerine en üst düzeyde uyumudur. O zaman denk olmuş olunur. (...) (G8, Doktora, Akademisyen, E,30).

İslam dininde denkliğin daha soyut olmasına rağmen, denkliğin maddesel ikircikli bir ilişki içerisinde değerlendirildiğini bir bayan katılımcı şu sözlerle ifade etmektedir:

Evet, küfüv çok önemli İslam dininde. Bununla ilgili hadisler ve öğretiler var. Hatta Nisa süresi miydi orada şey tarif ediliyor; Evli kadınlar evli erkeklerle, bekâr kadınlar bekâr erkeklerle... Nur suresi mi hatırlamıyorum. O sınıflandırma bize sosyolojik ve psikolojik açıdan pek çok şey söylüyor aslında. Kadın erkek ilişkilerini anlamak ya da kendimi anlamak için bir dönem bakmıştım. Orada mesela en temel kriter küfüv denklik. Ama o denklik çok somut- sembolik değil. Biz onu yine çok sınırlarda ve maddesel sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendiriyoruz. Temiz derken; bakire- bakire olmayan gibi. Aslında salt olarak bunu söylemek istemiyor bence. Orada fitratların ve o bütün insanı temsil eden yapının temizliğinden de bahsediyor. Küfüvlük orada. Bugün küfüvlüğü nerede arıyoruz biz? Birisiyle eş seçiminde konuştuğumuzda neye bakıyoruz mesela? Eğer kendi statüsü yüksekse, onun statüsünün de bir level üstte olmasına bakıyor. Maddi olanakları iyiye kendisi gibi denk ya da kendisinden daha üst olana bakıyor. Kendisinden daha aşağı standarda bakılmıyor mesela. Onun bir tık aşağısı bile insanı çok fazla ikna etmiyor. Kadın için de erkek için de bu böyle.

Hatta şimdi erkekler kendilerini büyük oranda aşmış bir varlık olarak, bundan önce erkin üzerinde olan o maddi kazanç gelir getirme sorumluluğu şimdi paylaşıyor ve çalışan bir kadın istiyorum deniyor. Güzel, alımlı, dışsal çekiciliği olan, iyi annelik, iyi eşlik, hayat yolculuğunda iyi yoldaş olma kavramları biraz daha karanlık alana gömüldü, ya da halının altına itildi. Ama dışarıda görünen çalışan, statüsü olan, diploması olan, güzel, bakımlı aynı zamanda ben dediğimiz şeye tabi olacak, ev içi rolleri geleneksel ama zihinsel yapısı uçmuş olabilir, bi bilim kadını olabilir mesela. Birisi söylemişti bana; “Aristokrat bir kadın istiyorum. Fakat evde de annemin ve ananemin yaptığı yemekleri yapacak, aynı zamanda evin düzenini de sağlayacak bir kadın bekliyorum. Böyle bir kadın bulamayacağım için de bekâr kalmayı yeğliyorum.” Hem maddesel açıdan, benim sosyal statüme hizmet edecek hem ruhuma hizmet edecek hem cinsel ihtiyaçlarıma hizmet edecek, aynı zamanda da yanımda taşıyabileceğim birisi Bir kere erkeklerde de kadınlarda da “yanımda beni taşıyacak ya da ben onu taşıyacağım” kavramına bakmak lazım. Taşımakla ne taşıyoruz? Nerede taşıyoruz? Yani kalbinde içsel dünyasında mı bir şey taşıyor? Görsel amaçlı etkenlerle çevrelenmiş bir çerçevede mi birisini taşıyor? (G3, Doktora, Akademisyen, K,42).

Diğer yandan denklik konusunda İslami referansları ölçüt aldığını söyleyen ve erkeklerle iletişimde mesafeli bir tutum sergileyen bir diğer katılımcı, aracılık yahut “görücü usulü” olarak ifade edebileceğimiz müessesenin eskisi gibi olmayışının gençlerin “denk gelebilmesini” engelleyen bir durumu meydana çıkardığını şu ifadelerle dile getirmektedir.

Evet bulamıyorlar. Ya ben şeye inanıyorum. Nisa suresinde olması lazım. Temizler temizlere, kirliler kirlilere. Allah çok adil. Yani yaptığımız her şeyin karşılığını mutlaka veriyor. Ve ben kendimi korudum ki eşim kendini korumuş biri olsun. Bu şey de değil birileri geldi ben reddettim ama ben erkeklerle muhabbetimde hep arama bir mesafe koydum. Dengini bulamıyor insanlar ve buna uygun bir platform da yok. İnsanlar eskiden aracılık yapıyordu. Sana uygun bu deyip yapıyordu. Ama şimdi yapmıyor. (G6, Lisans, Avukat, K, 28).

Denkliğin çok boyutlu bir kavram olduğunu ve farklı alanlara karşılık geldiğini ifade eden katılımcılar dengini bulamamış olmayı, istek, beklenti ve taleplerin değişmesi bağlamında düşünmüşlerdir.

Dengini bulmak zor değil ancak talepler değiştiği için kararlar zor alınabiliyor. (G11, Yüksek Lisans, Memur, E, 34).

Önemli, kim olursa olsun olabilir ama ben şuna inanıyorum ve deneyimlediğim kadarıyla hani denginiz denginin mantığı vardır. Bu sadece maddi bir mantık değil, ekonomik statü mantığı, kültürel mantık, zekâ mantığı... Mübarek bir adam ne bileyim Kadıköy de efsane bir kızla evlenemez mesela örnek veriyorum hakikaten evlenemez koparlar olay çok başka yere gider ya da tam tersi olur. (...) (G10, Lisans, Sanatçı, E, 30.)

Ancak katılımcıların çok büyük bir bölümünün denklik söz konusu olduğunda din-dindarlık özelliklerinden daha çok sosyo-kültürel etmenler açısından dikkate alarak değerlendirmeleri, yaygın bir görüş olarak ön plana çıkmıştır.

Eş seçiminde denk olmada fayda vardır diye düşünüyorum. Hani bunun bir dezavantajı olamaz. Çok insanla tanıştım, davulun dengi dengine çalması lazım. Tahsildeki farklılıklar, fiziksel farklılıklar, mezhepsel farklılıklar, hatta kültürel farklılıklar bile ilk zamanlar önceleri sorun teşkil etmeyebilir ama evlilik uzun bir süreç ve önemli bir kurum, sonradan bunların size sorun olarak dönme ihtimalinin çok yüksek olacağını düşünüyorum. (G15, Lisans, Memur, E,46).

(...) Eğer ortak paydaları çokluğu varsa ki bu Her kişi için değişir ortak paydaları çokluğu Parayı çok seven insanlar için çok para kazanmaktır işkoliklikdir Kimisi için muhabbettir Kimisi için gezme vesaire Bunlar kişiden kişiye değişir. (G5, Yüksek Lisans, Memur, K, 30).

2.3.6. Ekonomik Özerkleşme

Kadının çalışma hayatı içerisinde yer almasının evliliğin geciktirilmesinde etkili olduğuna inanmadığını ifade eden bir erkek katılımcı evliliğin geciktirilmesi durumunu

özgürlük ve bireyselleşme üzerinden değerlendirmiş ve asıl sebebin modern dünyada yaşadığımız sanal gerçeklikler olduğunu ifade etmiştir.

Evliliğin ertelenmesi, boşanmalar vs. bu nedene bağlanmakta fakat ben ana nedenin bu olmadığı kanaatindeyim. Asıl nedenin yukarıda da belirttiğim değişen özgürlük ve birey olma algısı ve kültürel yozlaşma olduğunu düşünüyorum. Topluma medya unsurları vasıtasıyla, geçmiş gibi sunulan kurgu hayatlar ve bu sahte hayatlara özenen, o hayatın özlemini duyan milyonlar... Asıl sebep bu olsa gerek. (G12, Doktora, Memur, E, 34).

Diğer yandan bir bayan katılımcı erkekliğin getirdiği rollerin modern dünyada değişen anlamına vurgu yapmış ve çalışan kadın isteme tercihlerine işaret etmiştir. Ona göre kadın çalıştıkça kendi ayakları üzerinde durmanın verdiği güvenle evliliğe karşı mesafeli bir duruş sergileyecektir. Kadının maddi anlamda erkek karşısındaki “güçlü” konumu, evliliği ertelemesinde bir sebep olarak gösterilebilir.

Bence şu an erkeklerde evi çekip çeviririm, aile babası olurum gibi bir bakış yok. Yani eskiden evin yükümlülüğü annelerde ise, geçim yükümlülüğü babadaymış ama şimdiki erkekler eş seçiminde de çalışan kadın olsun, işte para kazansın, evdeki işi de yapsın, çoluğa çocuğa da baksın modunda oldukları için kadınlar da geri çekiliyorlar, yani bu beni köle mi sanıyor diyor. Kadının çalışma hayatına girmesinin de evliliği geciktirme sebeplerinden biri olduğuna inanıyorum çünkü bu sefer de kadınlar benim zaten param var gözüyle bakıyorlar. Kadınlar eskiden şeymiş, yapabilecek bir şeyim yok, babamın evine de dönemem, çoluğum çocuğum da var, mecburen katlanacağız. Ama şimdi günümüzde ben zaten kendi ayaklarım üzerinde durabiliyorum mantığı var. Erkeklerde de ben zaten başkasını bulurum mantığı var. (G4, Yüksek Lisans, Fizyoterapist, K, 29).

Bir diğer katılımcı günümüz ekonomik şartlarında erkeklerin çalışan kadın istemelerinin normal bir durum olabileceğini, ancak burada kadının çalışacağı mesleğin cinsiyetin ne olduğuna vurgu yaptığı gözlemlenmiştir.

Burada, erkeklerin çalışan eş istemeleri iki noktada değerlendirilebilir: Birincisi; ekonomik sebepler... İkincisi; gelecek üzerine kurulu sistemde daha çok

rahat edebilme. Yani şöyle düşünmek gerekir; ekonomik durumu iyi olmayan arkadaşlar kendilerine çalışan bir eş alarak ileride çoluk çocuğa daha da faydalı olabilmek adına eşinin çalışmasını isteyebilir. Ama burada yanlış şu, eşinin yaptığı işten ziyade getirisi önemli bence. Ben biraz da olaya muhasebesel olarak bakıyorum. Yani bir iş yapıyordur, çalışıyordur, ona getirisi yapmış olduğu efordan azsa, bence ailesine, çoluk çocuğuna vakit ayırması daha doğru geliyor. İlla çalışacak diye bir şey yok. Yani çalışıyordur asgari ücreti küçümsemek için söylemiyorum ama çok büyük efor sarf edip asgari ücret almak yerine evde ailesine daha çok vakit ayırarak daha çok kazanç sağlayacağı konusunda bir öngörüm var. O yüzden çalışıp çalışmaması önemli değil, önemli olan harcadığı efor karşısındaki geri dönüş. Meslek önemli bence burada. Yüksek mesaili bir işte çalışan bir bayan düşünün. Aile açısından zor olacaktır. Örnek vermek gerekirse, eşi hemşire olan arkadaşlarımız var. Eşi nöbete gittiği zaman çocukla baş başa kalıyor baba ve orada bir yükümlülük devreye giriyor. Bu noktada ben eşimin esnek çalışma saatine uygun bir işte çalışmasını isterim. Böyle geceydi mesai kavramıydı; düşün işte gece 11’de gidip sabah 8 de geliyor. 9-10 aylık da bir çocuğunuz var. O süreçte evde kalarak ailesine daha büyük katkı sağlayacağı kanaatindeyim (G9, Doktora, Akademisyen, E, 30).

Dikeçligil’e göre; Bugün çalışan kadınların en önemli sorunlarından biri, ailesinin rızkını teminden mükellef bir erkeğin, sadece kendi istek ve ihtiyaçları dolayısıyla şahsi ve keyfi harcamalar yapmasıdır. “Kadın çalışıp para kazandığı için boşanıyor” şeklindeki yorum gelişigüzel bir açıklama olmasının yanı sıra fazlasıyla değer yüklüdür. Kadının çalışma hayatında yer almasıyla beraber sorumluluktan kaçan erkeklerin sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Aynı şekilde görevi ev hanımlığı olan bir kadının dışarıda çalışmamasına rağmen akşam eve gelen eşinden kendisine ait olan ve ev içi sorumluluklar alanına giren işleri beklemesi, ailede hak-sorumluluk dengesindeki dejenerasyonu göstermektedir.¹⁶¹

¹⁶¹ Dikeçligil, s.80.

SONUÇ

Bu çalışma, gençlerde evlilik yaşının uzamasının ardındaki sosyo- kültürel ve dini etmenlerin neler olduğuna odaklanmış, modernleşme parametreleri ile evliliğin geciktirilmesi arasındaki ilişkiyi niteliksel araştırma yöntemi ile incelemeyi hedeflemiştir. Aile, evlilik, gençlik, din, kentleşme, sekülerleşme, gibi kavramlar üzerinden yapılan literatür incelemesinden hareketle saha bulguları birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır. TÜİK'in düzenli aralıklarla yapmış olduğu Türk Aile Yapısı Araştırmaları'nın sonuçları istatistiki anlamda, Türkiye'de gençlerde evlilik yaşının sürekli bir biçimde artma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur.

Modern dünya kendi anlam ve değer sistemi ile geleneksele ait olan anlam ve zihin dünyasını tahrip etmiştir. Aile kurumu ve evlilik müessesesi, bu tahribatı gözlemleyebileceğimiz somut alanlardan biridir. Evlilik yapı ve anlam olarak günümüzde bir çeşit başkalaşıma uğramıştır. Toplumda evliliğe olan ihtiyacın azalması, evlilik yaşının giderek uzaması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Dinin ve dindarlığın süreç içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümler de bu iki meseleyi birbiri ile bağlantılı olarak ele alma ihtiyacını doğurmuştur. Bu durum elbette ki modernleşmenin kendi dinamiklerinden bağımsız olarak değerlendiremeyecek bir durumdur. Bu sebeple gençlerde evlilik yaşının ötelenmesinde etkili olduğu düşünülen faktörlerden hareketle çalışma kurgulanmış, katılımcıların verdiği yanıtların teoride bahsedilen durumla örtüşüp örtüşmediği incelenmeye çalışılmıştır. Evlilik yaşının uzamasında elbette ki pek çok faktörün etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak mevcut literatürde bu konuda yapılan çalışmaların azlığı nedeniyle konunun değerlendirilmesi yapılan mülakatlarda verilen cevaplar üzerinden gerçekleştirilmiş ve Bal'ın çalışmasının sonuçları ile karşılaştırılarak desteklenmiştir.

Nitekim araştırmada “modernite ile hayatımıza giren kentleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçlerinin toplumsal değişimin yönü ve hızını arttırdığı ve bu değişimlerin gençlerin aile, evlilik ve din konusundaki algı ve düşüncelerini etkilediği” şeklindeki genel hipotezimizi doğrular şekilde katılımcılar günümüzde evliliğin dini motivasyondan ziyade dünyevi istek ve beklentilere göre şekillendiğini düşünmektedir. Ancak hipotezin aile ve evliliği daha seküler bir bakış açısıyla değerlendirecekleri düşünülen kısmı kısmen yanlışlanmıştır. Zira kadın ve erkek görüşmeciler aile ve evliliği

günümüzde hala “sıcak yuva”, “güven”, “yol arkadaşlığı” “sığınabileceğin bir liman” kavramları çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Diğer yandan görüşmeciler modernleşme sonucunda evliliğin değişen mahiyetine işaret etmişlerdir. Bir katılımcının görüşü bu durumu özetler niteliktedir: “Az eşya çok huzur” anlayışı yerini “ çok eşya az huzur” anlayışına bırakmış, “ nohut oda bakla sofa” günümüzde maalesef ki tarih olmuştur... Ancak genç yaşlarda istek ve beklentiler daha fazla ve çeşitli iken, ilerleyen yaşla birlikte beklentiler daha aşağılara çekilmektedir.

“Çağdaş eğitim sistemindeki dönüşümler; eğitim sürecinin uzaması, yaygınlaşması ve sekülerleşmesi, gençlerde evlilik yaşının uzamasına sebep olmaktadır.” Şeklindeki ikinci hipotezimiz doğrulanarak, eğitim hayatında geçirilen yıllar uzadıkça evliliğin geciktirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneklemim “kentli, muhafazakâr ve eğitilmiş” kesim üzerinden kurgulandığı belirtilmişti. Katılımcıların eğitim seviyesi yükseldikçe eş seçimi konusunda daha titiz ve ihtiyatlı davrandıklarını ifade etmesi, eğitim kurumlarında geçirilen süre arttıkça muhafazakârların daha rasyonel ve akılcı tercihler yapma eğiliminde oldukları tespitini yapmayı mümkün kılmaktadır.

“Kent hayatı ve metropol yaşamı gençler üzerinde daha farklı bir bilinç hali yaratmakta ve bu durum bireyselleşmeyi beraberinde getirmektedir. Bireyselleşmenin, gençlerin aile algılarında ve evlilik düşünceleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.” , “Kentte sosyal akış daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar hızlı gerçekleşmekte, bu durumda gençler evlenmeye vakit bulamamaktadır”, “Özgürlüğüne meftun olan birey evlenmek istememektedir.” Şeklinde belirlediğimiz hipotezlerimiz de saha bulguları sayesinde çok büyük oranda doğrulanmıştır. Kentin heterojen yapısı kendi şartlarını doğurmakta, bireyleri bu imkânlar doğrultusunda hareket etmeye sevk etmektedir. Bireysel yaşamın konforuna ulaşan gençler evlenmek istememekte, bekârlıkta sahip olduğu konforu evlendiğinde yaşayamamak noktasında çekincelerini dile getirmektedir. “Evlilik yapılacak tek şeymiş gibi gelmiyor bana”, “Kentte yaşayınca sadece evlilik odaklı bakmıyorsun hayata” gibi ifadeler, kentte her an yeni bir imge ve sanal gerçeklik bombardımanına sahip olan bireylerin zihin ve eylem dünyaları üzerinde kentin ne derece etkide bulunduğu saha bulguları sayesinde ortaya koymuştur.

Özellikle özgürlük fikrinin evliliği ertelemedeki payı mülakatlar sonucunda ortaya çıkan ve önemle üzerinde durulması gereken bulgulardan biridir. Günümüz anlayışında bireye sonsuz bir özgürlük anlayışı telakki edilmekte ve mutlu olmanın yolunun özgür olmaktan geçtiği anlayışı hem seküler hem de muhafazakâr kesimleri etkisi altına almaktadır. Gençler, iyi bir iş, iyi bir eğitim, iyi bir kariyer, dünyayı gezme, yeni ufuklara yelken açma gibi hedefler sonrasında evlilik planlarını şekillendirmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunda yalnız yaşamının konforuna alışıldığından evliliğin ertelendiğini gözlemlemek mümkündür.

“İslam’da evliliğin temel prensiplerinden biri denklik meselesidir. Modern kent hayatında kazanılmış statüler gençlerde dengini bulamama sorununu da beraberinde getirmektedir.” Şeklinde belirlediğimiz hipotezimiz de kısmen doğrulanmış kısmen de yanlışlanmış gözükmemektedir. Kimi katılımcılar eş seçiminde karşı cinsin statüsünün kendileri için bir önemi olmadığını belirtmiş, evliliği geciktirmelerinde statüsel etmenlerden çok daha farklı etmenlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra statü faktörünün çok önemli olduğunu ifade eden katılımcılar da olmuş, bu katılımcılar güç, prestij, maddiyat gibi kavramların önemli olduğuna, günümüz ekonomik şartlarında karşı cinsten bu faktörleri aramanın garip karşılanmaması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Ancak beklentilerdeki limit yükseldikçe bu kişilerle karşılaşma ihtimalleri de düşmektedir. Başka bir ifadeyle “ideal” kavramı altında “idealize edilen” kriterler evliliği geciktirmede etkili olmuştur. Eş seçim tercihlerinde kadınların daha çok ekonomik faktörlere, erkeklerinse güzelliğe vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu açıdan evlilik ve eş seçim tercihlerinde dünyevi istek ve beklentilerin dini hayata göre daha öncelikli olduğu ifade edilebilir.

“Gençler için evlilikte dini faktörlerin ön sıralarda geldiği düşünülmektedir. Ancak günümüzde dindarlık ve muhafazakârlığın içeriğinde değişimler yaşandığı ve bu değişimlerin gençlerin alacakları evlilik kararı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.” Şeklindeki varsayımımızın birinci bölümü kısmen doğrulanmış kısmen yanlışlanmıştır. Çünkü görüşmeciler görüşme esnasında dini faktörleri öncelik olarak belirtmemişlerdir. Dikkat çekici bir nokta dindarlığın kapsamı ile ilgilidir. Dindarlığın yalnızca kitabî ve şekilsel boyutta anlaşılmasının yanlış olduğunu ifade eden

katılımcılar, eş olarak seçecekleri kimsenin ibadetlerini yerine getiriyor olmasının her şey demek olmadığını, dindarlığın temsil boyutuyla ön plana çıkması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu anlamda dindarlık kavramının din sosyologları tarafından günümüzde tekrar konuşulması gerekmektedir. Günümüz şartlarında karşılığını bulabilecek yeni dindarlık tiyolojileri, yeni dindarlık kavramsallaştırmalarına ihtiyacımız vardır. Eğitim seviyesi arttıkça, kentli olma pratiği arttıkça, yaş ilerledikçe evlilik tercihlerinin dahi bu kadar şekillenmesi, dindarlığın yeni bağlamlarda düşünülmesi gerektiği gerçeğine işaret etmektedir.

“Evlilik yaşının ilerlemesi ve evliliğin geciktirilmesi konusu daha çok kadının çalışma hayatında yer alması üzerinden tartışılmaktadır. Oysaki esas problem zihniyet problemidir. Artık günümüz gençlerinde hedeflerin, çıkarların, beklentilerin dünyevileşmesi söz konusudur.” Şeklindeki varsayımımızın da doğrulandığını ifade etmek mümkündür. Aileyi değişim ve dönüşüme zorlayan iki önemli durum bulunmaktadır. Bunlardan biri olan sekülerleşme, dini argümanların toplumsal açıdan sınırlarını daraltan ve dini normları toplumsal hayattan saf dışı edebilmeyi amaç edinen seküler yaşam biçimidir. Modernleşme ve sekülerleşme süreçleri ile aile ve evlilik anlam kaybına uğramıştır. Sekam’ın yayınlamış olduğu Türkiye Gençlik Raporu’na göre, evlilik öncesi cinsel ilişkinin bir sapma olarak kabul görülmediği, nikâhsız birlikteliklerin normal görülmeye başladığı belirtilmektedir. Saha çalışması esnasında toplumsal cinsiyet konularında araştırma yapan bir akademisyenin yapmış olduğu görüşmelerden vermiş olduğu örnek, konumuz açısından da son derece anlamlıdır. Evliliği geciktirmiş bir bireyin dinen yasak olduğunu bildiği halde “cinsel ihtiyacımı gayri meşru yoldan tatmin ediyorum” demesi, aslında dindarlar arasında sekülerleşmenin ulaştığı boyutun değerlendirilmesi gerektiği bakımından son derece anlamlıdır. Ancak bu durum yine de muhafazakârların tümünü temsil kabiliyetinden uzaktır. Bu açıdan “Günümüzde ailenin fonksiyonları evlenmeden de karşılanabildiği için gençler evlilik fikrine sıcak bakmamaktadır.” şeklindeki varsayımımızın kısmen yanlışlandığı söylenebilir. Bunun için çok daha derinlikli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Dindarlığı sosyolojik bir unsur olarak kabul ettiğimizde farklı toplum katmanlarında karşımıza çıkan dini tecrübeleri anlamak, açıklamak ve diğer dini tecrübelerden ayırt etmek mümkün olmaktadır. Dindarlık gerek toplumsal anlamda

gerekse bireysel anlamda kişiden kişiye farklılaşan bir unsur olması dolayısıyla sosyolojik incelemelere konu olmaktadır. Kişinin yaşam tarzına, sosyal çevresine, kültürel ve entelektüel gelişimine bağlı olarak dindarlık anlayışlarında tutum farklılıkları gözlemlenebilmektedir. Dinin toplumsal anlamda kurumlar düzeyindeki temsil gücünün azalması sekülerleşme tartışmaları bağlamında değerlendirilebilecek bir durumdur. Aile kurumu ve evlilik müessesesi açısından düşündüğümüzde “muhafazakâr, kentli, eğitimli” bireyler arasında evliliği ertelemenin bir “trend” haline geldiği ve bilinç düzeyinde seküler temayüllerin hakim olmaya başladığı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Abay, Ali Rıza. “Toplumsal Dinamizm Unsuru Olarak Aile”, **Değişen Dünyada Aile Sempozyumu**, Malatya, 19-20 Nisan 2013.
- Akbıyık, Melike. “Sosyolojide Gündelik Hayat: Mekân ve Reklam”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), İstanbul Üniversitesi SBE, 2018.
- Akgül, Mehmet. **Türkiye’de Din ve Değişim: Bir Erol Güngör Çözümlemesi**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.
- Akgül, Mehmet. **Türk Modernleşmesi ve Din**, Konya: Çizgi Kitabevi, 1999.
- Akkaya, Cihan. “Eş seçimi ve Evlilik”, Nurşen Adak (Ed.), **Değişen Toplumda Değişen Aile** içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016, ss.147-162.
- Akşit Bahattin (vd.), **Türkiye’de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Aktay, Yasin. “Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülahazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler”, **Küreselleşen Dünyada Aile: 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, ss.177-188.
- Akyüz, Niyazi ve İhsan Çapcıoğlu (Ed.), **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2008.
- Alver, Köksal. **Steril Hayatlar**, 2. Basım, Ankara: Hece Yayınları, 2010.
- Amman, Tayfun. “Ailenin Açık ve Örtük Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi”, **Aile ve Eğitim**, Tartışmalı İlmi Toplantı (24-25 Nisan 2010), ss.41-70.
- Armağan, İbrahim. **Gençlik Gözüyle Gençlik**, 1. Basım, İzmir: Kırkısraklılar Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Vakfı, 2004.
- Aslantürk Zeki, Tayfun Amman, **Sosyoloji**, İstanbul: İFAV, 1999.
- Alptekin, Duygu. **Toplumsal Aidiyet ve Gençlik**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012.
- Araz, Arzu. **Kişilerarası İlişkilerde Benlik Sunumu**, 1. Basım, İstanbul: Varlık Yayınları, 2005.

- Aslanoğlu, Rana A.. **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, 1. Basım, Bursa: Asa Yayınları, 1998.
- Atabek, Erdal. **Modern Dünyada Değer Kayması ve Gençlik**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004.
- Atay, Mahmut. "Hint Toplumunda Drahoma Geleneği ve Sosyal-Mobilite." **Sosyoloji Dergisi**, Sayı: 4. 1993, ss.245-261.
- Aybey, Salih. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Nedenleri (Ege Bölgesi Örneği), **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, Yıl: 2, Eylül/2015, ss.104-126.
- Aydın, Mustafa. **Kurumlar Sosyolojisi**, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Aydınalp, Halil. “ ‘Özerk Dünyevileşmeler’ Ekseninde Din ve Dünyevileşme”, 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2018.
- Bal, Ayşenur. “Muhafazakar Kesimde Evliliği Öteleme Nedenleri”, **Toplumsal Değişim Öğrenci Sempozyumu Tebliğleri-1**, İstanbul: İnsan ve Medeniyet Hareketi, 2017, ss.12-37.
- Baran, Aylin Görgün. “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:1, 2013, ss.6-25.
- Bauman, Zygmunt. **Küreselleşme**, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Bauman, Zygmunt. **Modernlik ve Müphemlik**, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.
- Bilgili, Ahmet. “Avrupa Topluluğu ile Bütünleşme Sürecinde Türk Aile Yapısı”, **(Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Mimar Sinan Üniversitesi SBE, 1993.
- Botton, Alain de. **Statü Endişesi**, Ahu Sıla Bayer (çev.), İzmir: Sel Yayınları, 2005.
- Bozkurt, Veysel. **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Bursa: Ekin Yayınevi, 2013.
- Bustan, Hüseyin. **İslam ve Aile Sosyolojisi**, Zafer Aydaş (çev.), İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2015.
- Calinescu, Matei. **Modernliğin Beş Yüzü**, Sabri Gürses (çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Canatan, Kadir. “Klasik Türk Düşüncesinde Aile ve Ailevi Değerler”, Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi**, İstanbul: Açılım Kitap, 2016, ss.263-290.
- Coşkun, Ali. **Sosyal Değişme ve Dini Normlar**, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.

- Coşkun, Ali. **Sevgi Sosyolojisi**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Çapcıoğlu, İhsan. “ Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile”, **Turkish Studies**, Cilt:13, Sayı: 2, 2018.
- Çelik, Celaleddin. **Geleneksel Şehir Dindarlığından Modern Kent Dindarlığına**, 1. Basım: İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2013.
- Çelikoğlu, Nalan. **Mahremiyet**, İstanbul: İskenderiye Yayınları, 2008.
- Demirezen, İsmail. **Tüketim Toplumu ve Din**, İstanbul: Dem Yayınları, 2015.
- Dikeçligil, Beylü. “Aileyi Besleyen Bir Değer Olarak Adalet”, **Adalet ve İhsan Bağlamında Aile** içinde, 1. Basım, Ankara: DİB Yayınları, 2018, ss.67-82.
- Dillon Michale (ed.), **Din Sosyolojisi El Kitabı**, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2014.
- Doğan, İsmail. **Eğitim Sosyolojisi**, İstanbul: Nobel Akademi Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 2011.
- Dündar, Özge Zeybekoğlu. “Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, Nurşen Adak (Ed.), **Değişen Toplumda Değişen Aile** içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016. ss.39-63.
- Eğribel Ertan ve Ufuk Özcan (ed.), **Değişim Sosyolojisi**: Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişim, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- Erkal, Mustafa. **Sosyoloji**, 1. Basım, İstanbul, Filiz Kitabevi,1987.
- Ertit, Volkan. “Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2014, ss.103-124.
- Ertit, Volkan, **Sekülerleşme**, Ankara: Liberte Yayınları, 2014.
- Erul, Bünyamin, “Hz. Peygamber Öğretisinde Aile”, **Küreselleşen Dünyada Aile: 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri** içinde, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss.31-45.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. “Evlenmede Güçlük”, **Aile Yazıları 4**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, ss.59-64.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. “Adapazarı’nın Şehirleşmesi ve Başlıca Sosyolojik Problemleri”, **1966-1967 Sosyoloji Konferansları**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1967.
- Giddens, Anthony. **Sosyoloji**, Ankara: Ayraç Yayınevi,2000.

- Göka, Şenol. **Bir Bütünün İki Farklı Görüntüsü İnsan ve Mekân**, İstanbul, Pınar Yay,1. Basım,2001.
- Gökçe, Birsen. **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, 2. Basım, Ankara, Savaş Yayınevi, 2004.
- Gökçe, Birsen. “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Aile Yazıları 1**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, 196-215.
- Gökçe, Birsen. “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Aile Yazıları 4**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, ss.385-400.
- Gül, Gülbahar. “Aile ve Evlilik Kurumu”, Haluk Yavuzer (Ed.), **Evlilik Okulu** içinde, 8. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012, ss.20-28.
- Gümüsoğlu, Firdevs. **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2001.
- Günay, Ünver. **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.
- Günay, Ünver. “Dindarlığın Sosyolojisi”, Ünver Günay ve Celaleddin Çelik (Ed.), **Dindarlığın Sosyo- Psikolojisi** içinde Adana: Karahan Kitabevi, 2006. ss.1-60.
- Gündüz, Turgay. “İslam'ın ‘Eğitim’ Anlayışı Çerçevesinde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimine Yeni Bir Bakış, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, ss.45-62.
- Gür, Bekir S. ve İbrahim Dalmış vd., **Türkiye'nin Gençlik Profili**, Ankara: SETA Yayınları, 2012.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, “**Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması**”, Ankara, 2013.
- Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**, 1. Basım, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- İlgar M. Zeki ve Semra Coşkun İlgar,” Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”, **İZU Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.2, Sayı.3, 2013, ss.197-247.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>) (07.05.2018).

- İnsanların en büyük mutluluk kaynağı aile ve sağlık*, 2018, <https://www.haberler.com/insanlarin-en-buyuk-mutluluk-kaynagi-aile-ve-10632352-haberi>, (07.08.2019).
- Kalaycıoğlu, Sibel. “Toplumsal yapı: Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme”, Mehmet Zincirkıran (Ed.), **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı** içinde, Ankara: Nova Yayıncılık, 2006. ss. 5-15.
- Karaman, Fikret. **Din ve Sosyal Hayat**, 1. Basım: Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Karaman, Ramazan. **Sanayileşmenin Dine Etkisi**, Konya, 2000.
- Kasapkara, Alaaddin ve Betül Kasapkara. “20-30 Yaş Grubu Bekar Erkeklerin Eş Seçimine Yönelik Tutumları ve Eşten Beklentilerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 34, 2014, ss.792-800.
- Keskin, Davut. “Geleneksel Aileden Modern Aileye Geçiş Sürecinde Ailede Din Eğitimi Anlayışındaki Değişim”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, 2017.
- Kır, İbrahim. “Toplumsal bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri” **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:10, Sayı: 36, 2011, ss.381-404.
- Kızılcıçelik Sezgin ve Yaşar Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri**, Ankara: Atilla Kitabevi, 1994.
- Kirman M. Ali ve İhsan Çapcıoğlu, **Sekülerleşme Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar**, 1. Basım, Ankara: Otto Yayınları, 2015.
- Kongar, Emre. **21.Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1998.
- Kongar, Emre. “Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, **Aile Yazıları 2**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (drl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, ss.60-87.
- Kongar, Emre. **Toplumsal Değişme (Kuramlar-İlkeler)**, 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972.
- Korkmaz, Abdullah. **Değişme ve Farklılaşma**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2006.
- Kur’an-ı Kerim, Rûm sûresi, Ayet: 21.
- Lüküslü, Demet. **Türkiye’de Gençlik Miti**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

- Mansfield, Nick. **Öznellik: Freud'dan Haraway'a Kendilik Kuramları**, H. Çetinkaya, R. Durmaz (çev.), 1. Basım: Aralık Yayınları, 2006.
- Marshall, Gordon. **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akıncı, Derya Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Mills, Charles Wright. **Toplumbilimsel Düşün**, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Neuman, W. Lawrence. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (I.Cilt)**, 6. Basım, Ankara: Yayın Odası, 2013.
- Odabaşı, Fatma. **Gençlerde Din ve Sivil İtaatsizlik**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Oktay, Ahmet. **Metropol ve İmgelem**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- Omran, Abdel Rahim. **İslam Kültüründe Aile Planlaması**, 2. Basım, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1997.
- Onay, Ahmet. **Dindarlık, Etkileşim ve Değişim**, İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Özabacı, Nilüfer. "Evlilik Öncesi İlişkiler", Haluk Yavuzer (Ed.), **Evlilik Okulu** içinde, İstanbul: Remzi Yayınları, 2012, ss.48-60.
- Özay, Mehmet. **Sekülerleşme ve Din**, İstanbul: İz Yayınları, 2007.
- Özbay, Ferhunde. **Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005
- Özbolat, Abdullah. **Kapitalizme Eklemlenme, Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü**, 1. Basım, Adana: Karahan Kitabevi, 2015.
- Özgüven, İbrahim Ethem. **Evlilik ve Aile Terapisi**, Ankara: Psikolojik Danışma Rehberlik ve Eğitim Yayınları, 2000.
- Özkalp, Enver. **Sosyolojiye Giriş**, 8. Basım, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1995.
- Özkul, Osman. **Kültür ve Küreselleşme**, İstanbul: Açılım Kitap, 2013.
- Öztan, Bilge. **Aile Hukuku**, 5. Basım, Ankara: Turhan Yayınları, 2004.
- Perşembe, Erkan. "Genç Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü", **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-I**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998, ss.259-276.
- Poster, Mark. **Eleştirel Aile Kuramı**, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1989.

- Punch, Keith F. **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Dursun Bayrak, vd.(çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.
- Sayın, Önal. **Aile Sosyolojisi**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.
- Sekam, **Türkiye Gençlik Raporu**, İstanbul, 2013.
- Sencer, Muzaffer. **Sosyal Sınıflar (Kriter ve Göstergeler)**, 1. Basım, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1974.
- Sezen, Yümni. **Sosyoloji Açısından Din**, İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998.
- Simmel, Georg. “Metropol ve Tinsel Hayat”, Nazife Kalaycı (çev.), **Modern Kültürde Çatışma** içinde, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, ss.85-102.
- Sunar, Lütfi. (Ed.), **Türkiye’de Toplumsal Değişim**, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2014.
- Şahinkaya, Rezan. **Psiko Sosyal Yönleriyle Aile**, Ankara: Kardeş Basımevi, 1979.
- Şahinkaya, Rezan. **Aile İlişkileri**, 9. Basım, Ankara: Kardeş Matbaası, 1981.
- TÜİK Evlenme İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=21&ust_id=109, (07.05.2018).
- TÜİK, **İstatistiklerle Gençlik**, 2018, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27598> (07.08.2019).
- Türk Medeni Kanunu, (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>), (07.05.2018)
- Türkiye Nüfusu Yaşlanıyor*, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-nufusu-yaslaniyor> (01.08.2019)
- Tüzemen, Adem ve Aşkın Özdağoğlu, “Doktora Öğrencilerinin Eş Seçiminde Önem Verdikleri Kriterlerin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi İle Belirlenmesi”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2007, ss.215-232
- Trigg, Roger. **Sosyal Bilimleri Anlamak**, Beyza Sümer ve Filiz Ülgüt (çev.), İstanbul: Babil Yayınları, 2005.
- Uğurel Şemin, Refia. **Gençlik Psikolojisi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Watt, Ian. **Modern Bireyciliğin Mitleri**, Mehmet Doğan (çev.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2016.

- Wilson, Bryan. “Sekülerleşmeye Klasik Yaklaşımlar”, Ali Bayer (çev.), **Sekülerleşme Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar** içinde Ankara, Otto Yayıncılık, 2015, ss.9-24.
- Yasa, İbrahim. **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları**, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1970.
- Yıldırım, Ergün. **Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi**, İstanbul: Bilge Yayınları, 1999.
- Yıldırım, Ergün. “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde, İstanbul: Açılım Kitap, 2016, ss.121-152.
- Yılmaz, Sinan. **Türkiye’de Ailenin Dönüşümü**, 1. Basım, Ankara: Divan Kitap, 2012.
- Yörükan, Ayda. **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 2006.

EKLER

Ek 1: Demografi Soruları

Yaş? :

Cinsiyet? :

Eğitim durumu? :

Meslek? :

Çalışma Durumu? :

Yaşanılan yerleşim birimi? : Kır () Kent ()

EK2: Mülakatlarda Kullanılan Soru Kâğıdı

MÜLAKAT SORULARI

ANA TEMA 1: AİLE VE EVLİLİK OLGUSU	Alt tema 1.1: Aile ve evliliğe yaklaşım biçimi	Soru 1: Aile kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?	Alternatif açıcı soru 1: Anne babalarımızdan, anneannelerimizden dinlediğimiz evlilik hikâyeleriyle günümüzü karşılaştırdığınızda evliliğin kuruluşuna ilişkin neler söyleyebilirsiniz?
		Soru 2: Evlilik sizin için ne anlam ifade ediyor?	Alternatif açıcı soru 1: Eş seçiminizde hangi faktörler etkilidir? Olmazsa olmazlarınız var mıdır?
			Alternatif açıcı soru 2: İnsanlar niçin evlenirler? Size göre evliliğin amacı ne olmalıdır?
	Alt tema 1.2: Evlilik-Yaş İlişkisi	Soru 3: İdeal evliliği nasıl tarif edersiniz?	Alternatif açıcı soru 1: İdeal bir evliliğin kriterleri nelerdir?
			Alternatif açıcı soru 2: İdeal eş kime denir?
		Soru 1: Sizce ideal evlilik yaşı kaç olmalıdır? Neden?	Alternatif açıcı soru 1: Evliliği geciktirdiğinizi düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız buna neler neden oldu?
		Soru 2: Ülkemizde ortalama evlilik yaşı ile ilgili düşünceleriniz neler?	Alternatif açıcı soru 2: Erken evlenmek mi, geç evlenmek mi sizce daha iyi?

ANA TEMA 2: Din-dindarlık-değişim	Alt tema 2.1: Dindarlık-eş seçimi ilişkisi	Soru 1: Size göre dindarlık nedir? Kendinizi dindarlık bakımından nasıl tanımlarsınız?	
		Soru 2: Eş seçiminizde dindarlık faktörü önemli midir?	
		Soru 3: Karşı cinsi dindarlık özellikleri açısından değerlendirdiğinizde, kişinin din ile irtibatının az veya çok olması onu eş olarak seçme tercihinizi etkiler mi?	

ANA TEMA 3: EVLİLİK YAŞININ UZAMASI	Alt tema 3.1: Kent-Bilinç- Dünyevileşme ilişkisi	Soru 1: Büyük kentlerde ortalama evlilik yaşının yüksek olmasının nedenleri neler olabilir?	
		Soru 2: Kentin, sizi özgürleştirdiğini düşünüyor musunuz?	Alternatif Açıcı Soru 1: Metropol yaşamı bireyselleşmeye neden olmakta mıdır? Alternatif Açıcı Soru 1: Özgürlüğüne düşkün olmak ile evliliği ertelemek arasında bir ilişki var mıdır?
		Soru 3: Sekülerleşme, dini olanın yerine dünyevi olanın öncelenmesinin genel adıdır. Evlilik tercihlerimiz söz konusu olduğunda sizce günümüzde dini önceliklerle mi yoksa dünyevi önceliklerle mi tercihler yapılmaktadır?	
	Alt tema 3.2: Kazanılmış Statüler- Denklik ikilemi	Soru 1: Evlilik ve eş seçiminize karşı cinsin statüsü sizin için önemli midir?	Alternatif Açıcı Soru 1: Eş seçiminde denklik hakkındaki düşünceleriniz neler?
			Alternatif Açıcı Soru 2: Günümüzde “dengini bulmak mümkün mü? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?
	Alt tema 3.3: Eğitim-Kariyer Planlamaları	Soru 1: Eğitim hayatı ve kariyer planlamaları evliliği geciktirmede etkili midir? Neler söyleyebilirsiniz?	
	Alt tema 3.4: Ekonomik özerkleşme	Soru 1: Sizce günümüzde kadınların çalışma hayatı içerisinde yer alması bir gereklilik mi yoksa zorunluluk mu?	Soru 2: Kadınların çalışma hayatı içerisinde yer alması bu sürece nasıl bir etkide bulunur?